

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

III РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 33

София, четвъртък, 6 февруарий

1930 г.

37. заседание

Срѣда, 5 февруарий 1930 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ въ 16 ч. 15 м.)

Председателствуващъ А. Христовъ: Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитѣ народни представители: Абаджиевъ Йорданъ, Алексиевъ Никола, Апостоловъ Драгомиръ, Баевъ Христо, Бешковъ д-ръ Иванъ, Богдановъ Димитъръ, Бомбовъ Иванъ, Бояджиевъ Стефанъ, Вълчовъ Вълчо Даскаловъ, Гичевъ Димитъръ, Грънчаровъ Димитъръ, Думановъ д-ръ Никола, Евтимовъ Борисъ, Енчевъ Георги, Ерменковъ Трифонъ, Каранешевъ Димитъръ, Кацковъ Левъ, Кулишевъ Георги, Куцаровъ Янко, Лулчевъ Коста, Мариновъ Христо, Милановъ д-ръ Кънчо, Михайловъ Иванъ, Недѣлковъ Иванъ Петровъ, Палиевъ Петко, п. Пандовъ Димитъръ, Петевъ Вичо, Петровъ Аврамъ Стояновъ, Търкалановъ Никола, п. Цвѣтковъ Кръстьо, Цвѣтковъ Цвѣтко, Чакръкчийски Стойне, Якимовъ Петъръ, Яневъ Сотиръ и п. Янчевъ Иванъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпуски на следнитѣ народни представители:

На г. Генко Митовъ — 1 день;
На г. Стойчо Георгиевъ — 1 день;
На г. Величко Кознички — 1 день;
На г. Добри Митевъ — 2 дена;
На г. Добри Даневъ Манасиевъ — 2 дена;
На г. Колю Кожакчиевъ — 2 дена;
На г. Василь Митевъ — 1 день;
На г. д-ръ Димо Желъзовъ — 1 день;
На г. Христо Мариновъ — 3 дни;
На г. Теню Янгъзовъ — 1 день;
На г. Никола Търкалановъ — 3 дни;
На г. Иванъ Бомбовъ — 5 дни, и
На г. Александъръ Хитриловъ — 2 дена.

Следва да се разрешатъ отпуски отъ Събранието на следнитѣ народни представители, които сж се ползували досега съ повече отъ 20 дни отпускъ:

На г. Георги Кулишевъ — 5 дни, и
На г. Драгомиръ Апостоловъ — 5 дни.

Които сж съгласни да имъ се разреши исканиятъ отпускъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Съобщавамъ на Събранието, че е постѣпило питане отъ народния представител г. д-ръ Владимиръ Руменовъ къмъ г. министра на финанситѣ — относно спадането курса на облигациитѣ отъ бѣжанския заемъ.

Постѣпило е сжщо питане отъ народния представител г. Атанасъ Малиновъ къмъ г. министра на земледѣлието и държавнитѣ имоти — относно произволно съставяне отъ горскитѣ власти актове на населението въ горскитѣ села на Кюстендилска околия.

Тия питання ще бждатъ препратени на съответнитѣ г. г. министри, за да отговорятъ.

Съобщавамъ на Събранието, че отъ Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и благоустройството е постѣпилъ законопроектъ за допълнение чл. 25 отъ закона за пѣтищата. (Вж. прил. Т. I, № 38)

Тоя законопроектъ ще бжде раздаденъ на г. г. народнитѣ представители и поставенъ на дневенъ редъ.

Пристѣпваме къмъ дневния редъ.

Г. Марковъ (з. в): Г. председателю! Вчера подадохъ едно питане до г. министъръ-председателя, който е тукъ, и го моля да отговори. Въпросътъ е много ясенъ. Вие, г. министри, много пѣти сте го повдигали тукъ съ забикалки, а г. министъръ Славейко Василевъ го е повдигналъ и публично. Азъ желая да отговорите, за да падне едно подозрение, едно обвинение срещу Земледѣлския съюзъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Добре. Развийте питането си и ще Ви отговоря веднага, макаръ сега да не е време за отговоръ на питаня.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Георги Марковъ, за да развие питането си.

Г. Марковъ (з. в): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Отправилъ съмъ питане до г. министъръ-председателя съ следното съдържание. Отъ 9 юний насамъ много често, а особено когато предстоятъ избори, както и въ други политически моменти, отъ отговорни лица, дори и министри, срещу Земледѣлския съюзъ се хвърлятъ всевъзможни обвинения, които правятъ впечатление на обществото и се вадятъ заключение, че щомъ тѣзи обвинения се хвърлятъ отъ отговорни лица и министри, едвали не Земледѣлскиятъ съюзъ е една организация, която има съмнителенъ пѣтъ на политика, която нѣма свои източници на срѣдства, а трѣбва да търси отъ друго мѣсто и отъ други срѣди такива, за да може да провежда своята политика.

Конкретно: обвинението, което въ последния моментъ се хвърля върху Земледѣлския съюзъ, се състои въ това, че било издадено нѣкакво си тайно окръжно отъ нѣкакво си задгранично представителство на Земледѣлския съюзъ, съ което окръжно Земледѣлскиятъ съюзъ тукъ, въ България, получилъ нареждане, щото въ предстоящитѣ селско-общински избори да прояви една крайно опозиционна дейностъ срещу правителството и да се стремѣлъ да завладѣе общинитѣ. Туй едно. И второ, че по случай текущитѣ вече разисквания по Хагскитѣ спогодби земледѣлската парламентарна група сжщо така била получила инструкции пакъ отъвнѣ да направи най-голъма пропаганда и опозиция срещу тия спогодби. И най-последно — онова, което много често съмъ чувалъ и тукъ — че хора отъ известни, дори отговорни мѣста въ организацията на Земледѣлския съюзъ, сж черпили своя куражъ и своитѣ сили отъ срѣдствата на чужди държави.

Най-последно трѣбва да бждемъ наясно. Ние чухме тукъ отъ министритѣ, че тая или оная държава защитава интереситѣ на България. Може да е вѣрно това, и дай, Боже, да е вѣрно да има държави, които да защитаватъ българскитѣ интереси. Но ние трѣбва да знаемъ едно — че ще имаме защитата на други държави само тогава, когато тѣхнитѣ интереси съвпадатъ съ интереситѣ на българската държава; обаче когато интереситѣ на тия държави не съвпадатъ съ интереситѣ на България, когато сж въ разрѣзъ, тѣ ще бждатъ противъ насъ. Затуй на насъ остава едно — България да разчита първо на себе си и после на сния, които могатъ да ѝ дадатъ нѣкаква подкрепа.

Щомъ това е вѣрно, азъ питамъ: кой печели отъ това, когато срещу една най-голяма обществена организация, каквато е Земледѣлскиятъ съюзъ въ България, се лансиратъ слухове, които го излагатъ обществено, които усиляватъ настроенията на едни срещу други? Кой печели отъ това? Азъ трѣбва да призная една печална истина въ нашия политически животъ, която е следната: рѣдко ние се въоръжаваме съ съзнанието за отговорноститѣ въ утрешния день. Азъ си спомнямъ лѣтосъ, когато Народното събрание заседаваше въ Академията на наукитѣ, по случай амнистията, г. Григоръ Василевъ изнесе тезата, че трѣбва най-после да се забрави миналото, че трѣбва да се работи за спокойствието на тая страна, че трѣбва да се намалятъ разстоянията, като дори спомена и за разстоянията къмъ Земледѣлския съюзъ. Сега, обаче, преди изборитѣ сѣщиятъ Григоръ Василевъ какво пише въ в. „Прѣпорецъ“? Той пише, че Земледѣлскиятъ съюзъ е една нелегална организация, че Земледѣлскиятъ съюзъ не знамъ какво билъ.

С. Омарчевски (з. в): И по-лошо даже.

Г. Марковъ (з. в): По този начинъ се създава едно настроение, за да се оправдаятъ насилията на ония, които търсятъ поводи да вършатъ такива.

Т. Кожухаровъ (д. сг): Г. Марковъ! Държите ли смѣтка за това, какво пишатъ вашитѣ вестници всѣкидневно срещу Сговора?

Х. Силяновъ (д. сг): Викате селянина на борба за животъ или смъртъ съ Сговора!

Г. Марковъ (з. в): Тия обвинения, тия подозрения сѣ цѣла една система, сѣ цѣла една политика, която се провежда отъ правителствената преса и отговорни лица.

Ето защо моето питане е следното: има ли правителството основание да хвърля тия подозрения срещу Земледѣлския съюзъ и ако ги има, защо не ги каже публично, за да видимъ кои сѣ тия лица отъ Земледѣлския съюзъ, които се подозиратъ, че иматъ нѣкакви връзки съ чужбина; да посочи кои сѣ източникитѣ, за които се говори. Второ, да покаже въ какво се състои нелегалността на Земледѣлския съюзъ, за да си позволяватъ отговорни лица, министри и други, да хвърлятъ такива обвинения.

Това е моето питане. И когато азъ правя това питане, съвсемъ нѣмамъ за целъ сега да критикувамъ политиката на правителството, която то следва, но мене ме интересува спокойствието на страната, кога най-после то ще настѣпи. Азъ смѣтамъ, че то нѣма да настѣпи, ако отъ отговорни мѣста и лица се създаватъ настроения срещу опозиционни групи и при това най-големитѣ.

Моля г. министърътъ да ми отговори. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ)

Н. Пждаревъ (д. сг): Вашитѣ лични сведения по този въпросъ какви сѣ, г. Марковъ?

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министър-председателъ.

Х. Калайджиевъ (раб): Искамъ да направя едно питане и да ми отговори г. министър-председателъ (Възречения и тропане отъ сговориститѣ)

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Чакай! Азъ имамъ думата.

Председателствуващъ А. Христовъ: Г. Калайджиевъ! Нѣмате думата.

Х. Калайджиевъ (раб): Искамъ да направя едно устно питане.

Г. Василевъ (д. сг): Искашъ, но знаешъ ли правилника? Какво искашъ? Да бѣдешъ изключенъ ли? Ние не искаме. Седни си на мѣстото!

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Съвсемъ не е време сега да се занимаваме съ питання — макаръ да държа да отговоря на това питане на г. Марковъ, и ще отговоря. Занимава ни единъ въпросъ, известенъ вамъ. Смѣтамъ, че предпочитително бѣше, докато не свършимъ съ него, да не се отклоняваме съ други въпроси. Но, тъй или иначе, г. Марковъ настоява. Настояването за отговоръ на питането му е още едно доказателство, че г. Марковъ не чака отговоръ отъ мене, а иска да направи своята декларация, че той не раз-

бира какъ може Земледѣлскиятъ съюзъ да се подозира, че ималъ нѣкакви връзки съ когото и да е въ чужбина — една декларация, стига г. Марковъ да бѣде увѣренъ въ нея, много умѣстна, и азъ не мога, освенъ да бѣда доволенъ. Но работата стои малко по-иначе.

Земледѣлскиятъ съюзъ, безъ да ви повтарямъ цѣлата история, откогато покойниятъ Стамболийски съ покойния Александъръ Димитровъ започнаха да правятъ вече висша политика, единиятъ като детективъ на покойния Радославовъ въ Земледѣлския народенъ съюзъ... (Възречения отъ земледѣлцитѣ)

А. Малиновъ (з. в): Нѣма нужда отъ това.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Има нужда, трѣбва да се обяснимъ. Вие ми слагате единъ въпросъ, по който искате да ви дамъ отговоръ.

Г. Марковъ (з. в): Чакаме отговоръ, само че много отъ далече захванахте — съ покойници.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Покойникитѣ ще ги оставимъ, но тѣ иматъ следа въ живота. На тѣзи покойници вие издигате параклиси, предъ тѣхъ се кланяте.

Н. Пждаревъ (д. сг): Не е въпросъ за личноститѣ, но за дѣлата имъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: За дѣлата имъ, разбира се. — Откогато покойниятъ Стамболийски се прочу съ онова, което Григоръ Чешмеджиевъ му написа — знаменитата брошура, какво билъ казалъ въ двореца на Фердинанда...

А. Радоловъ (з. в): Не знаемъ дали я е писалъ Григоръ Чешмеджиевъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Не знамъ кой я писа, но вѣрвамъ, че Григоръ Чешмеджиевъ ще потвърди. — Откогато се тъкмѣше въ затвора всичко онова, което е известно, откогато се прокламира предъ свѣта, че Доброполе е една услуга отъ Стамболийски на Съглашението и откогато Стамболийски се прокламира за герой на поражението на България — той не го скриваше, вие самитѣ му ржкоплѣскахте тукъ, че е извършилъ тази голяма услуга, за да се порази България — нѣма защо да се сърдите, г-да, че оттогава у всички има едно впечатление, има една основа, за да се подозиратъ у васъ нѣкакви действия. Следъ това дойдоха у насъ вътрешнитѣ нещастия, дойде 9 юний, станаха емигрантства. Дейността на тѣзи емигранти, като почнете отъ Коста Тодоровъ — тъй или иначе, вие се отказвате отъ него, но той не се отказва отъ васъ (Смѣхъ); може би човѣкътъ да намира търговска смѣтка, това е негова работа; но не е само Коста Тодоровъ, тамъ е Недѣлко Атанасовъ, тамъ е Александъръ Оббовъ, тамъ е Христо Стояновъ и т. н. — дейността на тѣзи емигранти е известна. Никой отъ васъ не може да откаже, че тѣзи хора сѣ въ връзка съ едно или другото отъ васъ.

А. Малиновъ (з. в): Посочете кои.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Ще ви кажа. Азъ знамъ, напр., че мнозина отъ васъ, на които съмъ давалъ паспорти, сѣ ми казвали дори, че ще се срещнатъ, че ще се видятъ съ тѣхъ. Нѣщо повечко — имало е всевъзможни договори, преговори. Конкретно. Вие имате една синдикална централа. Кой я финансиратъ, кой ѝ плати дълговетѣ предъ Земледѣлската банка? — Знаете.

А. Малиновъ (з. в): Чехскитѣ кооперации.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Моля! Чехскитѣ кооперации, чехскиятъ министъръ Хожда — тая работа е много кабалъ! (Смѣхъ) Тая работа не върви.

Г. Василевъ (д. сг): Тѣ провалиха Ходжа съ тия сѣллии. Ходжа пропадна като министъръ благодарение на тѣхъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Безспорно, ще пропадне.

Г. Василевъ (д. сг): Това е безспорно установено. Нека се знае.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Г. Муравиев — не знам дали е тук — когато по-рано ставаше дума за Ходжа, ме заплаши: „Вие трябва да внимавате, защото в тая работа има замъсени политически лица“. Толкова разбира г. Муравиев! Имало замъсени политически лица! Добре, може да има замъсени политически лица, но аз зная въ Прага по-големи политически лица отъ Ходжа какво сж разбрали отъ това неумѣстно подмѣтане на г. Муравиева — че такива политически лица не бива да се занимаватъ съ такива работи. Това е фактъ — какъ ще го отречете?

По-нататъкъ. Азъ ще изоставя цѣлата редица случаи...

А. Малиновъ (з. в): Кажете ги.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ще ви кажа нѣколко, ...

Н. Пжларевъ (д. сг): Не ви ли задоволяватъ тия? Тѣ малко ли сж? Това сж все факти.

Министър-председател А. Ляпчевъ: ... съ които се доказва явно връзката ви съ емигрантитѣ.

Самата ваша агитация ви изкарва отъ релситѣ на пормалния животъ въ страната.

Д. Даскаловъ (з. в): Защо?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ще се върна и на това „защо“. Вие искате факти. Добре, его единъ фактъ между многото. Азъ напоследъкъ имамъ събрана преписка — цѣлъ купъ — водена между Виена и ваши хора тукъ. Тукъ ли е г. Гичевъ?

Обаждатъ се: Нѣма го.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Нѣма го.

С. Рясковъ (д. сг): Не му изнася да е тукъ.

Н. Савовъ (д. сг): Въ такова време той не е тукъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Отъ тамъ писмата се адресиратъ до тукъ до г. Гичевъ. И пари се пращатъ до г. Гичева.

Г. Марковъ (з. в): Кой ги праща?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Единъ псевдонимъ.

Министър С. Василевъ: Неговитѣ братя отъ Перуцица.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Фактъ е.

А. Малиновъ (з. в): Защо не приложите закона за защита на държавата?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Г. Малиновъ! Вие даже нѣмате право да говорите на тая тема

А. Малиновъ (з. в): Защо?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Защото Вие бѣгахте отъ България, защото пакъ се връщайте, имате си истории отъ границата, Вие сте били на казанъ въ Сърбия и т. н. Малко скромностъ! (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Н. Савовъ (д. сг): Гузенъ негоненъ бѣга.

С. Димитровъ (д. сг): Г. Малиновъ! Вашето име го има въ брошурата на Радолова.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Въ тия кореспонденции се разправя за пари, въ тѣхъ се рисува цѣлиятъ вашъ вътрешенъ партисенъ животъ, вашитѣ конгреси. За любопитство нека дойде нѣкой отъ васъ при мене въ министерството — тия нѣща не могатъ да се изнесатъ предъ Парламента — напр., г. Марковъ. Ще му повѣря всички писма. Той ще ги прочете и ще види колко вѣрно се рисуватъ вашитѣ вътрешни спорове; ще види, че между васъ има една група, която е въ прѣки връзки съ чужди страни, която група си служи съ чужди сръдства, че тия сръдства действително ви идватъ отъ чужбина. Ами вашитѣ конгреси?

В. Драгановъ (з. в): Но, г. министре, ние желаемъ да чуемъ имена.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Вашитѣ конгреси предполагатъ редовни делегати отъ организациитѣ, които сж си платили членския вносъ. Вие не знаете ли, че имаше хора на Георги Йорданозъ, които даваха пари на организациитѣ, за да ги внесатъ въ партията ви?

К. Томовъ (з): То е интересно.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Можете ли да отречете това? Това сж факти. Азъ имамъ данни и за друго мѣсто, откъдето сж изкарвани тия пари. Тия данни сж налице.

Ц. Стоянчевъ (з. в): Напротивъ, нѣма нищо налице.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ами вестницитѣ ви? Какъ можете да ги пращате на това читалище по 20 броя бадева, на онова читалище по 20 броя бадева?

С. Омарчевски (з. в): Кои сж тия вестници?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ами сръдствата за тѣхъ откъде идатъ?

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): Това е дърта лъжа.

И. Колевъ (з. в): Днесъ имаме 30.000 л. постѣпили само отъ календари. Всѣки день постѣпватъ пари отъ пощенски записи.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Добре, добре.

Най-после, г-да, его документи изъ самата ваша сръда. Едно време г. Омарчевски писа писмо до главнокомандуващия г. генералъ Жековъ — това бѣше въ 1917 г. — патриотическо писмо, за да засвидетелствува патриотизма си, за да поддържа управлението, което водѣше войната. Добре. Това е фактъ. Г. Омарчевски е сложилъ подписа си подъ това писмо, ходилъ е да го носи и пр.

С. Омарчевски (з. в): Какво приказвашъ ти?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Какъ да не приказвамъ — това е документъ! Цѣлъ свѣтъ го знае. По тия и по други връзки въ края на краищата г. Жековъ стана членъ на Българския народенъ земеделски сѣюзъ.

С. Омарчевски (з. в): Какво престѣпно има въ това?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Никакво престѣпление абсолютно нѣма. И г. Жековъ е билъ съ най-добри намѣрения, споредъ моитѣ разбирания.

С. Омарчевски (з. в): Разбира се.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Но следъ като стана членъ на Земеделския сѣюзъ, г. Жековъ се отвори и излѣзе съ една статия въ в. „Земеделско знаме“ на г. Томовъ, една статия много важна, много сериозна, въ която пише една християнска изповѣдь: „Ходихъ, надѣвахъ се, видѣхъ и нищо не излѣзе. Но това не е важно. Важното е, че азъ — казва той — въ управата на Българския земеделски сѣюзъ можахъ да отбележа връзкитѣ на този сѣюзъ съ чужди държави и се отворихъ“.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Позоръ!

Министър-председател А. Ляпчевъ: Човѣкъ отъ вашата сръда пише това въ в. „Земеделско знаме“. Ами той има данни. Какво искате повечко отъ менъ да ви казвамъ сега?

Азъ нѣмамъ за задача да раздухвамъ страститѣ. Моето действие винаги е било, да може тѣзи неприятности, създадени поради грѣшки отъ една страна, създадени по нещастно слагане на обстоятелствата — защото много се дължи и на общото нещастие — да се ликвидиратъ, да могатъ дерайлирайтѣ хора полета-лека да влѣзатъ въ руслото на разбиранията на отечеството си. Винаги къмъ това съмъ се стремѣлъ и това върша. Всичко, каквото е могло да се направи отъ страна на властта, за да влѣзе страната въ едно нормално положение, вършило се е. Но тя се обезпокоява отъ тѣзи господа, които излизатъ съ прокламации отъ ваше име (Къмъ земеделцитѣ) отъ чужбина, които знаеатъ тукъ какво вършатъ, знаеатъ отъ кого се изпращатъ и т. н. Ами всичко това оставя своитѣ следи.

Г. Желѣзковъ (раб): (Казва нѣщо)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какво казвате, г. Желѣзковъ?

Г. Желѣзковъ (раб): Ако е имало престѣпления, защо сте търпѣли досега туй положение?

М. Мотевъ (д. сг): За да може да вкара нѣкои въ пѣтл, въ релситѣ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Ако азъ почнѣхъ да придиравъ при всички тѣзи данни, които идватъ въ полицията, бждете сигурни, че работата ще отиде много надалечъ. Но у мене винаги е било сложено убеждението, че това, за което може да има надежда, че ще се упѣти правилно, нѣма защо да се тика въ безпѣтица, нѣма защо да се усилятъ раздраженията въ страната, нѣма защо да се изкопава по-голямъ пропасть. Толкова амнистии дадохме, и така широки, не отъ нѣкакви други съображения, а винаги съ надеждата, че ще има кой да разбере.

И тѣй, г. Марковъ, вмѣсто да отправяте това питане къмъ менъ и да правите тази декларация тукъ, предъ Народното събрание, направете я предъ Вашитѣ приятели, и въ срещитѣ, които имате прѣко съ тѣхъ, държете се на това убеждение, на доброто патриотично разбиране, за да нѣма хора като г. Жековъ, които да се отвращаватъ отъ васъ. Изчистете плѣвела, който е всрѣдъ васъ — вие нѣма да откажете, че го има — и тогава ще приказваме.

Г. Марковъ (з. в): Кждѣ го нѣма?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Може да го има навсѣкжде, но ние сме тукъ, за да си помагаме взаимно да се изчисти. Азъ затуй защищавамъ и ценя много Парламента. Критиката, която се отправя тукъ отъ една или друга страна, може да бѣде приятна или неприятна, но тя има своето значение, когато е основана върху факти и данни, а не когато е само една декламация, която не почива на нѣкаква истина.

Второто, което бихъ посѣветвалъ както г. Маркова, така и всѣки земеделѣецъ, се отнася до агитациитѣ. Ние всички водимъ агитации. Е добре, кажете съ чиста съвѣсть: тѣзи агитации, които вие (Къмъ земеделѣцитѣ) водите, какви сѣ, пазите ли извѣстна мѣрка въ тѣхъ? Увеличате се. Е, хора сме, всички хора се увеличатъ, езикътъ изпреварва мисълта, а камоли понѣкога да не изпревари и истината — но имате ли вие поне малко мѣрка, малко свѣнъ, малко чувство за своето лично достоинство? Държете ли смѣтка, че този народъ не бива тѣй да се лъже, не бива всичко да се експлоатира? Нѣма такава мѣрка, не се забелязва. Азъ имамъ данни, че последната агитация, която вие развивате, е такава, щото 2/3 отъ вашитѣ оратори трѣбва да отидатъ предъ прокурора, поради невѣздржания си езикъ, поради онова, което приказватъ, поради изкривяване на всичко, поради клевети.

А. Пиронковъ (д. сг): Проповѣдватъ бунтъ!

Х. Калайджиевъ (раб): (Възразява)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Чакай, г. Калайджиевъ, ти пѣкъ си друга страна. (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И тѣй, не е този пѣтътъ, по който трѣбва да се върви. Най-малко прилича такава агитация на една политическа групировка като вашата, която смѣта, че има голѣма почва въ България, която има най-много опозиционни представители въ Парламента и която дори твърди, че тя е онази политическа сила, която трѣбва да се зачете и пр. пр.; не ѝ прилича такава агитация, защото по тоя начинъ тя си зле постила. Не могатъ тѣзи работи да се уреждатъ така.

И ето защо отговорътъ, който давамъ на питането на г. Маркова, е следниятъ.

По даннитѣ на Министерството, намиратъ се въ Българския земеделѣски народенъ съюзъ хора, които сѣ въ връзка съ емигрантитѣ, числящи се въ сѣщия съюзъ, които емигранти — известно е на цѣль свѣтъ — сѣ въ услуга на чужди държави. Споредъ даннитѣ, които имамъ, онова, което тѣ получаватъ, е така баснословно, че азъ самъ не го повѣрвахъ, докато отъ две-три мѣста не можахъ да се удостовѣря, че това е така. Защото тѣ получаватъ не

само за себе си — тѣ получаватъ и за дейността, която трѣбва да вършатъ чрезъ други. (Възражения отъ земеделѣцитѣ)

Г. г. народни представители! Г. Марковъ прави това питане, както ви казахъ, по-скоро за да направи една декларация, че той осѣжда тѣзи, които сѣ въ услуга на чужди държави и пр. Добре, дава му се тази възможностъ да си направи тази декларация. Но г. Марковъ ще направи по-добре, ако вземе да се отрече отъ такъвъ хора и ако действително се скѣса окончателно съ ония елементи, които сѣ въ услуга на чужди държави. (Рѣкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Георги Марковъ, за да каже доволенъ ли е отъ отговора на г. министъръ-председателя.

Г. Марковъ (з. в): Г. г. народни представители! Азъ не съмъ доволенъ отъ отговора на г. министъръ-председателя, . . .

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Разбира се.

А. Пиронковъ (д. сг): И ние не сме доволни отъ Васъ.

Г. Марковъ (з. в): . . . защото на онова, което питахъ, не ми се даде отговоръ. Дължа да направя една декларация — че не желая да защищавамъ ония, които не се съобразяватъ съ интереситѣ на държавата, които не водятъ борба въ рамкитѣ на законитѣ въ тая страна и които, водейки борба, вредятъ на интереситѣ на българската държава. Но какво общо има Българскиятъ народенъ земеделѣски съюзъ и неговитѣ многобройни членове съ грѣшкитѣ на нѣкои си, които днешното правителство може би има интересъ да ги прикрива, за да налага специални мѣрки върху хората на Земеделския съюзъ? Вие сте свидетели, че отъ 3—4 дена насамъ постѣпватъ непрекъснато питання за бити и пребити, за побоища и всичко се оправдава съ това: „Вие сте предатели“.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не е вѣрно това.

Г. Марковъ (з. в): И вмѣсто да правите тази декларация, че ние сме искали да кажемъ и да се чуе, че сме легална организация, вие трѣбва да забраните на подведомственитѣ си да изгезаватъ хора отъ Българския земеделѣски съюзъ, което се забелязва особено напоследъкъ въ Плевенско по поводъ агитациитѣ за предстоящитѣ избори.

А. Пиронковъ (д. сг): Въ Плевенско проповѣдватъ бунтъ. Ще ви дадемъ да разберете!

Г. Марковъ (з. в): Никакви мѣрки не се взематъ срещу ония, които създаватъ и по-опасни настроения срещу Земеделския съюзъ даже отъ висотата на министерското мѣсто. Азъ смѣтамъ, че ако на други е позволено, на хората, които стоятъ начело на държавата, не е позволено езикътъ да превари мисълта; на едно отговорно лице не е позволено езикътъ му да превари съ два километра мисълта и да създава настроения между гражданитѣ.

И понеже г. министъръ-председателътъ лансира само известни слухове и каза, че има документи, отъ името на земеделѣската парламентарна група азъ заявявамъ, че последната ще избере една делегация, която да прегледа тия документи и тогава да даде отговоръ на г. министъръ-председателя и на обществото.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Вие поне имате единъ фактъ — откупване зданието на вашата синдикална централа.

Отъ земеделѣцитѣ: А-а-а!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какъ да не е? По-голямъ фактъ има ли отъ този: далапари еди-коя си политическа личностъ, за да ви го купи и да ви го повѣри, вие да бждете стопани, безъ да плащате наемъ. Тая работа какъ става? Тя е ясна.

Г. Марковъ (з. в): Не съмъ доволенъ отъ отговора на г. министъръ-председателя.

Председателствуващъ А. Христовъ: Преминаваме къмъ точка първа отъ дневния редъ — одобряване предложението за одобрение на подписанитѣ въ Хага на 20 януа-

рий 1930 г. спогодби относително уреждането на въпроса за българските репарации и за българските имоти, секвестирани в Ромъния — продължение разискванията.

Има думата народният представител г. Величко Кознички.

В. Кознички (нап. л.): Г. г. народни представители! Въпросът за репарациите, който ни занимава сега, е от първостепенна важност. Той е един въпрос, който извънредно много интересува българския народ. Той е една тежест, срещу която народът — в различие от заемите — не получава нищо. Българската държава на няколко пъти вече прави заеми, влизат сръждства в нашата страна, народът ни има известна полза от тях и все пак виждаме каква голяма опозиция се явява срещу заемите. Но когато върху плещите на нашия народ се слага едно голямо бреме, без да се получава насреща нищо в страната, разбира се, че протестите ще бъдат неимоверно големи и свършено основателни, ще кажа аз. Ето защо изисква се от страна на правителството, особено от страна на неговото болшинство голям кураж, голямо мъжество, за да се решат да приемат такава една тежест, която ще лежи на плещите на българския народ в продължение на 36 години. Парламентът в никой случай, обаче, не трябва да приеме едногласно такава една тежест. Противното може да бъде един лош знак, който ние ще дадем в чужбина: уверение за онзи, които ни налагат тази тежест, че ние я намираме справедлива и поносима.

Не само по тия съображения, г. г. народни представители, но и по ред други, които ще имам чест да изложя по-нататък пред вас, аз ще искам да подчертая, за да се знае в чужбина и у нас, че най-малко половината, ако не и по-голямата част от българския народ, не приема тези тежести, които тъй несправедливо и незаслужено му се налагат.

Г. г. народни представители! Въ времето, когато бошуваха най-големите страсти, когато след свършека на войната се прояви най-големото озлобление на един народ срещу други, върху плещите на българския народ се сложи едно репарационно задължение от 2¼ милиарда златни франка. Един ден бъдещият историк не ще може да намери основание да си обясни такава едно положение, което не е нищо друго, освен една лудост. Лудост б е проявена навремето, продиктувана от злоба и от отмъщение, от желание да се унищожават народи. Войната, която б е водена уж за защита правата на малките народи, войната, която уж трябва да се завърши съгласно 14-те точки на Уилсона, ние видяхме, че се завърши с потъпкването, погизването на всички принципи, които бяха възвестени; и най-после всичко се превърна в една чисто банкерска операция. От историята на миналото знаем, че след всяка война на победения се е налагало контрибуция, но тази контрибуция е бивала временна. След войната между Пруссия и Франция в 1871 г. победителката Пруссия изиска от победената Франция пет милиарда франка контрибуция, която да й се плати само за няколко дена. Пруссия не желаше да наложи на Франция една тежест, която да лежи на плещите й в продължение на 60 години, която да я зароби в продължение на 60 години, за да не може да се повдигне, за да бъде икономически съсипана, заробена. Но трябва да се минат няколко десетки години оттогава, трябва да дойде новата война, голямата световна война, която се водеше уж в името на големи и модерни принципи, за да видим, че нейният край в същност не беше друго, освен заробване на победения народи, заробване за десетки години, робство и икономическо разстройство в продължение на 60 години.

Колосалният размер на репарационните задължения, наложени на България да плати като победена държава — 2¼ милиарда златни франка — само няколко години по-късно се вид и се разбира, че е един товар непосим и че положението трябва да се промени. Заради това ние видяхме да се правят известни отстъпки на правителството на Стамболийски, отстъпки, които свършиха с спогодбата от 1923 г.

Тази спогодба от 1923 г., според мене, не се дължи на преценката от страна на победителите на икономическото, на стопанското положение на страната, колкото се дължи на чисто политически съображения. Тогава над България висеше червената опасност, комунистическата вълна. Държавите победители, както и нашите съседи, имаха интерес тая вълна да не нападне България, да не се запали Балканският полуостров от нея. Правителството на Стамболийски можеше и трябва да използва това положение на нещата и да прояви още по-голямо упорство, отколкото то прояви, за да може да се добере

до по-добри резултати. Но правителството на Стамболийски беше в пълна агония, както се изразява един от авторите, когото аз ще процитирам подир малко. Стамболийски бързаше да сключи тая спогодба, за да излезе пред избирателите в предизборната кампания от м. април 1923 г. с един успех за Земледельския съюз, а именно, че той е намалил репарационните задължения на България до известни размери, по-долу от онзи, които бяха първоначално определени. Казвам, че в това време можеше, поради съображения политически, които аз изтъкнах, поради червената опасност, да се доберем до още по-големи намаления на нашето репарационно задължение.

Ето какво казва известният наш общественик и икономист г. д-р Сакаров в списанието „Архив за стопанска и социална политика“, година 2, книга 2, страница 180: (Чете) „Стамболийски се е колебал много и в някои моменти е проявявал наклонност да приеме ултиматума. Колелането му, очевидно, е произхождало от страха пред изгубване властта. Сжити съображения за добиване властта пък ръководеха някои кръгове от опозицията по онова време. За голямо съжаление, върху възторжените слова за непрекъсната уж грижа за родината, предпочитаха се облагите и суеятата на властта пред излизането на дълга било като министри, било като политици с чувство на отговорност, като че да на тая страна“.

Съ други думи, г. Сакаров, който е добър познавач на репарационния въпрос, обвинява правителството на Стамболийски, че то не е удържало докрай упорството си, и че това правителство, ако желаше и гледаше интересите на народа, можеше да добие повече от това, което доби.

Справедливостта, обаче, изисква да се признае, че тая спогодба на Стамболийски значително, в големи размери, намали репарационните ни задължения.

По-нататък, г. г. народни представители, трябва да се поведе една борба още по-упорита и умела срещу тези репарационни задължения. Въмъсто това, обаче, ние виждаме, че правителството, което дойде след Стамболийски, въпреки направеното от него, поради което то б е еле таксувано — както това сега ще ви покажа — от покойния директор на статистиката Кирил Попов.

Ето какво казва покойният Кирил Попов в книжка 6 и 7 от 1923 г. на „Списание на Българското икономическо дружество“: (Чете) „Едно българско правителство б е принудено да се съгласи и сключи тая спогодба за цената на закрепването си на власт в дни на своята агония, март 1923 г.; друго българско правителство б е съгласило да утвърди тая спогодба, м. август 1923 г., на цената да получи легализация за идването си на власт чрез революционен акт, пред фантома на чуждо нашествие“.

Г. г. народни представители! Станалото — станало. Въ всеки случай правителството на Демократическия съговор трябва да поведе една политика на уяснение пред чуждия свят, какво е икономическото и финансово положение на нашата страна и невъзможността да се плаща даже това, което Стамболийски б е приел. Това трябва да стане още от първия ден след приемането на спогодбата от 1923 г., да се подготви и уясни общественото мнение; това б е дълг за нас. Ние трябва да следваме примера на Унгария. Вие знаете, че в Унгария и в печата, и в Парламента, и по стъгди и мегдани, навсякъде, на всички публични събрания вие б е един: „Долу репарациите! Не можем да плащаме; те с несправедливи, непоносими“. Този вик на Унгария се чу навсякъде в чужбина. Унгария подготви общественото мнение в своя полза. А унгарският народ е много по-голям от нашия и много по-богат. Унгария е една индустриална страна. Но тя в продължение на ред години, макар да имаше по-големи облекчения от нашите, се защищаваше в всяко време и по нейните репарации н е имаше нищо тъмно — всичко б е ясно. Ето защо, когато дойде денят да се разглежда окончателно въпросът за унгарските репарации в свързка с източните репарации, всичко, каквото б е нужно, б е предварително уяснено там, дето трябва, от държавниците на Унгария — нещо, което българското правителство не направи. Това, според мене, е най-голямата грешка, която сме направили.

Г. г. народни представители! Въпросът за нашите репарации се реши още на първата Хагска конференция, когато България не б е поканена и не знаеше нищо. Там силите-кредиторки се установиха на една цифра, която ние трябва да платим. Тая цифра б е фиксирана и, както ще видите по-подир, много малко мож

да се намали от нея. Ако въ това време въ нашия Парламентъ, въ нашия печатъ, въ нашитѣ публични събрания се позволеше да се говори за репарациитѣ; ако бѣха изяснени всички въпроси, свързани съ репарациитѣ; ако правителството бѣше прозгитирало въ чужбина каузата на България, невъзможността ѝ да плаща, може би, предполагаемъ, силитѣ-кредиторки още на първата Хагска конференция щѣха да иматъ предъ видъ всички онѣзи данни и документи, които впоследствие бѣха представени. Но сумата на нашитѣ репарации бѣше вече опредѣлена. Следъ категоричния отказъ на английския министъръ на финанситѣ г. Сноуденъ да приеме оня процентъ отъ репарациитѣ на Германия, който се даваше на Англия, следъ съгласието на силитѣ-кредиторки по разпредѣляне на източнитѣ репарации, цифрата на българскитѣ репарации се опредѣли на 12½ милиона златни франка, и слизането надолу бѣше мѣчно.

Трѣбва да признаемъ, че следъ това правителството взема особени грижи и употребѣи неимоверни усилия да даде всички данни и доказателства на другата страна, на кредитора, че сме въ невъзможностъ да плащаме, че българското племе се обременява, че то се заробва, че икономически то ще се съсине. Но бѣше вече късно. Това, което ние трѣбваше да направимъ до първата Хагска конференция, ние го направихме следъ нея, следъ като сумата бѣ вече опредѣлена на 12½ милиона златни франка. Ето защо усилията на нашитѣ уважаеми министри и на тѣхнитѣ помощници делегати, всичкитѣ мѣрки, които се вземаха, всичкитѣ пжтешествия, които станаха до столицитѣ на силитѣ-кредиторки, не дадоха очаквания резултатъ. Съ най-големѣ мѣрки и борби можа да се постигне едно намаление съ 1½ милиона златни франка на онова, което вече бѣше опредѣлено. Може би намалението щѣше да бѣде по-големо, ако нашитѣ освѣтления бѣха такива, каквито се направиха отъ Унгрия. Това е, въ което ние намираме най-големата грѣшка, която, ако не бѣше направена, възможно бѣше да имаме едно още по-големо намаление. Г. г. народни представители! Нашата делегация, самитѣ г. г. министри се намѣриха и предъ едно друго, доста силно възражение отъ другата страна. То е това, че и по двата заема, които направихме — и по бѣжанския и по стабилизационния — финансовото положение на България бѣше представено добро, за да не кажа цѣлѣщщо. Това бѣше по необходимостъ, за да можемъ да получимъ пари. Сега, когато трѣбваше да искаме да се намалятъ репарациитѣ, трѣбваше да пледираме свършено противната кауза — т. е., че ние не сме въ състояние да плащаме. Тукъ вече имаше едно противоречие, което силитѣ-кредиторки не можах да не забележатъ.

Отъ друга страна, ние сами си допринесохме много, за да ни се наложатъ тѣзи тежести и поради друго едно обстоятелство. Ние имаме единъ извънредно голѣмъ държавенъ бюджетъ отъ 7 милиарда лева. Кѣмъ него трѣбва да се притурятъ още нѣколко милиарда лева, платими отъ българскитѣ данъкоплатци за окръжни, градски и селски бюджети и бюджети за училищни настоятелства. Тѣ сѣ вече много милиарди. Чужденецъ, който погледне нашитѣ бюджети, специално държавния бюджетъ, не може да не забележи, че има излишни разходи, разходи, които могатъ да се премахнатъ; и той не може да не си извади заключението, че тази малка и бедна страна, както тя се нарича сама, когато може да издържа единъ бюджетъ отъ 7 милиарда лева, когато може да прави такива голѣми разходи, тя може да гоняса и тежести; следователно, оплакванията ѝ въ това отношение, че тя не може да плаща, сѣ оплаквания неоснователни. Ето какъ ние, г. г. народни представители, сами си влошихме положението било съ това, че навремето — преди първата Хагска конференция — не освѣтлехме добре общественото мнение, било съ това, че при сключването на заемитѣ правѣхме такива декларации, които впоследствие бѣха вредителни, било най-сетне съ това, че ние имаме грамадни бюджети, които даватъ основание на чужденца да мисли, че можемъ да плащаме.

На всичко това отгоре трѣбва да прибавимъ и голѣмата мѣстъ и ненавистъ кѣмъ насъ на известни народи — не на всички — които желаятъ да бждемъ подъ постоянъ и непрестаненъ гнетъ, за да не можемъ да стѣпимъ на краката си, и въ продължение на десетки години — 36 години — да бждемъ въ едно състояние на невъзможностъ да вдигнемъ глава, за да бждатъ тѣ, както си мислятъ, спокойни. Всичкитѣ тия съображения, накратко казани, доведоха до този резултатъ: да плащаме по 11 милиона златни франка въ продължение на 36 години.

Правителството, казва г. министърътъ на външнитѣ дѣла, употребѣи голѣми усилия да запази чл. 122 отъ Ньойския договоръ, т. е. България да може и за въ бж-

деше, когато това е нужно и необходимо, да изиска намаление или свършено отхвърляне на репарационнитѣ задължения. Самиятъ фактъ, че уважаемиятъ министъръ на външнитѣ дѣла каза, че сѣ употребѣи такива голѣми усилия, доказва доколко той и правителството сѣ ценели важноста на този членъ. За голѣмо наше съжаление, обаче, другата страна се е наложила и е накарала нашитѣ делегати да подпишатъ премахването на тази клауза отъ мирния договоръ, която бѣше въ полза на нашата държава.

Казва ни се, че следъ землетресението, когато България бѣше зле и кредиторитѣ имаха основание да направятъ едно облекчение, не го направиха и че такова облекчение, следователно, ние не можемъ да очакваме и за въ бждеще. Това е така. Но ако по случай землетресението ние не можахме да добиемъ облекчения, такива бихме могли да добиемъ по-нататѣкъ. Не се знае какво може да стане следъ 5—10 години. Затова по-добре бѣше да се запазѣше този членъ.

За да не говоря по-дълго, г. г. народни представители, азъ ще кажа още нѣколко думи и ще свърша. Както ви споменахъ още въ самото начало на моята речъ, България бѣ принудена да приеме една тежестъ, която не е по силитѣ ѝ, нито пъкъ има нѣкаква справедливостъ въ налагането ѝ. Спогодбата е подписана по принуждение, тя не е никакъвъ, така да се каже, успѣхъ, макаръ въ сравнение съ спогодбата на Стамбулѣйски намалението на репарациитѣ да е извънредно голѣмо. Нито правителството, нито нѣкой другъ може да мисли, че ние трѣбва едногласно да приемемъ тази спогодба. Както ви казахъ още въ самото начало, ние ще извършимъ една грѣшка, да не кажа едно престѣпление, спрямо България, ако приемемъ тази спогодба. Правителството по този въпросъ е единодушно, единодушно е и парламентарното болшинство. Но нека чужденцитѣ, нека кредиторитѣ знаятъ, че не цѣлиятъ български народъ одобрява тази спогодба.

Като гласъ на протестъ отъ наша страна срещу недостатъчната добра защита въ миналото, въ продължение на 6½ години насамъ, каузата на България по репарационния въпросъ, ние се обявяваме противъ тази конвенция. Отъ името на Националлибералната партия азъ заявявамъ, че ние нѣма да гласуваме за нея.

Председателстващъ А. Христовъ: Други оратори нѣма записани.

А. Пиронковъ (д. ср): Да се прекратятъ дебатитѣ.

Г. Василевъ (д. ср): Искамъ думата.

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Григоръ Василевъ.

Г. Василевъ (д. ср): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ щѣхъ да предпочета да говоря подиръ нѣкой и другъ ораторъ отъ опозиционнитѣ партии, не отъ съображение да говоря последенъ, да ги дебаи, за да правя полемика, но защото искахъ да чуя тезата на повече опозиционни групи, за да може да съпоставимъ гледищата имъ по най-важнитѣ въпроси, които сѣ свързани съ спогодбата, и по този начинъ да видимъ отдѣлнитѣ политически течения какъ преценяватъ тѣзи важни въпроси. За отдѣлнитѣ страни на спогодбата ние ще имаме възможностъ да говоримъ по поводъ на законитѣ, които ще се създадатъ въ бждеще въ връзка съ нея. Върху репарационния въпросъ, макаръ да е решенъ, ще има да се дебатира при много случаи — при общитѣ дебати по бюджета и при други поводи и при дебатитѣ по нѣкои специални закони. За насъ, като болшинство, бѣше действително интересно, следъ като нашитѣ делегати направиха своитѣ подробни експозета, да изслушае опозицията, нейнитѣ оратори, нейнитѣ водители и да видимъ дали има нѣкои въпроси, по които ние сме съгласни, по кои въпроси сме свършено раздалечени и какви сѣ, най-сетне, послѣдствията отъ различнитѣ схващания по сключената спогодба. За нещастие, азъ чухъ само двама отъ ораторитѣ на опозицията — други не сѣ записани.

Решението по нашия репарационенъ въпросъ въ Хага е известно въ неговитѣ главни постановления. Нашитѣ делегати — отначало въ единъ съставъ, после въ другъ съставъ — и експертитѣ и политическитѣ, се мѣчеха въ течение на 2—3 месеца да пледиратъ нашата кауза колкото могатъ. Получениятъ резултатъ не е идеално задоволителенъ, нашитѣ делегати заявиха тукъ, че резултатътъ би билъ идеално задоволителенъ, ако бѣхме свършено освободени отъ репарации. Но така, както е постигнатъ той резултатъ, той крие въ себе си много важни послѣдствия и за

нашия стопански живот, и за нашия държавен живот, и за бюджета, и за нашето политическо положение.

Спогодбата в Хага, безспорно, е най-важна по този елемент, който Петър Тодоров подчерта в края на своята реч, за да мотивира своя положителен вот за нея: че се туря край на едно голямо бреме, на един кошмар, на един голям спор, на една неизвестност. Както и да разсъждаваме върху цифрите на трансъ А или на трансъ Б, остава само един сериозен въпрос: че от няколко години насам, специално от 9 юний насам, по разни случаи някои от нашите съседи намираха повод да ни злоупоставят, да ни заплашват, понякога да нахлуват в наша територия. Ако този въпрос не беше решен, ако репарационното бреме не беше намалено, колкото да разправяме, че сме подписали спогодбата от 1923 г. на шага и че нямаме намърение да плащаме толкова големи суми, защото не можем да ги плащаме нито сега, нито утре, все пак, при едно лошо политическо положение в Европа и при едно тежко положение на нашата страна, въпросът, свързан с репарационната проблема, можеха да станат един много добър повод за въздействие върху България, за намъса в нейния вътрешен живот, за заплашване на нейната независимост, а може би някога и на нейното съществуване. От тази гледна точка, която е най-важна, сключената спогодба е действително едно грамадно дѣло, много добро по своите общи послѣдствия, независимо от цифрите, независимо от тежестите, които тя съдържа.

Какво представлява тази спогодба? Вие чухте, вчера бившият министър Стоян Омарчевски свърши с декларацията, че за такова мръсно дѣло той не може да гласува, отхвърля го с протест и отиде в бюфета. Ние имаме една спогодба от 1923 г. Тя е подписана, тя е в сила. Който не желае новата спогодба, той иска да остане в сила старата спогодба. Какво представлява новата спогодба в сравнение с старата — без да мъримъ частъта Б, страшината и фантастичната? Най-малко едно намаление с 80%. Може би някой да изкара 78%, може би друг да изкара 85%, но кръгло намалението е 80%. При всички изчисления, какъвто и банкер да наговори да ги направи, българин или чужденец, приятел или неприятел, ще се дойде до този процент — малко повече или малко по-малко от 80%. Това намаление от 80%, в всички случаи, е едно голямо намаление. За нас то не е достатъчно. Ние бихме желали то да бъде 90%, най-добре — 100%, но за онѣзи, с които бѣхме въ преговори, и това намаление се видѣ твърде голямо. Австрийците и унгарците, като сравняват онова, което сѣ имали преди Хага, и това, което сѣ постигнали в Хага, намират, че ни сме излѣзли от Хага с по-голям успѣх от тѣхния. Защо? Австрия отиде в Хага с едно положение, установено преди 7—8 години. Шоберъ, понеже е много голям държавникъ, си е позволилъ единъ аргументъ, който може да се смѣтне като единъ шеговитъ аргументъ. Той е казалъ: „Ние не плащаме, нашето положение е толкова тежко, но най-сетне ние бихме предпочели да платимъ нѣщо, само и само да се спасимъ, да се освободимъ от този кошмаръ“ — да има едно ново, да има едно ясно положение, да може Австрия свободно да диша за дълги години, защото тя бѣше робъ въ финансово отношение, тя бѣше свършено провалена.

Какво спечели Унгария? Унгария спечели това, което и ние спечелихме от гледна точка на бюджета, на независимост и престиж: своята финансова независимост. И поздравления къмъ Бетленъ от унгарските стопански кръгове бѣха ценни и важни въ този смисълъ, че Унгария бѣ освободена от кошмара на чуждото въздействие върху нейния бюджет и нейните финанси, тя става независима и може свободно да прави заеми. Самъ Бетленъ е подчерталъ това въ своя отговоръ. Но от гледна точка на смѣтка, от гледна точка на финансовъ резултатъ Унгария не излѣзе съ печалба от Хага. Защо? Защото онова, което бѣше уговорено Унгария да плаща, съгласно единъ договоръ, подписанъ между нея и победителите, си остава; плюсъ това тя, заедно съ други държави, ще внесе свои пари въ единъ фондъ, за да ги дава на свои подданици, които не сѣ въ Унгария. Унгария имаше една редица от претенции, юридически много основателни и грамадни по цифри, които надминаватъ много пъти общата сума на нашите репарации, и по всички тѣзи въпроси, по които тя се борѣше юнашки от години насамъ и сериозно се надѣваше да постигне реални резултати — т. е. да застави силите-наследници, които ѝ взеха земи, да платятъ за нейна смѣтка, за смѣтка на нейните подданици, на нейните сънародници въ тия земи — по всички тия въпроси Унгария загуби извънредно много, почти всичко, и само се притече на помощъ на тия свои подданици.

Излишно е да чертая тукъ картината на Унгария — защото въпросътъ за нашите репарации за насъ е по-важенъ — какво ще бѣде нейното положение, какво тя е загубила от нахлуването на ромѣните до Буда-Пеща веднага следъ войната и от задържаните ѝ земи въ чужда територия. Това сѣ милиарди, милиарди злато, фактически, безспорно установени от всѣка гледна точка.

Ние се явихме въ Хага въ много по-неизгодно положение, отколкото Унгария. Унгария казваше: „Азъ имамъ договоръ съ васъ, който ме освобождава да плащамъ повече отъ 200 и нѣколко милиона златни крони до 1943 г. Ще дойде това време и тогава ще приказваме. Какво искате сега вие? Да измѣните този договоръ ли? Измѣнете го, ако можете, безъ мое съгласие. Ние сме доволни отъ туй, което имаме срещу вашите подписи“. На насъ, обаче, ни казватъ: „Правимъ ви известни концесии, поканваме ви да подпишете; ако не желаете, идете си въ София; ние имаме договоръ съ Стамбулския, подписанъ, и щомъ е по-добъръ за васъ, той ще остане въ сила, нѣма нужда да настоявате и да споримъ. Този договоръ е сключенъ следъ войната, въ него е фиксирано всичко; добре, ще се откажемъ най-сетне отъ трансъ Б, отъ този фантастиченъ трансъ, ще остане реалниятъ трансъ А, плащайте по него. И каго дойде време да плащате по 40 милиона годишно и не можете да плащате, ще кажете, че не можете да плащате — това е ваша работа. Имате чл. 122, по който имате право да дадете прошение, но въ който се казва, че кредиторътъ ще реши да ви освободи ли или не“. Така че ние бѣхме въ много по-неизгодно положение въ Хага, отколкото Унгария и Австрия. Между туй, финансовиятъ резултатъ, банкерскиятъ резултатъ отъ нашите преговори и отъ преговорите на Австрия и Унгария, е, безспорно, за България значително по-благоприятенъ. Не може да има никакво съмнение въ това. Мнозина върваха до последния моментъ, че Унгария ще излѣзе отъ Хага, безъ да подпише, Унгария бѣше действително неумолима, неотстъпчива до последния моментъ, до последната нощъ срещу деня, когато се туриха подписите. Когато нашите делегати бѣха повикани въ 11 ч. и после въ 1 ч. на последната вечеръ, цѣлата нощъ тѣ трѣбваше да чакатъ уреждането на спора между Унгария и другите държави, и нашиятъ въпросъ почнаха заранѣта. Въ последния моментъ малжарите направиха големи концесии; направиха и на тѣхъ нѣкакви концесии голѣмита сила — великите сили, а не Малкото съгласие — и се получи този резултатъ, който ви е известенъ. Никой нѣма да оспори борческото държане на Унгария, но въ нѣкои случаи положението на Унгария бѣше по-друго, отколкото нашето. И общото положение на Унгария е малко по-различно отъ нашето. Недейте забравя, че Унгария се намира въ Централна Европа, и само на юго-изтокъ има съприкосновение съ Балкана, когато България е на Балкана. А Европа прави разлика между Балкана и Срѣдна Европа, и я прави по много причини: и по български причини, и по югославянски причини, по причина на гърци, ромѣни и турци — на всички балканци. Тази тема е дълга, при другъ случай може да се разглежда: защо аршините сѣ различни и въ какво отношение сѣ различни. Въ всѣки случай, Унгария, върѣйки своята крайна енергия и толкова способните делегати, които имаше, не може да каже, че материално, финансово е получила такова облекчение, такава благоприятна промѣна на съществуващото положение, както България. По този въпросъ споръ не може да има.

Отказването отъ чл. 122 на договора въ Ньойн, споредъ моето скромно убеждение, като юристъ, нѣма абсолютно никакво значение. Този чл. 122 има много по-малка стойност, отколкото клаузата за трансфера. Споредъ чл. 122, имашъ право да съобщишъ, че не можешъ да плащашъ. Ами кредиторите знаятъ, че ние плащаме съ голяма мъжа и че не бихме желали да плащаме. Кой решава въпроса? Решава го кредиторътъ. Могатъ ли нашите нови кредитори да се откажатъ отъ своите вземания отъ насъ? Могатъ. И безъ да имъ чл. 122, условията за това сѣ налице. Ако тѣ искатъ да се откажатъ при едно настояване отъ наша страна, ще се откажатъ; нѣма нужда отъ чл. 122. Примѣръ. Сега имаме 4—5 кредитори — по-рано бѣха други; промѣняваме ги постоянно. Сега главенъ нашъ кредиторъ става Гърция. Но и Белгия е нашъ кредиторъ. Обръщаме се къмъ белгийското правителство и искаме да се откаже отъ своя процентъ отъ нашите задължения. То има право да се откаже. Нашите задължения не сѣ комерсиализирани, и не биха могли да бъдатъ комерсиализирани при тази редакция на спогодбата. Ако белгийското правителство би се отказало, веднага, автоматически съответно се намаляватъ нашите задължения, защото то има смѣтка въ Банката за международни уреджания, има

своето konto, при което ще намали нашите задължения. Така че абсолютно нищо не сме загубили с отказването ни от чл. 122, стига да имаме приятели кредитори, които да сж наклонни да намалят или да се откажат от вземанията си, които имат спрямо нас, съгласно новия договор. Във всеки случай, чл. 122 е от чисто морално естество. Сега ние имаме друга една възможност, когато, разбира се, Банката за международни уреждания възприеме нашата спогодба, защото не се знае дали ще я възприеме: ще има една комисия, въ която ще има български делегати, които, заедно с нея, ще решават тези въпроси, съобразно нашето затруднено или незатруднено финансово положение. А досега беше само туй, че кредиторът, ако желае, може да се откаже. Всеки кредитор може да се откаже от своите вземания. Всеки, който има да взема, може да каже: не ще повече. Няма нужда от клауза за това. Но за да се съгласи той на това, не е съществено текстът на чл. 122, а е съществено друго нещо: добрите отношения, доверието, или да има кредиторът достатъчно сериозни съображения да се откаже от вземанията си спрямо нас.

Дали нашата делегация е изпълнила своя дълг? Аз не бих желал да се смѣгне, че искам да хвала нашите приятели, първите хора, които сж били въ чужбина. Аз мога да констатирам сж задоволство, че и от опозицията не се прави особен въпрос по това; и тя мъжкомъ минава въпроса за постигнатия успех, даже допуска и приема — както вече направиха някои от ораторите — че делегацията е употребила всичките си усилия, за да постигне тоя резултат.

Но тукъ не се касае само до личните качества. Безспорно е, че делегатите трѣбва да имат лични качества. Тѣ трѣбва да познават въпроса, на първо място, на второ място, трѣбва да знаят да го пледират, и, на трето място, да знаят да го пледират по един добър начин, за да постигнат добри резултати; защото има и такива лоши пледьори, такива лоши адвокати — и тѣ сж повечето, тѣ сж обыкновенно болшинството — които докарват обратни резултати. Въ случая, обаче, се касае още и до това, дали ние, като правителство и като държава — защото въпросът е народен, а не партиен — сме направили всичко нужно, необходимо и полезно въ дадения момент, за да можем да очакваме възможно най-добри резултати?

След първата среща на експертите, след споровете, след преценките, след цифрите и пр., дойде вторият момент, когато нашите политически делегати — двамата министри — посетиха под ред, специално само за целите и нуждите на този въпрос, на този предмет столиците на три велики сили — Рим, Париж и Лондон. При това посещение двамата министри приведоха всички възможни човѣшки аргументи, за да може правителствата на великите сили да се застъпят въ Хага за едно крайно облекчение на нашите тежести. Опитът да се хвърли сѣнка за въ бъдеще върху отношенията между София и Рим, като се прави капитал от незначителни неща, нѣма да успѣе. Щомъ като г. Буровъ, който е наш министър на външните работи вече от 4 години и повече, заявява и тукъ предъ васъ, и въ комисията, че срещите въ Рим и разговорите тамъ сж довели до едно пълно разпрѣскване на всички интриги и изясняване на всички недоразумения, съществували до тоя момент, и че Италия спонтанно и сериозно, въ лицето на своите ръководители, е заявила, че въ Хага ще ни поддържа и ще ни даде всичката си подкрепа, не можете да се съмнявате, че това е така, нѣмате никакво основание да се съмнявате. Ако бихте желали да се съмнявате, ще дадете доказателство, че искате да правите една много дребнава и за България само опасна политика. Може между двете страни по отделни дребни въпроси да е имало малки недоразумения; може при посещението на един италиански депутат въ София ние да не сме направили необходимото за неговото осведомяване. Обаче азъ тукъ съмъ длъженъ да ви заявя, че той не се обиди като наш колега. Тукъ дойде един депутат от Лондон; той ни беше препоръчанъ не от Лондонъ направо, а от Женева, от секретарията на междупарламентарния съюз. За него азъ загубихъ една седмица време — съвсемъ не съжалявамъ за това — и азъ, боленъ дори, го заведохъ до Петричъ, за да го предамъ на гърците. Той вземъ своите сведения, и ние бѣхме много любезни къмъ него. Говоря ви за г. Рене Смитъ. Преди това дойде един много известен депутат от френския парламент, г. Бастидъ. Той, обаче, още от Бѣлградъ се обиди, че пристига. По отношение на него взеха се всички мѣрки, да бъде въ контактъ не само съ единъ, двама или нѣколкомина от Парламента, а съ цѣлия Парламентъ, тъй да се каже. Устроихме една срѣща, въ която участваха г. г. Мушановъ, Сми-

ловъ, Томовъ и редица други лица от опозицията; почти всички видни хора от опозицията бѣха при него, дойдоха на тая срѣща, и той беше доволенъ. Но един италиански депутат, дошелъ тукъ, у насъ, и никому не съобщилъ, че идва; дошелъ по една случайна работа, по случай осветяването на едно италианско училище тукъ, и останалъ недоволенъ. Да прощава колегата — ако иска да му се извинимъ, да направимъ тукъ, въ Камарата, това извинение — но по-правилно беше, като е дошелъ, да беше се обидилъ; съ всичката възможна любезност — убеденъ съмъ — междупарламентарната група щѣше да му даде улеснения, за да получи въ България всички осветления по въпросите, които го интересуватъ, и да бъде доволенъ.

Н. Стамболиевъ (з. в): Рене Смитъ е далъ изявление предъ пресата, съ които изтъква, че България може да се спаси отъ това тежко стопанско и финансово положение при даване власт на демократическите сили въ страната.

Г. Василевъ (д. сг): Какво казвате?

Отъ сговористите: Не му обръщайте внимание.

С. Савовъ (д. сг): Стига си дрънкалъ като тенеке на опашка.

Н. Стамболиевъ (з. в): Самият той е увѣренъ, че Демократическиятъ сговоръ не може да посочи изходъ на България.

Г. Василевъ (д. сг): Вие доволни ли сте отъ Рене Смитъ?

Н. Стамболиевъ (з. в): Няма защо да ме питате. Достатъчно е, че Вие сте бесѣдали съ него цѣла седмица и сте се увѣрили, може би, въ тоза.

Г. Василевъ (д. сг): Азъ мога да Ви дамъ отговоръ, но страхъ ме е, че ще занесете казаното на друго място. Има неща, които не могатъ да се приказватъ даже и въ Парламента.

Посещението въ Римъ на нашите министри тури край на онова, което е могло да съществува — подчертавамъ, не по сериозенъ въпросъ — въ отношенията между България и Италия. Г. Буровъ подчерта, но и българскиятъ Парламентъ трѣбва да подчертае — защото това не е лична политика нито на г. Буровъ, нито на г. Лячевъ, нито даже на цѣлото правителство, а е политика действително на цѣлия български народъ, и тя трѣбва да бъде продължена отъ другите, които ще дойдатъ следъ насъ, когато ще дойдатъ — че България има естествено предразположение да бъде въ най-добри отношения съ Италия. Ние нѣмаме никакви мотиви да искаме лоши отношения съ Италия или да работимъ въ тая посока. Разбира се, основната политика на България, основната директива на българската политика не може да бъде свързана съ единъ само народъ въ Европа. Ние сме вѣзли въ Обществото на народите, ние сме членъ на това Общество на народите, и, безспорно е, че нашите симпатии сж преди всичко къмъ великите нации, защото не е скрито, че ние чакаме отъ тѣхъ подкрепа и не е скрито, не е тайна, а е една явна истина — и азъ трѣбва да я подчертая — че най-голяма подкрепа на България отъ 5—6 години насамъ е давана отъ тия три велики народи при всички случаи, и за нѣкои отъ тѣхъ азъ ще се върна да говоря по-специално. Ние не сме свързани съ Италия съ никакъвъ таенъ договоръ. Нѣмаме намѣрение да правимъ тайни договори съ никого. България има 6.000.000 души население, съ хубава земя, ние сме здрава държава, и искаме тия 6.000.000 българи да живеятъ въ миръ и да напредватъ, да се нормализира положението, както казва г. министърътъ на вътрешните работи, да нѣма атентати въ България, да нѣма политически убийства, да нѣма диктатури никакви, да има едно спокойно развитие на страната и да настѣпи едно помирение въ Парламента и по-нататъкъ — едно сътрудничество между партиите въ Парламента.

Нашите делегати министри бѣха посрещнати добре и въ Римъ, и въ Парижъ, и въ Лондонъ. Азъ го подчертавамъ това, като народенъ представителъ, изхождащъ отъ мнозинството, защото ние не можемъ да останемъ, така да се каже, хладнокрѣвни, незаинтересовани зрители на това, какъ се посрѣщатъ нашите министри въ чужбина. Очевидно е, че ги посрѣщатъ като български делегати, и когато ги посрѣщатъ добре, безспорно е, че това доставя намъ голяма радостъ и ние го вземаме въ съображение. И въ Парижъ, и въ Лондонъ нашите министри бѣха зачетени, бѣха изслушани, и на тѣхъ беше обещано, както

и въ Римъ, че ще се направи всичко възможно — въпрѣки това, че въ продължение на 2—3 недѣли се повтаряше, че последната дума е 12 и половина милиона златни франка — да се направятъ още нѣкои облекчения или намаления въ кръга на тия разисквания, които станяха върху общитѣ смѣтки въ Хага, които действително сѣ много сложни и засѣгатъ много народи.

Съ тази обиколка, каквато никое правителство, откакто България съществува, не е правило, по единъ даденъ поводъ тъй добъръ и така навремененъ, така специаленъ и изключителенъ — за получаване на облекчения — правителството направи нѣщо много добро за своята страна.

И на трето мѣсто — въ Хага нашитѣ делегати имаха всички качества и, безспорно, всичката добра воля да получатъ онѣзи резултати, които тѣ получиха.

Г. Маринковичъ казва, че имало два аршина: единъ аршинъ къмъ балканцитѣ — забележете, г. Маринковичъ не казва: единъ аршинъ къмъ българитѣ — и другъ къмъ народитѣ на Източна Европа, къмъ славянитѣ на Източна Европа, и че аршинътъ къмъ първитѣ е билъ по-малко великодушенъ, отколкото аршинътъ къмъ Унгария. Може би това да е едно негово субективно чувство. Малката Антанта съ Унгария имаше голѣма борба въ Хага. По едно време Титулеску заяви, че армията на Ромъния е готова да окупира Унгария. Въ Хага до последния моментъ Малката Антанта се бори съ Унгария и Австрия. Да не напомнямъ тукъ, въ Парламента, думитѣ на Сноудонъ, казани по отношение на Малката Антанта. Въ Хага имаше голѣмо раздражение, имаше и много разярена атмосфера, но атмосферата за насъ бѣше друга, по-спокойна. И азъ мога да подчертая, че по наши сведения, най-мѣрдовани, официални, г. Маринковичъ въ Хага се е държалъ най-коректно спрямо България. Това е вънъ отъ всѣко съмнение. Ние съ задоволство отбелязваме това. Обаче ако чехословацитѣ и г. Маринковичъ бѣха пожелали въ Хага да подпомогнатъ съ нѣщо усилията на нашето правителство предъ другитѣ страни, тѣ сѣ могли да го направятъ. Дали тѣ сѣ го направили, ние не знаемъ. Бъдещето ще покаже и защо Чехославация е станала нашъ кредиторъ. Кой знае, може би, за да опростятъ тѣхната частъ — Чехославация става кредиторъ съ единъ процентъ и ще получава 2,650,000 лева годишно. Защо ще ги получава, азъ малко го разбирамъ, но така е дошло на смѣтките. Ето единъ новъ кредиторъ, съ който досега нѣмахме смѣтка. Въ Хага, обаче, атмосферата при разрешаването на българския репарационенъ въпросъ е била много добра. Единъ отъ министритѣ, отъ делегатитѣ на една друга страна, която азъ може би тукъ мога да спомена, но мога и да не я спомена — тя е отъ победителитѣ — бѣше казалъ справедливо, че тукъ, въ Хага, не се разрешава въпросътъ за българскитѣ репарации, а се решава българскиятъ въпросъ изобщо. Той бѣше казалъ: „Отъ 10 години ние подчертаваме, че българитѣ сѣ лоялни платци, и азъ обръщамъ внимание на великитѣ сили, че е време да се отплатимъ на лоялнитѣ платци“. Той бѣше казалъ още много добри думи въ наша полза и поради това нашитѣ делегати отъ Софийската гара му благодариха. Ние имаме и защитници, имаме и приятели въ Хага и, мога да кажа, ние почти нѣмахме неприятели. Ние имаме противници, и то доста жестоки — само при смѣтките — една-две страни. Но тѣзи въпроси се приключиха. Въ всѣки случай, ромънитѣ, които настояваха на 320 милиона леи, се съгласиха на 110 милиона. Ромънитѣ, наистина, по-рано предлагаха 85 милиона леи, но не бива да се забравя, че тѣ туряха едно съществено условие — да се промѣни търговскиятъ ни договоръ съ тѣхъ, да имъ дадемъ нѣкои клаузи, които да облагодетелствуватъ тѣхната търговия. По тѣхната смѣтка увеличението вноса на ромънскитѣ стоки въ България чрезъ намаление на митата ще имъ даде остатѣка до 320 милиона леи. Сега ангажментъ за тѣзи отстъпки ние нѣваме, и сумата, която трѣбва да платимъ на Ромъния, падна на 110 милиона леи.

Б. Смиловъ (нац. л): Но тѣ задържатъ много ценни имоти. Тѣ задържаха 9 ценни имота, които се равняватъ на 320 милиона леи. Тѣ взематъ повече, отколкото отстъпватъ.

Г. Василевъ (д. ср): Не ги задържатъ сега. Задържането на тѣзи имоти е станало по-рано. То е отъ по-рано, не е отъ Хага. Така е поне по моитѣ сведения. Тази листа, този списъкъ е отъ по-рано. Това най-лесно може да се провери въ министерството. Азъ не искамъ да кажа, нито съмъ поддържалъ, че ромънитѣ и гърцитѣ, като наши съседи, бѣха въ Хага спрямо насъ великодушни. Тѣ се бориха да взематъ по възможностъ повече отъ насъ. Гърцитѣ даже

се бориха да намѣсятъ и други въпроси, по които ние зашицавахме много съществени нѣща, така набързо въ Хага. Въ това тѣ не успѣха. Въ всѣки случай, азъ смѣтамъ, че спогодбата въ Хага, по моето мнение, е само въ единъ пунктъ за насъ неблагоприятна, гдето кредиторитѣ, великитѣ сили, категорично отказаха нашето най-важно искане — да получимъ единъ малкъ мораториумъ. Извънъ този въпросъ, по който имаме пълненъ неуспѣхъ, защото великитѣ сили ни отказаха категорично, следъ обещанието на единъ отъ кредиторитѣ, което не можа да се прокара, по всички други съществени въпроси нашитѣ искания сѣ задоволени.

Г. г. народни представители! Важенъ е, обаче, другиятъ въпросъ. Тукъ обясниха нашитѣ делегати, че нашитѣ задължения не сѣ комерсиализирани. Фактически, обаче, практическитѣ въпросъ се свежда до това: може ли да има шансъ и надежда сега или утре, при това или друго правителство, България да се бори за нови облекчения? По този въпросъ не бива да се чува никсга противна дума въ Народното събрание, защото голѣмата истина е, че всичкитѣ врати сѣ отворени; достатъчно е този, който е вътре, да е добре разположенъ и ще ги отвори. Това спогодбата не препятствува и не само не препятствува, но напротивъ, отъ нея се разбира. Г. Буровъ, а струва ми се и г. Молдовъ, говориха за отношенията между Америка и Европа. Европа има право да иска намаление на своитѣ дългове спрямо Америка, защото подиръ 3-4 години — не зная точно колко, но подиръ малко години — вътрешниятъ заемъ, който Америка е направила, се погасява и следъ това Америка ще получава суми отъ Европа, които нѣма да ги дава на банцитѣ и на тѣзи, които сѣ заематели, притежатели на облигации, а вече ще отиватъ направо въ съкровището, като едно приходно перо. Г. Молдовъ предполага, и има основание за това, че Америка, отъ момента, отъ когато нѣма да събира пари отъ Европа за своитѣ собствени граждани, подданици, частни лица или банки, отъ този моментъ въ американскитѣ рѣководители може да настѣпи промѣна и тѣ биха могли частично или изцѣло да намалятъ своитѣ вземания спрямо Европа. И ние не сме лишени отъ правото сами да се обърнемъ къмъ Америка и да искаме намаление за наша смѣтка. Ако Америка би желала да направи това, спогодбата не го забранява. Следователно, макаръ да не съществува вече чл. 122 отъ договора за миръ, една държава, като Америка, която е по-богата отъ нашитѣ кредитори въ Европа, която минава за по-обективна, ако би желала, т. е., ако би имала добро разположение къмъ насъ, може и е въ положение да облекчи насъ, като съобщи на Европа: „Намалете българскитѣ репарации съ толкова, и азъ отъ васъ ще вземамъ съ толкова по-малко“.

По отношение на европейскитѣ кредитори и по отношение на Америка, като кредиторка на Европа, България, като задължена, днесъ има възможностъ, има право да очаква въ известни моменти, при известни условия, и може би само отъ известни страни, нѣкои или други облекчения въ бъдеще. Да се приказва днесъ въ Народното събрание, че възможността за нови облекчения е пресѣчена, значи да се вреди на нашата собствена кауза и да се казва една неистина. Това е самото положение. Другъ е въпросътъ какъвъ е този шансъ, другъ е въпросътъ, коя държава би се съгласила да ни подпомогне и коя не. Другъ е въпросътъ при какви условия единъ кредиторъ може да се съгласи да се откаже отъ известна частъ отъ вземанията си. Напр. той може да каже: азъ ще се откажа съ 10% отъ това, което имамъ да вземамъ, но да сключимъ политически договоръ, че ще вървите съ мене въ време на война. Може другъ кредиторъ да се откаже съ 5—10% отъ вземанията си срещу една концесия, напр. за захарна фабрика. Ако нашитѣ кредитори биха имали разположение къмъ насъ, ако ние бихме съумѣли да спечелимъ тѣхнитѣ симпатии и довѣрие, има пълна възможностъ нашето положение въ бъдеще да бѣде облекчено.

Х. Калайджиевъ (раб): Така както е положението сега, по 11 милиона франка златни би ли могълъ българскиятъ народъ да плаща?

Г. Василевъ (д. ср): Азъ смѣтамъ, че това е много мъчно.

Х. Калайджиевъ (раб): Тогава защо искате да ви рѣкопѣлкаме?

Г. Василевъ (д. ср): Съвсемъ не искамъ това. — Азъ искамъ да ви просвѣтя малко по бѣжанския, стабилизационния и дружбашкия заеми.

Г. г. народни представители! Най-интересно е да разберемъ и преценимъ, кои сж били предусловията, кои сж били онѣзи фактори, които сж могли да ни съдействуватъ, за да получимъ това разрешение въ Хага, защото очевидно е, че има и по-лошо разрешение отъ това. Кое е по-лошото? Това, което бѣше подписано отъ Стамбулски, което е въ сила. Следователно, ако тази крачка е направена, ако е направено това намаление отъ 80%, т. е. 30-тъ да станатъ 20, или фактически 5 пѣти по-малко, пита се, кой ни е подкрепилъ? Вчера тукъ г. Омарчевски се являше на изявленията на моя учителъ, секретаря на партията г. Данаиловъ, които азъ фактически не мога да сподѣля. Той ще каже своитѣ съображения. Но азъ искамъ независимо отъ това да отговоря на този въпросъ, защото той е важенъ: единъ народъ, като нашия, който е обиколень съ по-силни държави, въоръжени, не всѣкога добре разположени къмъ насъ, трѣбва да знае за своята сѣдба, за утрешния день, има ли на кого да се опира или не; има ли приятели или не. Ако Англия търси приятели, ако Франция търси приятели, ако Германия търси приятели и съюзници, очевидно България трѣбва да ги търси и трѣбва да ги търси много по-усилено, трѣбва да ги търси денонощно. Има ли приятели България? Да, има приятели. Ние ще трѣбва да станемъ малко по-добри народни представители, да изучимъ по-отблизо и други организации, като Междупарламентарния съюзъ, да прегланемъ отъ трибуната да правимъ една най-невъзможна демагогия по този въпросъ и да вредимъ на България, безъ да знаемъ защо ѝ вредимъ, защото това нѣма да ни даде резултатъ, както при едни избори. Че ние по-малко нѣмаме приятели, това е очевидно. Но отъ 10 години насамъ, и специално при разрешаването на репарационната проблема, на какво се ослабнаше България, за да може упорито три месеца да отказва това, което ѝ предлагаша: най-напредъ 18 милиона франка златни, което фактически, както ви каза г. Буровъ, бѣше 23.000.000, по-малко това станаха фактически 18, после 15 и подиръ това 2 1/2 милиона? Г. Гене Смитъ събщи още преди 3-4 седмици, че, за нещастие, въпрѣки всички усилия, английското правителство още държи за 12 1/2 милиона. Но следъ изпитието на нашитѣ министри стана и последното намаление. И Сноуденъ каза, както може да говори единъ работнически водачъ, единъ здравомислящъ човѣкъ съ една воля, който въ дипломатията не е много версиранъ, че не я много зачита, но който говори смѣло и ясно: „Азъ ви помагамъ. Не ща много аргументи, защото тѣ сж известни. Азъ съмъ разположенъ, английското правителство е разположено, английскиятъ народъ гледа добре на България, азъ ще ви помогна“. Ние имаме много приятели въ странство. Ние ги имаме най-напредъ въ парламенти. Вземете френския, вземете английския, вземете италианския, вземете белгийския парламентъ. Въ Белгия социалисти и клерикали, тѣзи, които се занимаватъ съ външна политика — защото много депутати не се занимаватъ съ външна политика, занимаватъ се отдѣлни хора, по два-три души отъ парламентарна група — тѣзи, които минаха презъ България и я упознаха, станаха най-добритѣ постоли и защитници на нашата страна. Азъ имамъ предъ видъ и Вандервелдъ, и Лафонтенъ, и де Брюкеръ, но азъ имамъ предъ видъ и другата страна, клерикалитѣ, които минаха презъ България. Минаха депутати, минаха журналисти, минаха банкери. Тѣ всички отидоха въ Белгия съ свои и сѣщи настроения. И мога да ви кажа, че ако въ Брюкселъ дветѣ партии спорятъ по своята външна политика, за България не спорятъ. Тамъ сж единодушни. Едновременно сж и управляващитѣ, и опозиционери да ни подкрепятъ и ни защитятъ въ нашата кауза. И за да каже г. министъръ Буровъ, току-що пристигналъ: „Не зная какъ ще отплащаме на Белгия“, вие трѣбва да разберете, че тази помощъ трѣбва да е била много ефикасна и много искрена. Е тази помощъ е безкористна, това е вѣнъ отъ всѣкакви съмнения, защото на Белгия не сме задължени нито политически, нито стопански. Тя ни подкрепи, нейното положение ѝ позволяваше да ни подкрепи. Белгийскиятъ народъ е малтъкъ народъ, но белгийскитѣ министри играятъ първостепенна роля въ Европа. Въ Женева тѣ сж едни отъ най-виднитѣ хора винаги. Тѣ сж близки приятели на Франция; тѣ сж въ интимни връзки съ Англия; тѣ сж сега достатъчно близки и на Италия, понеже иматъ вече нови единични връзки. А освенъ това Белгия има естествено положение на звено между голѣмитѣ сили и другитѣ народи въ Европа. Азъ съмъ щастливъ да изкажа въ българския Парламентъ публично искрената наша признателностъ къмъ онѣзи белгийци, които минаха презъ нашата страна, упознаха я и отъ всички лагери тамъ въ Брюкселъ еднакво защитаватъ нейнитѣ интереси, еднакво вли-

затъ въ нейното тежко финансово и икономическо положение. Това, което каза де Брюкеръ въ София, не бѣше фраза. Той каза на гарата: „Ще ви защита относно вашето икономическо и финансово положение“. И го направи. Това го направи и Жаспаръ. Ние имаме приятели и въ европейската преса. Защо да ви цитирамъ голѣмитѣ вестници на Европа? Ако вие бихте знаели, колко е мѣчно на нѣкои отъ нашитѣ съседи, че голѣмата преса въ Европа винаги пише така добре за България! Наблюдавайте тази преса, четете поне прегледа на чуждия печатъ и ще видите, че България има, така да се каже, добра преса въ странство. Никой не е излѣзълъ тукъ отъ трибуната да каже обратното.

Г-да! Намъ ни услужиха, твърде много и нашитѣ кредитори и отъ преди войната, и отъ преди 2-3 години по бѣжанския и по стабилизационния заеми. Тѣзи кредитори иматъ единъ интересъ — тѣхниятъ дебиторъ да не бѣде много претоваренъ съ репарации. Репарациитѣ, това сж една военна глоба — това е ясно и по това нѣма какво да се спори. Нашитѣ кредитори отъ преди и следъ войната сж ни дали пари и ние трѣбва да ги връщаме. Очевидно е, че тѣзи кредитори ще бѣдатъ по-доволни, ако България плаща по-малко репарации, отколкото ако плаща повече, защото ако плаща повече, ще се накрѣнятъ тѣхнитѣ собствени прѣки интереси. Тѣзи наши кредитори направиха нуждното, за да бѣдемъ подпомогнати.

Но тѣзи два заема, които ние направихме, бѣжанскиятъ и стабилизационниятъ, бѣха ли излишни или бѣха необходими? Ние всички познаваме днешната стопанска криза и излишно е тукъ да правимъ голѣми периоди, когато виждаме, че по цѣлата страна има действително и стагнация, и липса на пари, и пълна несигурностъ, и криза въ доверието между търговци и банкери — едно положение извънредно тежко. Ако ние не бѣхме направили стабилизационния и бѣжанския заеми, днесъ положението нѣмаше да бѣде такова, каквото е, а щѣхме да имаме една формална катастрофа и революция. Ако не бѣхме направили тия два заеми, днесъ въ България щѣше да има вътрешни кървави борби — това е вѣнъ отъ съмнение. Ние настаняхме най-напредъ нашитѣ бѣжанци, по единъ начинъ, който сѣга въ Женева се счита за образецъ. Ние ще приключимъ тази година това настаняване. Вие ще видите, че докато по грѣцкия заемъ за бѣжанцитѣ, който е 8 пѣти по-голѣмъ отъ нашия — той е около 8 милиарда български лева — общитѣ разноси сж 11 1/2—12%, значи сума по-голѣма отъ цѣлия нашъ заемъ за бѣжанцитѣ: общи разноси за канцелария на бюрото, за ръководителя на бюрото американецъ и неговия щабъ — общитѣ разноси по българския бѣжански заемъ сж едва 3 1/2%.

Н. Стамболиевъ (з. в): И нашитѣ разноси не сж малко, г. Василевъ.

Х. Стояновъ (д. ср): А тѣ разправятъ по събрания, че бѣжанскиятъ заемъ е изяденъ половината отъ Буровъ, половината отъ Ляпчевъ!

Н. Стамболиевъ (з. в): Когато бѣжанцитѣ ще почнатъ да плащатъ, тогава ще видимъ, какво ще бѣде положението имъ, защото ние склучихме заемъ на гърба на бѣжанцитѣ, но ще видимъ какъ тѣ ще го плащатъ, когато имъ искате за една къща 70.000 л., а тази къща още недовършена се събаря. Това е положението. Единъ бѣжанецъ докато е живъ не може да изплати тия 70.000 л. (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Г. Василевъ (д. ср): Азъ бихъ ви молилъ да сравните отчетитѣ на грѣцката служба и на нашата служба по заемитѣ и да запомните и да сравните тия две цифри.

Министъръ Ц. Бобчевски: На всѣки случай, точната цифра не е важна.

К. Томовъ (з): 2 милиарда по 3 1/2% правятъ 80 милиона.

Г. Василевъ (д. ср): Въ всѣки случай, процентътъ е вѣренъ. — Бѣжанскиятъ заемъ, преди всичко, служеше презъ цѣлото време досега като единъ, макаръ косвенъ, резервъ за стабилизацията на българския левъ. Имаше единъ критически моментъ, когато бѣжанскиятъ заемъ послужи на право, по решението на Шаронъ, за гаранция на стабилизацията на лева. Съ него ние строимъ желѣзници; понастоящемъ се строи една много важна желѣзница; съ него ние настаняваме нашитѣ бѣжанци, които, ненастанени,

щѣха да бждат само клиенти на смъртта и на комунистѣтѣ. Тѣзи бѣжанци ние спасихме отъ морѣ, отъ болести — тѣ станаха селяни, тѣ станаха собственици, тѣ станаха добри български граждани, членове на добри български семейства.

Н. Стамболиевъ (з. в): Тѣ станаха собственици, но хлѣта нахъ въ каситѣ на държавата и не могатъ се изплати, докато сѣ живи.

Г. Василевъ (д. сг): Това е дивотия. Въ доклада, направенъ въ Женева отъ преди 7-8 месеца, е подчертано, че българскиятъ бѣжанецъ не само плаща редовно това, което трѣбва да плаща, но плаща предсрочно, безъ да е длъженъ да плаща. И този аргументъ е направилъ въ Женева голѣмо впечатление въ полза на българския народъ като трудолюбивъ и честенъ народъ. Съ бѣжанския заемъ се създаде дигата при Гигенъ — едно предприятие отъ 30 милиона лева, за което нашата държава предвиждаше кредити въ продължение на 20 години да го изучава, безъ да го започне и да го свърши; инженеритѣ само го проучаваха и го предаваха отъ единъ на другъ. Съ една сума отъ 30.000.000 л. нашата Дирекция за трудовата повинностъ направи тая дига при Гигенъ, която ще бжде готова презъ тая година и, споредъ мене, представлява най-голѣмия културенъ паметникъ на съвременна България. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) Тая дига при Гигенъ има следущата смѣтка: 30 милиона лева и 5 хиляди трудоваци — за два сезона се предвижда приключването на предприятието. Ще се получи 178.000 декара обработваема земя, която дава много добри две реколти, грамадни доходи отъ рапица и други индустриални растения. Още първата година доходите отъ земята, която бѣше очистена, надминаха сумата, дадена за постройката на цѣлата дига. Ние трѣбва да положимъ нашиятъ усилия, когато се освободимъ напълно отъ въпроса за репарациитѣ, за разрешение на стопанската проблема на България — вмѣсто вънъ да действуваме, да видимъ въ Камарата кои сѣ болнитѣ въпроси, освенъ търговската криза и стопанската криза, въ връзка съ обработката на земята, въ връзка съ индустрията и занаятитѣ, да дойдемъ тукъ, да се приближимъ, като намѣримъ пунктоветѣ, по които сме съгласни и веднага да ги реализираме, да не чакаме.

Съ бѣжанския заемъ бихме могли да продължимъ същото нѣщо по Дунава още на две мѣста. Азъ се надѣвамъ, че и това ще се направи. Бѣжанскиятъ заемъ представи България предъ Женева като една страна, която заслужава довѣрие, и къмъ която довѣрието ежедневно се увеличава. Вие виждате сега кѣшуркитѣ на бѣжанцитѣ, тѣхнитѣ имоти, тѣхниятъ трудъ, тѣхната работа. Гърцитѣ, които сѣ по-фини отъ насъ, непрекъснато подчертаватъ, ежедневно казватъ, че службата въ България е по-добра, отколкото у тѣхъ. Не само това — че тя е много по-евтина, 3-4-5 пѣти по-евтина, че българитѣ сѣ разрешили бѣжанския въпросъ по единъ траенъ начинъ, който създава здрава социална срѣда, създава едно ново общечитие, една млада ядка, която се привързва къмъ старото, която се е слѣла съ него и е станала едно организационно тѣло, докато гърцитѣ правятъ, струватъ, подиръ два месеца 50% отъ направеното не съществува; взематъ пари за добитѣкъ, не ги връщатъ и пакъ нѣматъ добитѣкъ; правятъ постройки, напускатъ ги, промѣнятъ жилищата си и пр. Има голѣмъ хаосъ тамъ. Това го казватъ гърцитѣ — азъ не ги клеветя, тѣ се оплакватъ.

Сѣщо така стабилизационниятъ заемъ бѣше много важенъ. Ако бѣжанскиятъ заемъ нѣмаше значение за България, нѣмаше Христо Стояновъ, Недѣлко Атанасовъ и Коста Тодоровъ да пишатъ въ Бѣлградъ брошури и да ги пращатъ въ Женева презъ септември 1926 г., когато ние се борѣхме да се отпусне бѣжанскиятъ заемъ, да пишатъ противъ България, да казватъ: „Не давайте заемъ на България, защото съ него ще купуватъ топове и ще правятъ война“.

Отъ сговориститѣ: Позоръ!

Г. Василевъ (д. сг): Това сѣ приятелитѣ, отъ които всѣкъ денъ се отказватъ господата (Сочи земледѣлцитѣ) и отъ които всѣки денъ бозаятъ. (Смѣхъ и ржкоплѣскания отъ сговориститѣ. Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Н. Стамболиевъ (з. в): Когато искате да клеймите Земледѣлския съюзъ, говорите по този начинъ. Защо не изнесете официални документи тукъ, въ Парламента, да кажете отъ кѣде получавате пари, за да разберемъ и ние? Недейте злоупоставя една организация, каквато е Земле-

дѣлскиятъ съюзъ. Вие работите за разцеплението му, но нѣма да успѣете.

К. Куневъ (д. сг): Недейте ги защищава, защото и Вие сте отъ тѣхъ.

П. Миновъ (з. в): Кажете, докато има емигранти въ странство, ще има ли миръ въ България?

М. Дочевъ (д. сг): Голѣма частъ отъ тѣхъ сѣ амнистирани.

Г. Василевъ (д. сг): Г. Миновъ поставя въпроса много нещастно.

П. Миновъ (з. в): Вие можете да изпждите половината българци отъ България. Вие родолюбци и патриоти ли ще бждете тогава? Извикайте ги тукъ.

Г. Василевъ (д. сг): Народниятъ представителъ отъ Стара-Загора се прави на по-глупавъ, отколкото е. (Смѣхъ и ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

П. Миновъ (з. в): Въпросътъ е за добро и деликатно държане.

Г. Василевъ (д. сг): Позоръ ли е за България, че Коста Тодоровъ е емигрантъ? Преди всичко Коста Тодоровъ нѣма нищо общо съ България. По произходъ той е половинъ грѣкъ, а по битие — престѣпенъ типъ, единъ международенъ мошенникъ, единъ вагабонтиръ, който получава отъ всички държавни каси пари, който отиде въ Америка за смѣтка на чужда държава да прави пропаганда противъ България. Позоръ е, че той е билъ вашъ приятелъ и вашъ пълномощенъ министъръ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

П. Миновъ (з. в): Позоръ е, че вие го пратихте въ Ньойи съ делегацията, която отиде тамъ. Г. Буровъ настояваше да отиде.

Министъръ А. Буровъ: Хайде холанъ!

П. Миновъ (з. в): Ако е билъ предателъ на България, трѣбваше, когато бѣше уловенъ на фронта, да го съдите.

Г. Василевъ (д. сг): Той бѣше съденъ, но амнистията спаси и него, и Стамболийски.

Министъръ А. Буровъ: Нито съмъ го познавалъ, нито съмъ го пращалъ нѣкъде.

П. Миновъ (з. в): Полковникъ Тодоровъ отъ генералния щабъ, който едно време яде на руски казанъ, е вашъ приятелъ и вие пратихте сина му въ Ньойи.

Министъръ А. Буровъ: Синътъ на кого?

П. Миновъ (з. в): Синътъ на полковникъ Тодоровъ.

Министъръ А. Буровъ: Не познавамъ нито бащата, нито сина.

Г. Василевъ (д. сг): И по стабилизационния заемъ ние бѣхме упрекнати, че правителството е пожертвувало нашата финансова и икономическа независимостъ да вземе малко пари, за да може да прекара нѣкой и другъ месецъ на власт. Стабилизационниятъ заемъ има една грѣшка — че е малъкъ. Но той не можеше да бжде по-голѣмъ, защото условията въ Европа не позволяваха по-голѣмъ заемъ. Нашиятъ съседъ сѣщо така търсѣха заемъ и следъ дълги мѣки Ромѣния намѣри заемъ. (Къмъ земледѣлцитѣ) Азъ бихъ желалъ да се осведомите по ромѣнския заемъ, но, за съжаление, нищо не знаете. И това е нашето нещастие — да се боримъ противъ една планина отъ невежество. Каквото и да имъ разправяшъ, нищо не знаятъ, нищо не могатъ да разбератъ. Азъ имамъ всички данни за ромѣнския заемъ — че Ромѣния е пожертвувала грамадна частъ отъ своята независимостъ, че заемътъ е съ много по-тежки условия, отколкото нашия и пр. и пр.

Югославия, която е много по-силна и по-богата страна отъ насъ, която е въоръжена съ престижъ много по-голѣмъ, отколкото нашия — тя е сега 12-13 милиона души, а ние сме непълни 6 милиона — Югославия тоже търси заемъ и не всѣки пътъ ѣ даватъ такъвъ. И сега търси. Азъ съмъ сигуренъ, че ще намѣри и ще живѣе; нѣма да

свърши, ако не намъри. Но тя ще получи заемъ, защото ѝ е абсолютно необходимъ. Ако вие бихте знаели, колко спънки срѣща югославянското правителство при сключването на този заемъ, щѣхте да го разберете. Но тѣ (Сочи земледѣлцитѣ) не знаят и вчерашния день, тѣ не знаят какъ сѣ управлявали — нищо не знаят.

Г. Омарчевски разправяше, че дума не е ставало за заемъ отъ страна на правителството на така наречения Български народенъ земледѣлски съюзъ. Преди всичко, този така нареченъ съюзъ направи вътрешенъ заемъ отъ 160 милиона лева. Направи втори заемъ — конфискува зданията на хорага. Направи трети заемъ — взе комисионни на собственицитѣ, за да ги връща. Направи четвърти заемъ — задигна Арсенала — заемъ, безъ да го плаща. Но Омарчевски не говори за туй, а за заемитѣ отъ странство. Вие признавате ли Райко Даскаловъ? Той бѣше ли вашъ министъръ? Вие знаете ли какво пише до графъ де Шеризе? Нѣмате хаберъ, нищичко не знаете. И човѣкъ не знае, дали да ви оплаква или да ви се смѣе. Ето какво пише Райко Даскаловъ, слушайте и сетне азъ ще ви отстъпя мѣсто да ми отговорите веднага. Райко Даскаловъ въ своя докладъ до графъ де Шеризе — приложение № 1, на Българско комисарство за репарации, № 383, София, 21 априлъ 1921 г. — пише: (Чете) „До Негово превъзходителство графъ де Шеризе, пълномощенъ министъръ, председател на Междусъюзническата комисиия въ България, София, 21 априлъ 1921 г. Г. Председателю!“ — следватъ изложени цифри и пр. — заключение — „Правителството на България е длъжно, обаче, да добави, че освенъ безусловно налаганата му необходимостъ да иска то тая отсрочка отъ три години, друга една не по-малка необходимостъ го кара да иска и второ едно ходатайство и застъпничество отъ почитаемата комисиия — ходатайство за единъ външенъ заемъ на България“.

Г. Марковъ (з. в): Искате ли да Ви отговоря?

Отъ сговориститѣ: Чакайте бе!

П. Гаговъ (д. сг): Вчера отказвахте. (Шумъ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Г. Марковъ (з. в): (Къмъ Г. Василевъ) Дайте ми думата, отстъпете ми за една минута.

Г. Василевъ (д. сг): Отстъпвамъ Ви.

Г. Марковъ (з. в): Ние споримъ върху следното: ние твърдимъ, че Сговорътъ, следъ идването си на власт, подчерта една политика на заеми, които донесе на България всички тѣзи пакости, а Земледѣлскиятъ съюзъ не е очертавалъ такава политика. Въ докладитѣ може да има, че щѣло да...

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Г. Марковъ (з. в): Но българското правителство тогава никъде не е правило постѣпки за заемъ. Направенитѣ отъ вънъ постѣпки то ги е отблъсквало. Това е истината.

М. Дочевъ (д. сг): То значи, че сте искали заемъ, но не ви е даденъ.

Г. Марковъ (з. в): Официални постѣпки правителството никога не е правило, но е отблъсквало такива.

Г. Василевъ (д. г): Вчера въ пререканията Омарчевски и други оксдо него, въ отговоръ на единъ апострофъ на нашия другаръ Христо Силяновъ, категорически заявиха, че не е ставало дума нито въ Министерския съветъ, нито където и да било, че правителството мисли за външенъ заемъ — „Никога, сакънъ, това не е наша политика“. Азъ ви чета официалния докладъ на министра на финанситѣ, комисаръ по репарациитѣ, което значи, че той е билъ надлежно упълномощенъ отъ правителството — когато нещастниятъ Марковъ е спалъ — да иска отъ Шеризе...

Г. Марковъ (з. в): Когато ти си предателствувалъ съ Комисиията по репарациитѣ тукъ.

Н. Стамболиевъ (з. в): Има махзаръ.

Г. Василевъ (д. сг): Това сѣ ваши дивотии.

Г. Марковъ (з. в): Той е билъ комисаръ по репарациитѣ и си е правилъ политика. (Смѣхъ)

Защо не прочетешъ цѣлото изложение?

Т. Кожухаровъ (д. сг): Каква е тази патешка логика! Ти съ главата си ли мислишъ, бе човѣче, или съ краката!

В. Драгановъ (з. в): (Къмъ сговориститѣ) Защо спорите? Азъ ще ви донеса в. „Прѣпорецъ“ и вие ще се увѣрите, че сте били предатели. Въ в. „Прѣпорецъ“ се казва изрично, че земята не е обложена съ данѣкъ, а сѣ обложени банцитѣ и фабрицитѣ и Репарационната комисиия трѣбвало да обложи земята съ данѣкъ. Това е предателство! Това е шпионажъ! (Възражения отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Г. Василевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Тази молба се повтаря — тѣ мислятъ, че е само това.

Малко по-късно, на 3 септемврий 1921 г., въ приложение № 4 на Българското комисарство по репарациитѣ, подъ № 1464, се даватъ следнитѣ доводи и съображения отъ Райко Даскаловъ: (Чете) „До негово превъзходителство графъ де Шеризе, пълномощенъ министъръ, председател на Междусъюзническата комисиия. Г. председателю!... Защото, ако велики държави като Италия, Франция и дори Великобритания, които разполагатъ съ толкова богатства и източници отъ всѣкакъвъ видъ и които излѣзоха победителки отъ войната, чувствуватъ нужда отъ външна финансова подкрепа, то съмнение не може да има, че България, при условията, въ които тя се намира, съ намалена територия и неразполагаща дори и преди войната съ голѣми източници, е немошна да посрѣща своитѣ редовни разходи, а камо ли извънреднитѣ“.

Т. Кожухаровъ (д. сг): Нарѣзахме ли ви сега!

Г. Василевъ (д. сг): Сега земледѣлцитѣ ще пореватъ, но по-слабо. Тѣ, които упрѣкваша отъ 6—7 години правителството на Демократическия сговоръ, че е обърнало България на добъръ платецъ, че Сговорътъ охотно плащалъ, и казваха, че тѣ не плащали, че тѣ не обичали да плащатъ, забравятъ, че сѣ управлявали преди Сговора, за нещастие, две-три години. Ако България можеше да спаси това позорно време, щѣше да бѣде по-добре, но не можа да го спаси. Въ бѣдѣ нѣма да се повтори! Нека тѣ си спятъ на това ухо, нека си фантазиратъ както щатъ, нека ги оставимъ да си фантазиратъ. Г. Драгановъ! Вие, който сте билъ тукъ много пѣти побойникъ отъ тѣхната школа, бѣдете спокоенъ, България нѣма да изпадне дотамъ, че да позволи да се върнатъ такива времена и на подобни хора да възложатъ управлението на страната. (Рѣкоплѣскания отъ сговориститѣ. Силни възражения отъ земледѣлцитѣ)

В. Драгановъ (з. в): (Къмъ сговориститѣ) Защо рѣкоплѣскате? Защото убихте сина ми ли? Моя синъ го убиха такива като него, не други! И отгоре на това му рѣкоплѣскате?

Г. Марковъ (з. в): Г. Василевъ! Защо не кажете нѣщо по това убийство, а говорите за вашия побой? Всрѣдъ Севлиево убиха неговия синъ.

В. Драгановъ (з. в): Тѣ се заканваха преди това, че ще го убиятъ.

К. Куневъ (д. сг): Вие тукъ съ крака ги ритате. Вагабонтинъ такъвъ! Мурджо!

В. Драгановъ (з. в): Ако имаше срамъ у васъ, щѣхте да си посипете главата съ пепель и нѣмаше да имате очи да ме гледате. (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Г. Василевъ (д. сг): Ако имаме криминалисти въ тази Камара, азъ нѣма да търся материалъ за тѣхъ. Тѣ (Сочи земледѣлцитѣ) се познаватъ по лицата, по израза.

Въ сѣщия този докладъ Райко Даскаловъ пише следното нѣщо: (Чете) „§ 4. За да запази своя кредитъ въ странство, България започна първа да плаща тежеститѣ, произлизащи отъ консолидирани външни заеми. Това произведе единъ благоприятенъ ефектъ по отношение на България, но, отъ друга страна, причини тежки разходи за съкровището“. Значи, констатира се фактътъ, че България почнала първа да плаща и отъ това се прави много добъръ аргументъ!

Г. Марковъ (з. в): Ама какво плаща? Плаща довоенните заеми, които не сж уреждани презъ време на войната.

Р. Василевъ (д. сг): До 1920 г. платихте за добитък и реституции 720.000.000 л.

Г. Марковъ (з. в): За добитък — да.

П. Гаговъ (д. сг): То не е пари!

Г. Марковъ (з. в): Пари е.

Г. Василевъ (д. сг): По-добре щѣше да бѣде да изпратимъ васъ въ чужбина, а добитъкътъ да си останѣше тукъ. Ако можеше да замѣнимъ васъ съ добитък, щѣше да бѣде по-добре.

Следъ като дружбашитѣ констатираха това, че тѣ плащатъ и че това правило добро впечатление, сключиха спогодбата по репарациитѣ въ 1923 г. Нашиятъ грѣхъ сега е — и затова тѣ нѣма да гласуватъ за спогодбата — че правимъ репарационната тежестъ 5 пѣти по-лека за България. Ако бѣше останала тѣхната спогодба, ще я поддържатъ — поддържали сж я, подписали сж я, създали сж я, наложили сж я на България!

С. Димитровъ (д. сг): Съ акламации я приеха.

Г. Василевъ (д. сг): Приеха я тукъ съ акламации, съ тържествени речи: „Стамболийски спаси България“ и пр. Понеже ние правимъ тежестта вмѣсто 100—20, тѣ съ простотъ отхвърлятъ тази спогодба.

Т. Кънчевъ (д. сг): И отиватъ въ бюфета.

Г. Василевъ (д. сг): Какво отхвърляте? Една спогодба на България почти съ цѣлия европейски свѣтъ! Какво казвате вие? Че тази спогодба била едно „мръсно“ дѣло.

Г. Чернооковъ (д. сг): (Смѣе се)

Г. Василевъ (д. сг): Азъ искамъ да се разбере смисълътъ на вота на дружбашитѣ. Че тѣхниятъ вотъ е глупавъ, че той е осѣдителенъ, че отъ тѣхъ умъ никой не иска да търси, това е известно, но азъ искамъ да се разбере тѣхното намѣрение, да се разбере тѣхното желание. То е: колкото могатъ повече да накарятъ престижа на България въ странство.

П. Миновъ (з. в): Тѣй, тѣй!

Г. Василевъ (д. сг): Така бѣше и съ протокола по заема. На тѣхъ имъ е зле, когато България въ странство е добре. Тѣ мислятъ какъ да освободятъ Коста Тодоровъ, да го върнатъ тукъ, въ София, а ние мислимъ какъ да бѣде по-добре България въ странство, безъ да мислимъ за Коста Тодоровъ и да се интересуваме за него.

Н. Стамболиевъ (з. в): Г. Данаиловъ каза, че България нѣма приятели вече и че за дълги години нѣма да има.

Г. Василевъ (д. сг): Г. Данаиловъ може да е казалъ нѣщо, което да не отговаря точно на истината или криво да сте го разбрали, но азъ зная, че когато г. Данаиловъ, бившъ министъръ, бѣше депутатъ въ Камарата, вие му правихте обискъ въ къщата и следъ туй изпратихте бившитѣ министри въ Шуменъ. Този е въпросътъ.

Н. Стамболиевъ (з. в): Вие пъкъ избихте 25 хиляди души и днесъ имате куража да разправяте за нѣкакви обиски!

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

Г. Василевъ (д. сг): Кой ги избих?

Председателстващъ А. Христовъ: Г. Стамболиевъ! Обяснете думитѣ си.

Т. Кожухаровъ (д. сг): Да повтори думитѣ си!

П. Гаговъ (д. сг): Да повтори още единъ пѣтъ какво каза.

Н. Стамболиевъ (з. в): Г. г. народни представители! Азъ искамъ да обясня следното положение. Едно законно управление, каквото бѣ това, представлявано отъ Българския земеделски народенъ съюзъ, облѣчено въ пълното довѣрие на българския народъ, представенъ въ Парламента отъ

212 души народни представители, въ една нощъ, на 8 срещу 9 юний 1923 г., бѣше смѣкнато по единъ антиконституционенъ редъ, какъвто конституцията не познава, . . .

Т. Кожухаровъ (д. сг): Която конституция вие не признавате.

Н. Стамболиевъ (з. в): . . . и следъ това събитие станаха катаклизми, стана гражданска война, която бѣше предизвикана именно отъ васъ, Сговора. Въ тая гражданска война паднаха 20 и толкова хиляди български граждани. Това правителство, което взе тогава властта и което управлява и днесъ, носи отговорности за всичко това.

Председателстващъ А. Христовъ: Вие казахте на г. Григоръ Василевъ: „Вие убихте 25 хиляди души“.

Н. Стамболиевъ (з. в): Г. председателю! Азъ казахъ, че презъ време на това управление станаха тия убийства. (Глътка)

Н. Кемилевъ (д. сг): Оставете го, той не знае какво приказва!

С. Савовъ (д. сг): Такъвъ провокаторъ трѣбва да се изключи за 10 заседания.

К. Куневъ (д. сг): Да бѣде изключенъ!

Председателстващъ А. Христовъ: Азъ чухъ много добре, че вие, обръщайки се къмъ г. Григоръ Василевъ, казахте: „Вие убихте 25 хиляди души“. Поддържате ли тѣзи думи или не?

Н. Стамболиевъ (з. в): Не, г. председателю.

Н. Кемилевъ (д. сг): Простете му, той не знае какво приказва.

Н. Стамболиевъ (з. в): Когато г. Григоръ Василевъ каза, че ние сме държали г. Данаиловъ и други бивши министри въ Шуменския затворъ, азъ му отговорихъ: вие убихте 25 хиляди души — подъ „вие“ искахъ да кажа „Демократическиятъ сговоръ“, а не лично г. Григоръ Василевъ; азъ говоря за Демократическия сговоръ, за управлението следъ 9 юний. Ако желаете, изключете ме.

Н. Кемилевъ (д. сг): Г. Стамболиевъ! Вѣрно ли е, че въ публично събрание вие сте говорили, че сме избии 20 хиляди души и 4 министри сме пѣхнали въ запалени фурни и сме ги изгорили? Отговори!

Н. Стамболиевъ (з. в): Каквото съмъ говорилъ вънъ въ публично събрание, не съмъ длъженъ тукъ предъ Васъ да го казвамъ.

Н. Кемилевъ (д. сг): Предъ Парламента сте длъженъ да го заявите, за да видимъ отъ каква долна проба сте.

Н. Стамболиевъ (з. в): Има съдебна властъ въ тази страна; не сте вие, който ще искате отъ менъ да признавамъ едно или друго.

Отъ сговориститѣ: Да се изключи!

Нѣкой отъ сговориститѣ: 20 хиляди души сме избии и 4 души министри въ фурна сме изгорили!

Председателстващъ А. Христовъ: Вие, г. Стамболиевъ, казахте, че презъ управлението на Демократическия сговоръ сж убити 25 хиляди души. Значи, г. г. народни представители, той не само не оттегля обидата, която нанесе, но я засилва. Заради това тежко оскръбление, което той нанася на управлението на Демократическия сговоръ . . .

Министъръ С. Василевъ: (Казва нѣщо на П. Анастасовъ)

П. Анастасовъ (с. д): (Къмъ министъръ С. Василевъ) Ти най-малко имашъ право да приказвашъ!

Министъръ С. Василевъ: Защо?

П. Анастасовъ (с. д): Тѣсно ще Ви стане. Не се закачайте съ насъ.

Т. Стоилковъ (д. сг): Никой не те е каралъ да ставашъ околийски началникъ на Демократическия сговоръ.

П. Анастасовъ (с. д): Нека ви кажатъ какъвъ околийски началникъ съмъ билъ азъ.

Т. Стоилковъ (д. сг): Кой те е каралъ да бъдешъ околийски началникъ? Носилъ си калъчката на околийски началникъ на Демократическия сговоръ.

П. Анастасовъ (с. д): И презъ 1919 г. съмъ билъ околийски началникъ и се гордя съ това. (Глъчка)

Т. Стоилковъ (д. сг): (Къмъ П. Анастасовъ) Ако не бѣше Сговорътъ, ти нѣмаше да закачишъ калъчката.

П. Анастасовъ (с. д): Тогава Сговорътъ не управляваше.

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Г. Стамболиевъ не само не оттегли своитѣ думи, но ги потвърди. Затова азъ правя предложение, по силата на правилника, за наказание, да бѣде изключенъ за три заседания. Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Г. Марковъ (з. в): Това е безобразие, г. председателю! Въ знакъ на протестъ, ние напускаме заседанието.

Отъ сговориститѣ: Вънъ! (Шумъ)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

Н. Стамболиевъ (з. в): Г. председателю! Вие ме наказвате, и азъ трѣбва да се обясня. Когато на единъ подсѣдимъ ще му прикачатъ присѣда, дава му се възможностъ да си каже последната дума.

Въ отговоръ на Григоръ Василевъ азъ казахъ, че следъ 9 юний, презъ режима на Демократическия сговоръ, станала катаклизми, при които се дадоха много жертви, за които е виновно правителството на Демократическия сговоръ.

Председателстващъ А. Христовъ: Вие казахте: „Презъ вашето управление вие убихте 25.000 души“.

П. Гаговъ (д. сг): Това каза.

П. Петковъ (зан): Не е казано така. Г. Стамболиевъ каза, че презъ управлението на Сговора сѣ избити толкова хора.

Н. Стамболиевъ (з. в): Азъ се обяснихъ, но Вие тенденциозно се наложихте. Азъ ще претърпя Вашето наказание, но заявявамъ, че Вие тукъ инспирирахте единъ партизански вотъ и че Вие не служите изцяло на българския Парламентъ, а на мнозинството — Демократическия сговоръ.

Отъ сговориститѣ: (Къмъ Н. Стамболиевъ) Хайде вънъ! (Шумъ)

Ц. Стоянчевъ (з. в): Г. председателю! Вие трѣбва да пазите престижа на Народното събрание, а не на политическата партия, отъ която изхождате. Отъ Васъ, който стоите на председателското мѣсто, всички политически партии трѣбва да бѣждатъ еднакво третирани.

(Всички народни представители отъ земеделската парламентарна група ставатъ на крака)

Председателстващъ А. Христовъ: (Силно звъни)

П. Анастасовъ (с. д): Вие защитавате партията си.

Председателстващъ А. Христовъ: Азъ не защитавамъ никаква партия. Азъ отхвърлихъ отъ мѣстото, което заемамъ, една клевета, която се хвърли, като се каза, че една партия, която е управляваща, била избива 25.000 души. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Х. Калайджиевъ (раб): Г. председателю! Тогава кой ги избива? . . .

(Пререкание между Н. Кемилевъ и Х. Калайджиевъ. Глъчка)

Председателстващъ А. Христовъ: (Силно звъни) Нѣмате думата! Г-да! Седнете по мѣстата си!

Х. Калайджиевъ (раб): Съ изключването на г. Стамболиева вие не можете да се оправдаете за това, което е станало.

Председателстващъ А. Христовъ: (Силно звъни) Нѣмате думата, г. Калайджиевъ!

Т. Стоилковъ (д. сг): (Къмъ Х. Калайджиевъ) Ти искашъ диктатура?! Да има диктатура, да я опиташъ, ще те ли-тамъ тогава какъ се проповѣдва комунизъмъ! (Глъчка)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

(Народнитѣ представители отъ земеделската парламентарна група и тия отъ работническата напускатъ залата)

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Вънъ, разбойници! (Глъчка)

Председателстващъ А. Христовъ: Моля, тишина, г-да!

П. Петковъ (зан): Е, сега ще гласувате спогодбата! . . .

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Нѣмате думата, г. Петковъ!

П. Петковъ (зан): И тѣ представляватъ частъ отъ българския народъ. Сега безъ опозиция ще гласувате свободно!

Председателстващъ А. Христовъ: Вие нѣмате право да ми правите бележка! Тукъ убийци нѣма. Това е Парламентъ. Позоръ е за страната това, което Вие говорите! (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Азъ отъ името на българския Парламентъ, за неговото достоинство, заявявамъ, че тукъ нѣма убийци!

П. Петковъ (зан): Е, сега ще гласувате спогодбата! . . .

Д. Нейковъ (с. д): По-голѣмо спокойствие, г. председателю.

П. Петковъ (зан): (Къмъ председателстващия) Г. Стамболиевъ каза „бѣха избити“, а не „сте избити“.

Председателстващъ А. Христовъ: Нѣмате думата повече.

Г. Василевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ искамъ да се върна на мисълта, на която ме прекъснаха дружбаши и на която спрѣхъ при последвалитѣ дълги пререкания. Разбира се, ние не търсимъ отъ дружбашитѣ, особено сега, нито нѣкакво снизхождение, нито нѣкакъвъ разумъ, нито пъкъ азъ вървамъ, че тѣ по нѣкой голѣмъ националенъ въпросъ ще бѣждатъ разбрани противници, за да кажатъ нѣщо по-обективно, да направятъ една критика, която, най-сетне, може да бѣде горе-долу полезна.

Но отъ известно време насамъ, мога да кажа отъ последната година, дружбашитѣ тукъ, въ Камарата, и изобщо въ страната сѣ тръгнали по единъ наклоненъ пътъ, като сѣ си самовнушили, че наскоро заематъ властта и наскоро вече ще подновятъ онай знаменателна епоха, която ви е известна: Тѣ се оплакватъ, че въ септемврий месецъ 1923 г. били избити много български граждани. Въ срѣдата на септемврий месецъ 1923 г. още не бѣха даже станали законодателнитѣ избори; тогава имаше само протоколътъ отъ 10 августъ. Г. Василь Коларовъ дойде отъ Москва и слѣзна край Варна отъ нѣкаква лодка; той бѣше арестуванъ, доведенъ въ София предъ министра на вътрешнитѣ работи г. Русевъ, комуто заяви, че той е легаленъ гражданинъ, дошелъ е тукъ да прави опозиционна политика, но никакво намѣрение нѣма да прави каквито и да било революции. Бѣше пуснатъ на свобода. Къмъ срѣдата на септемврий 1923 г. Василь Коларовъ, Георги Димитровъ и група комунисти повдигнаха революция, подпомогнати отъ голѣма частъ дружбаши — тъкмо тѣзи, които днесъ се обаждатъ. При тази революция дружбашитѣ и комуниститѣ се опираха на Югославия, на нейната граница. Въ сѣщия моментъ на границата имаше две-три дивизии, за които имаше опасение, че може да влѣзатъ въ София. И около 20—25 септемврий двамата съ г. проф. Мишайковъ бѣхме въ Бѣлградъ и видѣхме какъ Василь Коларовъ и Георги Димитровъ, следъ изгубване на сражението, презъ Бѣлградъ и Нишъ отидоха въ Москва, където сѣ и сега. Г. Стамболиевъ, ако може да се нарича господинъ, и г. Калайджиевъ, който принадлежи къмъ една шайка отъ убийци въ Русия — защото болшевицитѣ сѣ такива, повтарямъ го предъ цѣлъ свѣтъ и съмъ щастливъ, че свѣтътъ възприема моето название; преди 4—5 години въ Европа бѣше малко трудно да се нарекатъ така, защото смѣтаха, че у тѣхъ все има нѣкаква еволюция, че все пакъ даватъ нѣщо ново и пр. пр.; въ Женева, въ междупарламентарната конференция, азъ ги на-

рекохъ една банда отъ криминални типове; въ кулоаритѣ ми направиха бележка, че изразътъ ми билъ много силенъ; отъ тогава всѣка година си го спомнятъ и започватъ сега да го повтарятъ; сега всички сѣ съгласни, че сѣ шайка отъ убийци и вагабонти — казвамъ, г. Калайджиевъ и г. Стамболиевъ се възмущаватъ, защо презъ м. септемврий не имъ е предоставена свобода чрезъ тѣхнитѣ атентати и убийства, които продължаваха и по-късно, да овладѣятъ властта; възмущаватъ се още, защо на 8 срещу 9 юний 1923 г. станалъ превратътъ, тъй като билъ забраненъ отъ конституцията. Когато министъръ Стамболийски говори, че ще прекроява конституцията, че тя е много остарѣла и че той не може да я зачита, . . .

Министъръ В. Молловъ: Че вмѣсто нея трѣбва да има цепеница!

Г. Василевъ (д. юг): . . . стана Марко Турлаковъ и му каза тия исторически думи — и отъ тогава произхожда моето лично уважение къмъ него, казвамъ това откровенно, и добре, че намирамъ сега поводъ да го кажа — стана, казвамъ, г. Марко Турлаковъ и каза: „Г. Стамболийски! Щомъ Земледѣлскиятъ народенъ съюзъ започне да бараника и конституцията, той далечъ нѣма да отиде“. Той му предсказа 9 юний. Защо да напомнимъ на българския Парламентъ есенята на 1922 г., когато шайка бѣше устроила събитията въ Долни-Джбникъ и Търново; кѣдето арестува бившитѣ министри и кѣдето станаха редица безобразни скандали? Дружбашиятъ сега си въобразяватъ, по една или друга причина — понеже управляващата партия, като партия, се хаби въ своето управление; понеже по нѣкои въпроси има разногласия между този или онзи, по едни или други съображения; понеже другата опозиция е разпокъсана; понеже г. Малиновъ не е могълъ да формира по-голяма обществена сила; понеже либералитѣ, които се бѣха обединили, пакъ се разпокъсаха, по много съображения, не по едно, напоследъкъ, казвамъ, дружбашиятъ идватъ до заключението, че се приближава тѣхниятъ часъ, че приближава тѣхниятъ празникъ. Азъ трѣбва да кажа предъ това Народно събрание, че доколкото познавамъ нашата страна и партията, държещи за конституцията, такава чудо нѣма да стане. Напраздно сѣ полу-дѣли сѣ единъ градусъ повече, отколкото бѣха по-рано. Тѣ никога не сѣ били нормални, но сега иматъ по-голяма температура. Помнете ми думата — ще имъ премине. И въпросътъ за репарациитѣ е едно отъ важнитѣ лѣкарства противъ дружбашката напасть, противъ дружбашката опасностъ за нашата страна — да се дойде до управление на чомагаша и на оранжева гвардия, да изкаратъ отъ затвора Прудкинъ, който поради безкрайната щедростъ на управляващата партия още стои тамъ, и да го турятъ комендантъ на столицата, или директоръ на Обществена безопасностъ, или пъкъ министъръ на вътрешнитѣ работи; или Дочо Узуновъ да почне екзекуцията на нашитѣ съдии, на нашитѣ прокурори, на нашата интелигенция. Такова нѣщо нѣма да стане. Но въ настоящия случай, когато се постига едно разрешаване на репарационната проблема отъ правителството, дружбашиятъ, колкото и да сѣ глупави, чувствуватъ по инстинктъ — както добичетата, при свѣткавица или при гръмотевица, предчувствуватъ опасността и отиватъ да се подслонятъ подъ нѣкое дърво (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) — че тази спогодба не имъ носи добро. Успѣхътъ на България по този въпросъ имъ дава лоша кръвь, лошо настроение. Тѣ виждатъ, че управлението, за което мислѣха, че ще трае само 3—4 години най-много, все продължава: направи втори избори. Тѣ виждатъ, че се сключи бѣжанскиятъ заемъ. Трѣбва ли да ви припомня, че по онова време, за да се сключи този заемъ, трѣбваше да се употребятъ колосални, тиганически усилия, за да може той изобщо да успѣе; трѣбва ли да ви припомнямъ, какво противодействие имаше отвънъ и отвътре, какви ноти и ултиматуми се подаваха, и пр.? Но най-сетне заемътъ се сключи. Това бѣше първата крачка напредъ въ финансово отношение.

Дойде стабилизационниятъ заемъ. Настѣпи, обаче, стопанска криза, настѣпи тежко финансово положение, и то по много причини, а не само по една: и поради войнитѣ, и поради землетресението, което наложи на държавния бюджетъ и на народното стопанство една тежестъ отъ 4—5 милиарда лева, и поради сушитѣ, които въ разстояние на две години изгориха царевичката, и поради кризата въ редъ други области, като въ тютюневото производство, въ индустрията и пр. Но представете си, каква би била тая стопанска криза, ако нѣмахме стабилизационния заемъ, съ 8% лихва, ако нѣмахме и бѣжанския заемъ. Мислите ли, че можехме да направимъ вътрешенъ заемъ? Никога! Това бѣше невъзможно. Мислите ли, че при това поло-

жение можехме да направимъ другъ външенъ заемъ при по-благоприятни условия? И това бѣше невъзможно. Щѣха да ни откажатъ и ние щѣхме да се топимъ и да се излагаме на рискъ да пропадне нашето стопанство въ тая страшна криза. Сега все пакъ бѣжанскиятъ и стабилизационниятъ заеми сѣ известна опора — невидима за глупцитѣ, но очевидна за всѣки разуменъ човѣкъ — за Народната банка и за цѣлата ни национална икономия.

Следъ тѣзи заеми дойде време за разрешаването на репарационния въпросъ. Какво стана въ положението на България отъ стопанско гледище, отъ търговско гледище, отъ индустриално гледище? Очевидно е, че ако българитѣ не искатъ да признаятъ, че въ това отношение е направена грамадна крачка напредъ, то bankerитѣ на Европа знаятъ това, то вече е отбелязано у тѣхъ: България вече е обезпечена съ 80%. Когато се интересуватъ отъ България, тѣ си иматъ досие, въ което е отбелязано: територия толкова километра, толкова жители, толкова работна земя, такава индустрия, такава управление, такава конституция, и най-накрая, разбира се, толкова борчъ старъ и новъ, репарации, окупации и пр. Сега, по този параграфъ, тѣ отбелязватъ съответнитѣ намаляния. Днесъ вече на България споредъ тѣхъ е много по-леко, отколкото бѣше вчера. Съ туй кредитътъ на България въ странство, довърието на банкерския свѣтъ къмъ България, довърието на икономическитѣ срѣди, довърието на индустриалцитѣ и на търговцитѣ къмъ България, очевидно, е пораснало. Това се констатира отъ маджаритѣ за тѣхъ. Независимо отъ това, какво сѣ придобили и какво сѣ загубили въ Хага, когато само се установи, че Маджарско разрешава репарационния си въпросъ, казаха: „Нашиятъ стопански престижъ — а после добавятъ: и политическия ни престижъ — се повишава въ Европа. Ние сме доволни“. Сега вече България има възможностъ въ всички стопански въпроси — било по иригации, било по земледѣлско производство, било по занаятчийско производство, било по индустрия — да вземе мѣрки при новосъздаденото положение, при намаленъ борчъ, при намалени задължения, като си съхраняваме надеждата, и като трѣбва да се грижимъ да намалимъ тѣзи репарационни задължения въ бъдеще, доколкото това е възможно. При това ново облекчено положение, казвамъ, и Парламентътъ, и всѣко правителство въ България ще има повече възможностъ да съдействува за стопанското повдигане на страната, отколкото досега.

Ще ви посоча единъ-два примѣра, защото може би ще кажете: „Това е обща фраза“.

Да вземемъ, като пръвъ примѣръ, иригационния въпросъ. Споредъ мене, този въпросъ е единъ отъ най-важнитѣ за България. Азъ не съмъ самнителенъ човѣкъ, за да мисля, че по въпроситѣ отъ такъвъ характеръ мога да съмъ компетентенъ, но имамъ амбицията да следя компетентнитѣ хора, да не се срамувамъ да ги питамъ, когато нѣщо не зная, и да си направя заключенията. И ще ви кажа открито, иригационниятъ въпросъ, напояването на България чрезъ Марица, чрезъ Тунджа чрезъ Струма, и чрезъ една мрежа отъ канали въ Северна България, споредъ моето скромно мнение, представлява нѣщо много голѣмо, много важно. Е добре, кабинетътъ Цанковъ и кабинетътъ Ляпчевъ имаха случай да говорятъ много пъти по проектитѣ за иригация на България изобщо. Какво ни липсва? Пари. Даватъ ли ги. Даватъ ги, но казватъ: първо, да разреши Репарационната комисиия; второ, да приемете тия и тия условия. Условията сѣ малко тежки — такива ги намѣри кабинетътъ Цанковъ, такива ги намѣри кабинетътъ Ляпчевъ — а, отъ друга страна, Репарационната комисиия мѣчно ще ни каже: „Отпускамъ ви още 2 милиарда лева заемъ“. Тамъ трѣбва пакъ, въ разстояние на шестъ месеца, или на една година, лѣтувания, настоявания, молби и т. н. Отсега нататкъ такава прѣчка не съществува. Не говоря за милиарди. Може да ни потрѣбватъ 50 милиона лева за нѣкоя добра инициатива, за пресушване на нѣкое блато, за дострояване на нѣкоя линия, за доизкарване на нѣкое предприятие, за семена, за каквото щете. Тая сума не можете да я намѣрите въ бюджета; ще я търсите навънъ отъ нѣкоя малка банкерска къща на довъріе, на кредитъ и това е по-лесно сега при новото положение, отколкото по-рано при старото положение. Да залъгваме ние българския народъ, че сега, 10 години следъ войнитѣ, той ще може да изплува безъ външна стопанска и финансова помощъ, това е единъ вѣтъръ, това сѣ глупости. Друго е да пазимъ нашата независимостъ, друго е да внимаваме съ кого третираме, да прещеняваме внимателно, можемъ ли да приемемъ да реализираме една стопанска инициатива съ външна помощъ, чрезъ известно лице, чрезъ дадена финансова група, при дадени условия, а друго е принципътъ. Принциплътъ, очевидно, е само единъ: нѣма страна въ свѣта, особено между малкитѣ, по-беднитѣ и

останали назад, която да може да се развива съ свои собствени сръдства. Въ туй отношение разрешаването на репарационния въпрос е голъма крачка напредъ.

Но то е много голъма крачка напредъ и въ политическо отношение.

Г. г. народни представители! Би тръбвало да намърим нѣкакво сръдство. Най-сетне, азъ бихъ предложилъ на г. Бурова една идея — да почнемъ издаването на единъ годишникъ — по подобие на датското правителство — за България, въ който годишникъ да има една глава по общото положение на България и по нейнитѣ връзки съ чужбина. Ако имаме такъвъ годишникъ отъ 10—20 години, за да можемъ да наблюдаваме въ съкратена форма, въ резюме развитието на България и по-специално на нейнитѣ отношения съ чужбина, ние щѣме по-лесно да разберемъ прогреса, който се прави при отдѣлнитѣ въпроси или въ отдѣлнитѣ моменти. Сега вие като че-ли сте забравили или не искате да си спомните, какво бѣше положението следъ войната. България висѣше на косъмъ. Презъ времето на Стамболийски, който залъгваше тукъ гаменарията около себе си съ нѣкакви негови успѣхи, въ сжщность България представляваше една държава, за която чужденцитѣ познавачи, напр. французитѣ, специално военнитѣ, които минаваха презъ България, казваха: „Богъ да ви упали, Богъ да ви е на помощъ, да се спасите отъ тази диктатура, отъ тѣзи луди хора“.

Подиръ това дойде 9 юний, съпроводенъ съ много мъжнотии, съ голѣми вътрешни сътресения, за които вече казахъ нѣколко думи. Подиръ това Гърция си опита късмета единъ денъ да ни нападне. Намѣрихме ефикасна помощъ. Не сме виновни, но видѣ се, че не сме и единъ удобенъ обектъ за опити да бждемъ нападани. Е добре, Женева ни спаси. Бриянъ и Чембърлейнъ употребиха всички усилия, получиха се добри резултати. Не се оплакваме. Въ всички наши отношения съ Европа, не сж минавали три месеца, не е минавало половинъ година, безъ България да отбележи спечелване на нови симпатии къмъ нея. Тия симпатии къмъ българския народъ сж едно абсолютно предусловие за независимостта на България и за нейното бждеще. Не си правете илюзии, ако България бѣ останала безъ приятели въ свѣта, че тя може да бжде сигурна не за друго, а за своето собствено сжществуване. Не си правете никакви илюзии върху това. Всички познавачи на Европа и специално ония, които минаватъ за приятели на България, ще ви кажатъ това най-откровено.

Нашитѣ отношения съ съседитѣ постоянно се подобряватъ. Ние желяемъ това подобрене, готови сме на много отстъпки, съответстващи на нашето чувство на независимостъ, на нашето достоинство, на нашитѣ жизнени интереси, но ние сме готови на отстъпки срещу отстъпки, срещу реални отстъпки, за да изградимъ нѣщо, да отстранимъ неприятности, да облекчимъ положението, да си подобримъ отношенията.

Съ репарационния проблемъ вече, тѣй свършенъ, нѣма да откажете, че поне по отношение на Ромъния и по отношение на Гърция теренътъ става много по-благоприятенъ. Специално за Ромъния почти всичко е готово, за да можемъ да пристѣпимъ къмъ друга серия на въпроси — не вече за глобитѣ отъ войнитѣ, не за плащанията на рести-туции, а за мостъ на Дунава, единъ или два, за търговията, за малцинствата, за подобрене на отношенията, за посещения взаимни, за да се създаде една атмосфера между България и Ромъния по-добра, отколкото сега. Азъ вървамъ, че ромънитѣ желяятъ това. Въ тая посока може да се работи. Азъ четохъ съ умиление една кореспонденция въ в. „Единство“, издаванъ въ Добричъ, за първия конгресъ на българитѣ — къде мислите? — въ Бесарабия, станалъ до Акерманъ. 600 делегати, повечето селяни, хора отъ селата, защото тамъ има малко градове, се събиратъ и, когато дъждъ вали, тѣ решаватъ да формиратъ тая политическа организация, своя съюзъ, както казватъ тѣ, и да искатъ въ училищата да има повече български езикъ, започватъ свой вестникъ и т. н. Ние имаме грамадно население въ Ромъния. Е добре, ние не сме имали възможность, но не е имало и атмосфера за това, да имаме едни по-добри отношения и да имаме едно по-добро положение на нашитѣ българитѣ въ Ромъния. Като внушимъ на ромънитѣ и довъримъ, като имъ дадемъ и нашето приятелство, като си направимъ взаимни концесии по икономически въпроси, ние ще се чувствуваме улеснени къмъ съседитѣ по тая боленъ въпросъ и ще бждемъ поне по-начисто.

Репарационниятъ въпросъ, отъ която и страна да го погледнете, отъ което щете българско желяние да го погледнете, отъ който щете голѣмъ български въпросъ на бждещото да го прецените, винаги ще намѣрите, че съ разрешението му — което ние трѣбва да гласуваме съ тая спогодба, ние сме вече съ по-развързани рѣще. Една ве-

рита е разкжсана, едно бreme е намалено, ние сме повече свободни и стопански, и политически, ние сме по-голѣма морална сила за свѣта, ние сме по-важенъ факторъ и за Балкана, и за Европа, въ нейнитѣ главни изисквания, по-това, което Европа иска и което точно съпада съ нашитѣ собствени жизнени интереси. Тази е истината.

Да се почувствува тази истина, достатъчно е да направимъ друго едно предположение. Приемаме, че спогодбата нѣма да бжде гласувана. Защо? Много лоша е, много тежка е, не я щемъ; да си остане старото положение. Какво ще настѣпи? Страхъ и ужасъ въ нашата страна. Безспорно е, че положението значително ще се влоши. Това е мѣрилото на спогодбата. При нея можемъ да чакаме и трѣбва да бждемъ умни да правимъ подобрения, да лѣкуваме стопанската криза, да засилваме производството, да създадемъ повече миръ междупартиентъ, между ония, които сж противъ анархията и противъ оранжевата диктатура. Отъ друга страна пъкъ, безъ тая спогодба ние ще бждемъ въ едно много тежко положение. Отново траншъ А, траншъ Б, фантастични цифри и кредитори, които ще кажатъ: „Не разбирате отъ отстъпки, сега правете каквото щете“.

Ние ще гласуваме спогодбата не само защото е по-благоприятна на пръвъ погледъ финансово — не и затуй, защото нашитѣ делегати сж я подписали, защото международниятъ животъ, следъ като се постигне една спогодба по единъ много затрудненъ въпросъ, не може да се връща назадъ, не е такава практиката — но ние ще гласуваме тая спогодба като действително най-голѣмъ активъ на нашето управление. Това е моето лично убеждение. По-голѣма заслуга за страната, за нейното развитие, за нейната стопанска и политическа свобода, за нейния престижъ, за нейното бждеще, ние до този моментъ не сме имали. Азъ зная, че военниятъ контролъ се вдигна, което бѣше една придобивка, грамадна морална придобивка; азъ зная, че бѣжанскиятъ заемъ бѣше основниятъ камѣкъ за маса нѣща, може би и за нашето стопанско процъвяване въ бждеще; азъ зная, че стабилизационниятъ заемъ, следъ това, бѣ извънредно важенъ. Но, споредъ мене, тая спогодба е най-важната, най-ценната придобивка, която българитѣ изобщо сж могли следъ свѣтовната война да издействуватъ съ умения си и главно съ приятелството на голѣмитѣ и малки народи къмъ нашия народъ.

Не е добре, когато имаме приятели, да ги отричаме или да ги обиждаме. Можемъ да кажемъ, че сж малко — да търсимъ повече. Сегашнитѣ може да не сж напълно въ състояние да ни защитятъ и да ни помогнатъ — да се домогнемъ до по-силни приятели. Но истината е — който наблюдава Женева и който наблюдава Европа, я знае — че българскиятъ народъ като български народъ, не само правителството, постоянно и постоянно има по-добра преса и по-добро положение въ Европа. Днесъ вече България е гарантирана не само за своята независимостъ, не само е гарантирана да бжде зачитана отъ своитѣ съседни, но днесъ България вече се радва на симпатии по-голѣми, дето често пѣти даже мнозина ѝ завиждатъ. Ако азъ скърбя, че сж нашитѣ делегати г. Буровъ и г. Молловъ не е имало други нѣкои отъ опозицията, било народни представители, или журналисти — азъ го казахъ и другъ пѣтъ това — то не е за друго, не че щѣха да допринесатъ нѣщо за спогодбата, не че бѣха нужни въ преговоритѣ, но щѣха да видятъ, г. г. народни представители, въ Хага и въ Парижъ, че действително има подобрене на атмосферата, и особено въ Женева, щѣха да видятъ, че имаме приятели, щѣха да видятъ мъжнотитѣ, които сж преодолѣли, щѣха да видятъ усилията на нашитѣ делегати, тѣхното умение, тѣхнитѣ връзки и да дойдатъ тукъ да кажатъ поне частица отъ това, което сж видѣли. А сега трѣбва да говоримъ, трѣбва да приказвашъ, трѣбва да увѣрявашъ хора, които действително нѣматъ тѣзи сведения, не знаятъ самата обстановка и сж далечъ отъ всички тѣзи преговори и разговори. По този начинъ нѣма шансъ и възможность да се приближимъ по този въпросъ, който не е партиентъ.

Дали България има приятели или не, това е въпросъ до висша степенъ националенъ. Той не е въпросъ на Демократическия съговоръ, той не е такъвъ на бждещото правителство, а е въпросъ на всички българитѣ. Ние трѣбва всички да допринесемъ за увеличаването на тѣзи приятели, да ги заобиколимъ съ уважение и любовъ. Въ Европа никой не е самъ. Малката Антанта, ако често пѣти прави видъ на велика сила, колкото не е, тя го прави, защото е много солидарна и сплотена. Единъ дава куражъ другиму, и, щомъ сж сигурни единъ спрямо другъ, ставатъ съ високъ гласъ и къмъ своитѣ съседни, и къмъ своитѣ приятели и неприятели. България не влиза въ такава групировка. България почна по другъ пѣтъ. Тя е най-напредъ въ Женева и при великитѣ сили. Следъ това ние търсимъ други приятели. Имаме и други вече, тѣ нарастватъ. Нека

към тѣзи приятели бждемъ признателни, да бждемъ лоялни, да бждемъ коректни. Нека се постареемъ да увеличимъ тѣхното число и да търсимъ приятели съ решаващо влияние. Нека, обаче, да бждемъ добросъвестни, да бждемъ обективни, нека се изкоренимъ отъ единъ песимизъмъ, който въ дѣното си има невежество, а много често и непочтени намѣрения. Нека се научимъ въ Парламента, ако не другаде, всички партии, правителствени и опозиционни, по тѣзи голѣми въпроси да се приближаваме. Въ това приближаване на нашия Парламентъ нѣма да липсва достоинството да играе ролята, която му се пада. Ако чуждиятъ свѣтъ — за съжаление него го нѣма сега тукъ — не види, че нашиятъ Парламентъ преценява работитѣ сериозно; ако той забележи, че ние по всѣки въпросъ правимъ най-дребнаво партизанство, даже по очевидни нѣща, тогава той ще каже: това въ сѣщностъ не е Парламентъ. Ние всички имаме интересъ да повдигнемъ престижа на нашия Парламентъ въ очитѣ на чуждия свѣтъ. Това ще дойде, когато по голѣмитѣ въпроси, които интересуватъ нашитѣ съседи и подиръ това нашитѣ другари въ Обществото на народитѣ, тѣ се увѣрятъ, че българскиятъ Парламентъ е преди всичко компетентенъ — компетентенъ разбирамъ въ всичкитѣ негови групи, чрезъ първитѣ хора, които сж се отделили на тия въпроси. И когато се констатира, че по тия голѣми въпроси нѣма дребнава политика, а има общобългарски пожелания, общобългарски интереси, когато доживѣемъ тоя день, ще бждемъ по-щастливи.

П. Петковъ (зан): Тъкмо това сега показва единството!

Г. Василевъ (д. сг): Въ всѣки случай днесъ ние сме призовани да се произнесемъ по този важенъ въпросъ. М. же би гласуването да стане утре, но ние, отъ Демократическия сговоръ, трѣбва съ чиста съвестъ, съ много ясно съзнание и съ много голѣма радостъ да одобримъ тая спогодба, за да може България още веднага следъ туй да започне другитѣ свои въпроси, проучвания, решения, постижения, да може българскиятъ народъ отсега нататкъ да има възможностъ да получи нужднитѣ облекчения въ стопанската криза, главно въ стопанския животъ, отъ правителството, а може би и отвънъ, но съ обединени усилия, следъ като тая спогодба стане единъ фактъ, съ който ние сме действително облекчени. Разбира се, по-добре би било нищо да не плащаме, но има надежда още да намаляваме — и тая надежда не е закрыта; ако сме умни и ако имаме още приятели, ние ще издействуваме нови облекчения. Въ всѣки случай, нека бждемъ горди съ това, което е постигнато, и нека бждемъ сплотени върху идеята, че България не би могла сама нищо да постигне, но, обкръжена съ симпатията на голѣмитѣ народи, на Женевския ареопагъ, на малкитѣ нации, които ни дадоха доказателства за съдействие въ Хага, обкръжена съ това довѣрие и симпатия, България не само не е заплашена, но ще бжде първа призвана като народъ да допринесе и за мира на Балканитѣ, и за културата на Европа. (Ръжкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Георги Петровъ.

Г. Петровъ (нац. л): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Ще направя само нѣколко кратки бележки върху спогодбата, безъ да засѣгамъ по-нашироко въпроса за репарациитѣ, тъй като при много случаи по-рано тоя въпросъ е разискванъ тукъ и азъ лично, както и другитѣ представители на партиитѣ, сме изказали мненията, които имаме по него. Тѣй че сега нѣма нужда да се спирамъ върху подробности, които сж изяснени. Моитѣ бележки, прочее, ще се ограничатъ изключително върху спогодбата.

Дълженъ съмъ на първо мѣсто да се противопоставя на онова отношение, което нѣкои поддържатъ спрямо поведението на представители на опозицията, когато тѣ изказватъ своето мнение за актове, въ които сж замѣсени било великитѣ сили, било Обществото на народитѣ. Когато по-рано ние се изказахме противъ договора за стабилизационния заемъ, нѣкои казаха, че това било едно недобро поведение срещу самото Общество на народитѣ.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя В. Димчевъ)

Така и днесъ нѣкои искатъ да свържатъ нашето поведение спрямо спогодбата съ отношенията, които ние можемъ да провеждаме спрямо великитѣ сили. Азъ искамъ да заявя, че тоя погледъ не е вѣренъ, не е съобразенъ съ действителността и че поведението, което ние бихме усвоили специално по спогодбата — това поведение може да предполагате, че е отрицателно — не е отражение на нашитѣ чувства, на нашитѣ отношения спрямо тия, които

сж контрагенти въ тая спогодба, а се отнася само до съдържанието на последната.

Г. министърътъ на външнитѣ работи — отъ убеждение ли, не зная, но, въ всѣки случай изпълнявайки своя дългъ да прояви известна куртоазия, поради качеството, което има — изказва благодарностъ на великитѣ сили и на Белгия за голѣмитѣ услуги, които сж направили на нашето дѣло въ Хагската конференция, и за помощта, която сж дали на страната. Г. министърътъ е задълженъ да направи туй. Но ние трѣбва да следваме пътя, който ни сочатъ разумътъ и нашиятъ народенъ интересъ. Ние ще трѣбва да изкажемъ съжаление, заедо въ Хага не можа да се разбере истинското положение на България и възможноститѣ, при които тя е изправена; заедо въ Хага не можаха да се проникнатъ отъ едно истинско съзнание за сѣщността на положението въ страната и за невъзможността да плаща тя задълженията, които ѝ се наложили по тая спогодба. Размѣрътъ на тия задължения, сравненъ съ размѣра на задълженията, които бѣха конституирани съ спогодбата на Стамболийски, нѣма съмнение, е по-малкъ; днешната спогодба е по-благоприятна отъ спогодбата, която сключи кабинетътъ на Стамболийски. Това не може да се отрече. Може би времената бѣха тогава такива, че не позволяваха да се извоюва единъ успѣхъ или единъ резултатъ — защото това не бѣше успѣхъ — по-благоприятенъ отъ този, който е извоювало тогавашното правителство. Но сравнението — дълженъ съмъ да призная това — е въ полза на Хагската спогодба.

Може ли нѣщо повече да се добие? Тамъ е въпросътъ. Азъ считамъ, че уважаемиятъ министъръ на външнитѣ работи би могълъ да изнесе своята теза по-сполучливо, ако бѣше заявилъ на Народното събрание: „Г-да! Въпрѣки всички усилия, които направихме, ние можахме да дойдемъ до този резултатъ“, безъ да се увлича въ твърдението, че Хагската спогодба представлява нѣкакъвъ успѣхъ за България и че тя е едно дѣло, което се дължи на усилията на българското правителство. Защото, г-да, съвършено очевидно е, че въ Хага нашитѣ делегати бѣха принудени да подпишатъ една спогодба за нашитѣ репарации, размѣрътъ на които съответствува на оная цифра, която експертитѣ още преди 2—3 месеца ни посочиха въ Парижъ — 11.500.000 златни франка.

Министъръ А. Буровъ: Нищо подобно, г. Петровъ. Това сж фантазии. Експертитѣ преди два месеца посочиха 15 милиона златни франка, плюсъ редъ други задължения за България. Протоколитѣ сж налице; тѣ сж напечатани, и азъ мога да ви ги дамъ на разположение. Не говорете такива работи, защото ставате смѣшенъ.

Г. Петровъ (нац. л): Преобладаващото мнение въ кръговетѣ, отъ които зависѣше разрешението на този въпросъ, бѣше къмъ тази цифра — 11½—12 милиона златни франка.

Министъръ А. Буровъ: Следъ туй официално великитѣ сили въ една форма, която нарекоха декларация, съобщиха, че 12½ милиона златни франка е най-низката цифра.

Г. Петровъ (нац. л): Въ всѣки случай това е резултатътъ.

Министъръ А. Буровъ: Съпоставете фактитѣ.

Г. Петровъ (нац. л): Условията за единъ такъвъ резултатъ сж били налице въ момента, когато е билъ подаденъ ултиматумътъ, и въ момента, когато сж искали да ни наложатъ 15 милиона златни франка. И сигурно не отъ чувство на благодеяние, не отъ чувство на снизхождение къмъ България е направено това намаление, а защото сж взети въ съображение възможноститѣ, които, по тѣхна преценка, сж били налице за плащане отъ страна на България.

Азъ смѣтамъ, че можеше да се извоюва и по-голѣмо намаление. Ако бѣше се усвоила онази политика, която се препорѣчваше навремето, да се представи предъ дипломатическитѣ канцеларии на Европа и предъ общественото мнение на Европа истинското състояние на България, нашето стопанско и финансово положение, да се даде една точна и ясна представа за това, което ние представляваме, ние бихме могли да дойдемъ до по-други резултати. И аргументи за туй азъ не черпя отъ друго, а отъ изявленията на г. Венизелосъ, че сключената спогодба въ Хага представлява и една изгода за гръцкото съкровище следъ погасяване на държавнитѣ военни дългове и следъ репарациите на разрушенията.

Министъръ А. Буровъ: Само за тѣй нареченитѣ военни дългове.

Г. Петровъ (нац. л): Вие виждате, че сж покрити не само разноска, произхождащи от разрушенията, но има и единъ добъръ гешефтъ за гръцкото държавно съкровище.

Министъръ А. Буровъ: Вие сравнявате победители и победени. Не забравяйте, че държавитъ не сж поставени върху базата на нѣкакво равноправие, но че, отъ една страна, имате държави-победителки, и, отъ друга страна, държави-победени. А на победенитъ държави се наложила голѣми тегоби, и въпросътъ бѣше да се издействува колкото се може по-голѣмо намаление на тия тегоби.

Г. Петровъ (нац. л): Азъ искамъ да запазя всичката коректностъ, която личността Ви ме задължава да пазя къмъ Васъ, но ще ми позволите да кажа, че ако гръцитъ можеха да се похвалятъ съ успѣхъ, и ако Вие го отдавате на туй, че тѣ сж победители, Вашата политика въ това отношение не е дала особено благоприятни резултати за нашата страна, защото именно положението на България, въ външно отношение, е облагодетелствувало каузата на гръцката държава и е попрѣчило да извоюваме по-добри изгоди за нашата страна.

Нѣкога правителството възлагаше надеждитъ си на сключването на заеми, ...

Министъръ А. Буровъ: И то помогна.

Г. Петровъ (нац. л): ... като се мотивираше, че когато нашитъ гражданскоправни отношения излѣзатъ на преденъ планъ, банкеритъ ще отдадатъ по-малко значение на политическитъ ни задължения. Нѣкога правителството разчиташе твърде много и на разрешаването на въпроса за репарациитъ по отношение на Германия и свързваше, освенъ това, нашата съдба, съдбата на нашитъ задължения съ възможноститъ, щото Америка да опрости частъ отъ военнитъ задължения на съглашенскитъ сили, дебитори къмъ нея, за да може отъ тамъ да дойде облекчение и за насъ. Но азъ мога да кажа, че всички тѣзи надежди не се оправдаха.

Министъръ А. Буровъ: Свързани сж съ германскитъ репарации, и ние чакаме да се решатъ германскитъ репарации, за да се решатъ и нашитъ.

Г. Петровъ (нац. л): Нашитъ делегати бѣха неподготвени въ Хага.

Министъръ А. Буровъ: Ама тѣзи думи сж наизустъ казани. Вие трѣбва да знаете какви сж били условията и какви усилия сж направени. Това, което казвате, е една шаблонна приказка.

Г. Петровъ (нац. л): Азъ чухъ това, което Вие казахте завчера.

Министъръ А. Буровъ: Ако мислите, че това, което се прави отъ 4 години и специално въ последнитъ 10 месеца, мога да го резюмирамъ въ 1 часъ време и да кажа всички подробности, то показва, че въобще отъ цѣлата тази работа — извинявайте — не сте разбрали нищо. Недейте лекомислено да гледате на единъ такъвъ въпросъ и да мислите, че така лесно може да се разреши.

Г. Петровъ (нац. л): Азъ съдя по резултатитъ.

Министъръ А. Буровъ: По резултатитъ говорете, а не по предположение.

Г. Петровъ (нац. л): Азъ съдя по това, което представява днесъ спогодбата.

Министъръ А. Буровъ: Преценете я, критикувайте я.

Г. Петровъ (нац. л): Азъ казахъ, че съдя по резултатитъ.

Министъръ А. Буровъ: Не може да се правятъ сравнения между единъ кредиторъ, който по мирния договоръ има да взема отъ България, и единъ дебиторъ, който по сѣщия договоръ и по подписани протоколи има да дава, и да искате, въ резултата на ликвидацията на единъ креансъ срещу България, кредиторътъ да излѣзе въ сѣщото положение, както дебиторътъ. Ако щете да отида до края на моята мисль — азъ Ви увѣрявамъ, че ако сложя предъ Васъ картината на финансовото положение на нѣкои отъ нашитъ съседни държави — не ми е удобно да поменавамъ имена — и картината на финансовото положение на България, включително консолидиранитъ политически задъл-

жения, Вие, като добъръ българинъ, ще предпочетете положението на България. Давамъ Ви думата върху туй.

Г. Петровъ (нац. л): Съгласенъ съмъ. По това не споримъ сега. Но азъ пакъ казвамъ, че, съдейки за резултатитъ по отношение на нѣкои отъ контрагентитъ, спогодбата въ Хага не е нищо друго, освенъ единъ гешефтъ.

Министъръ А. Буровъ: Господи Боже!

Г. Петровъ (нац. л): Тамъ е сѣщността на въпроса. Азъ зная, че нашето положение не може да бѣде сравнявано съ положението на кредитора.

Министъръ А. Буровъ: Защо го сравнявате тогава?

С. Димитровъ (д. ст): (Къмъ Г. Петровъ) Какъ не Ви е срамъ! Вие докарахте тия репарации, а сега говорите противъ тѣхъ! (Възражението отъ либералитъ)

Г. Петровъ (нац. л): Азъ искамъ спокойно да говоря. Не ме предизвиквайте, за да не Ви отговоря по начинъ, който ще Ви раздразни. Азъ искамъ по-обективно да разгледаме въпроса, който ни занимава. Но да приемемъ Вашата бележка, г. Димитровъ — макаръ че азъ десетъ пѣти вече съмъ казалъ, че ние нѣмаме никакво участие въ тази политика — но да приемемъ, казвамъ, Вашата бележка, че ние имаме нѣкаква отговорностъ за тия репарации. Това освобождава ли правителството на Демократическия сговоръ и всички други правителства, които бѣха преди него, и тия, които ще дойдатъ следъ него, да се грижатъ за интереситъ на страната, за да имате основание да възражавате по тоя начинъ? Азъ критикувамъ туй, което е днесъ. Когато дойде редъ да се търсятъ отговорности, критикувайте онова, което е било вчера. Тогава ще Ви отговоря, както съмъ Ви отговарялъ и други пѣти. Но престанете съ тѣзи партизански диверсии да смущавате едно изложение, което нѣма за цѣль да дразни васъ (Къмъ сговориститъ), нито да атакува партизански правителството, а чрезъ което се стремя да направя известни констатации и критики на дадени положения. Азъ нѣмамъ много време и не желая много да говоря, затова Ви моля, г. министри, да не ме прекъсвате.

Министъръ А. Буровъ: Азъ искахъ само едно фактическо освѣтление да дамъ. Когато се цитиратъ факти, които не отговарятъ на действителността, Вие сами нѣма да ми простите, ако мълча.

Г. Петровъ (нац. л): Въпросътъ е на преценка, г. министри.

Министъръ А. Буровъ: Вие употребихте думата контрагенти. Нѣма контрагенти, г. Петровъ.

Г. Петровъ (нац. л): Такъвъ е изводътъ.

Министъръ А. Буровъ: Има една европейска конференция, въ която силитъ победителки канятъ своитъ дебитори за едно доброволно ликвидирание на единъ политически дългъ. Това е изходната база. Та, когато преценяватъ резултата, ще трѣбва, като почтенъ човѣкъ, да излѣзете отъ тази изходна база, а не да я промѣните и да поставите въпросъ, че имало свободно действувачи контрагенти, които сж се събрали свободно да дебатиратъ и решаватъ какъ да подѣлятъ помежду си свѣтовното богатство и свѣтовнитъ задължения. А че това е така вѣрно, ще ви посоча най-голѣмото доказателство. Ако не бѣхме се спогодили, нѣмаше да останемъ свободни контрагенти, които не сж се спогодили, а България щѣше да бѣде натоварена съ 2.250 000.000 златни франка задължения срещу Х, У, Z, които сж кредитори по тѣзи задължения, съ заложи доходи, съ заложи всички ресурси, блага на България. Какво ми говорите! Забравя се изходната точка, забравя се реалното положение, за да се създаватъ едни фантастични картини, нѣмащи нищо общо съ действителността, а отговарящи само на известни демагогски и долнопартизански побуждения! Търпя, търпя, но и моето търпение има край!

Г. Петровъ (нац. л): Г. министри! Извинете!

Министъръ А. Буровъ: Не се говори предъ деца, а предъ хора мустакати.

Г. Петровъ (нац. л): Не бихъ желалъ да кажа думитъ на хора, на които не би трѣбвало да се позова.

Министъръ А. Буровъ: Кажете ги.

Г. Петровъ (нац. л): Ще се съгласите, че не е много честна оценката на външния министър на Югославия, **г. Маринковичъ**, ...

Министъръ А. Буровъ: Ахъ, Господи, тая оценка! На единъ човѣкъ, особено който изхожда отъ Либералната партия, не му прилича да прави политически капиталъ въ нашитѣ вътрешни политически борби отъ тази оценка, защото ако я четемъ внимателно и ако се позамислите какво значи и какво гони тя, ще разберете, че най-добре е да се мълчи. И понеже ме предизвиквате съ тая оценка, азъ следващия път, когато ще отговоря, ще ви прочета оценките на хора като Сноуденъ, на хора като Жаспаръ, на хора като Тардио и тогава ще приказваме. Досега отъ скромностъ мълчахъ, за да не кажете: „Буровъ иска да се хвали“. Искате оценки — ще ги чуete писани.

Г. Петровъ (нац. л): Азъ направихъ единъ уводъ. ...

Министъръ А. Буровъ: Правите уводъ, но все бутате накриво. Влѣзте въ правия път и ще мълча като риба. Задоволете се да критикувате, задоволете се да кажете, че и това, което е постигнато, е тежко, че не отговаря на нашето стопанско положение, но недейте върху самитѣ факти, върху които споръ между насъ не би трѣбвало да има — т. е. какво е нашето правно положение по отношение на репарациитѣ — да хвърляте було, което да маскира действителността, за да можете следъ това да вадите заключения, които да бждатъ въ пълно противоречие съ тази действителностъ.

Ето какъвъ апелъ отправямъ къмъ васъ, г-да, и имамъ право да го направя. Ако частно говоря съ всѣки отъ васъ съ този езикъ, ще ми кажете, че съмъ правъ. Но понеже говоримъ публично, гош роршо, вие искате да запазите известни партийни позиции, за да бждете последователни на вашитѣ вестници, които често пъти пишатъ работи, отъ които, ако азъ бѣхъ на ваше мѣсто, щѣхъ да се червя.

Г. Петровъ (нац. л): Г. министре! Вие напразно се дразните отъ тази моя бележка. Азъ не довършихъ мисълта си, за да видите самъ, каква оценка давамъ на това мнение на Маринковичъ. Моята мисълъ не е тамъ. Одеве азъ казахъ, ако г. министърътъ на външнитѣ работи бѣше дошелъ да каже: „При всичкиѣ усилия, които положихме, ние не можахме да извоюваме нѣщо повече, това е, което постигнахме, тежко е — разбирамъ, но при това положение, когато страститѣ още не сѣ заглъхнали, при факта, че България е победена и т. н., ние можахме да стигнемъ до тукъ, желяхмe повече да извоюваме, но не можахме“ — това би било една теза, която ще се посрещне съ повече симпатии. Но когато Вие се домогвате да изтъквате преимущества на спогодбата въ Хага, позволете ни да се спремъ върху тѣзи Ваши претенции, ...

Министъръ А. Буровъ: Ама само факти изнасяйте.

Г. Петровъ (нац. л): ... и когато ги критикуваме, недейте се засѣга.

Министъръ А. Буровъ: Ама само факти изнасяйте.

Г. Петровъ (нац. л): И ако азъ се позовахъ на една фраза, на едни изявления, казани отъ министра на външнитѣ работи въ Югославия, то е за да подчертая, че Вашата външна политика — какъ оценявамъ тия изявления, ще Ви кажа по-нататъкъ — не е могла да постави България въ такова положение, щото да бжде третирана наравно съ другитѣ победени страни и да не се прави това различие, на което ние сме жертва. Дали въ тия изявления на г. Маринковичъ се отразява едно искрено съчувствие къмъ България, дали това не е едно попълзновение да се създаде известно настроение въ полза на политиката, която той може да провежда въ интерес на своята държава, дали това не е една политика по-особена — не желая да употребя направо израза, който може да я характеризира — това е другъ въпросъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Въобще не би трѣбвало да приказваме по този въпросъ. Ние трѣбва да го слушаме и, като го слушаме, трѣбва добре да го разбираме. Но най-хубаво е да не приказваме по това.

Г. Петровъ (нац. л): Азъ искамъ да не ме прекъсвате, за да изразя мисълта си. — Вие нѣма да чуete изводъ съ аргументи отъ чужди срѣди противъ Васъ. Това е изключено — предварително ви декларирамъ. Азъ искамъ да ви кажа, че може би благодарение на вашата политика — ще ми позволите да го констатирамъ — сме дошли до едно

положение, въ което България не е третирана така, както сѣ третирали другитѣ държави.

Министъръ В. Молловъ: Какъ бѣше третирана въ ваше време?

Г. Петровъ (нац. л): Обяснихме се по това преди малко.

Министъръ А. Буровъ: Вѣрно е, че България не бѣше третирана както другитѣ държави, защото дългътъ на България въ Хага се намали съ 80%, дългътъ на Германия, който имаше по плана Доусъ, се намали съ 10—15%, не повече, дългътъ на Австрия остана тѣй, както бѣше, т. е. остана онази частъ, която бѣше отишла за прехраната ѝ следъ войната, а дългътъ на Унгария, който бѣше опредѣленъ само за 20 години, се опредѣли още за други 17 години по 13.500.000 златни корони всѣка година до 1966 г. Значи, докато България получи 80% намаление на онова, което бѣше установено съ спогодбата отъ 1923 г., Австрия запази положението, което бѣше извоювала, защото бѣше фалирала, Германия получи 10—15% намаление на плащанията по плана Доусъ, а Унгария получи едно удвояване на своята тежестъ. Вѣрно е, че не бѣхме третирали еднакво.

Г. Петровъ (нац. л): Искате да кажете, че бѣхме по-благоприятно третирали? Ако ми позволите, едно сравнение — Вие казвате, че Германия има едно намаление отъ 10—15% на плащанията по плана Доусъ, ...

Министъръ А. Буровъ: Толкозъ.

Г. Петровъ (нац. л): ... обаче до плана Доусъ Германия дойде следъ редица съглашения, следъ единъ процесъ на развѣтие на репарационния въпросъ, който установи последната цифра по плана Доусъ, за да дойде до едно ново намаление и за да има възможности за по-нататъшни още намаления, споредъ както изложихте завчера.

Министъръ А. Буровъ: Съ една прибавка, че по плана Доусъ всичкото задължение бѣше кондичионелно, условно, а по новия планъ една частъ е абсолютна, безусловна и е комерсиализирана.

Г. Петровъ (нац. л): Въ това отношение сравнението не е много въ полза на България, защото и нашето задължение става безусловно, ...

Министъръ А. Буровъ: Но не е комерсиализирано.

Г. Петровъ (нац. л): ... безъ да е комерсиализирано, както Вие го схващате, и безъ да има нѣкаво особено значение това комерсиализиране, при условията на спогодбата, за нашето държавно съкровище и въобще за нашитѣ държавни финанси, което ще видимъ малко по-после.

Тѣй щото да приключа по този въпросъ.

Азъ мисля, че при една по-активна политика отъ наша страна и при една предвидливостъ, при липсата на тия надежди, наивни, позволете ми да кажа, които свързаха нашето бждеще съ бждещето на Германия, съ опрощаването на военнитѣ дългове отъ страна на Америка и които свързаха въпроса за нашитѣ репарации съ последнитѣ заеми, що сключихме, ние можехме да дойдемъ до по-благоприятни резултати, сключената спогодба да не представлява такива изгоди за нашитѣ бивши противници.

Министъръ А. Буровъ: Да ги накараме тѣ да плащатъ за насъ!

Г. Петровъ (нац. л): Въ всѣки случай Вие казвате: „Спогодбата се характеризира съ следнитѣ преимущества“ — изброихте всички.

Министъръ А. Буровъ: Не съмъ изброилъ всичкиѣ.

Г. Петровъ (нац. л): Азъ ще се спра само на нѣкои отъ тѣхъ.

На първо мѣсто, Вие казахте, че се опрощава остатъкътъ отъ окупационния ни дългъ, възлизащъ на една сума отъ 12 милиона златни франка. Но, г. министре, по съществото си този дългъ не може да се третира като задължение правомѣрно.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Адвокатска теория!

Г. Петровъ (нац. л): Моля Ви се. Адвокатска теория ли е, какво е, не знамъ. Въ всѣки случай такова е решението на Хагския съдъ.

Министър В. Моллов: Една конвенция подписана ли е, тя е правомърна.

Министър А. Буров: И минала през Камарата.

Г. Петров (нац. л): Знае се, че, според примирието в Солун, България не беше задължена да плаща окупационни разноски, а се задължи по-късно общо с Ньойския договор за мир. И когато Хагският съд беше сезиран с съществуващото, с природата на окупационните разноски, той се произнесе, че, по силата на договора за мир, всички разноски, включително и окупационните, влизат в глобалната сума, с която респективната страна, в случая България, е обременена да плаща за репарации. Това е бележката, която имам да направя по въпроса за окупационния ни дълг.

Министър В. Моллов: (Казва тихо нещо на оратора)

Г. Петров (нац. л): Печатано е, г. министре.

Министър В. Моллов: Да, печатано е, но може би на език, който не познавате. Аз бих желал да го прочета.

Г. Петров (нац. л): Вие имате претенцията всичко да знаете, но аз бих Ви молил всичките си знания да употребите в друга посока, по-плодотворна, а не в един излишен спор тук.

Министър В. Моллов: Това прилича на „Хиляда и една нощ“. Приказки!

Г. Петров (нац. л): Аз казах, че имаше спор върху същността на окупационните задължения и се прие, че тй влизат в глобалната сума за репарациите. Това е практиката.

Р. Василев (д. сг): Навремето Стамболийски е правил тия възражения и му е било казано, че въз основа на Ньойския договор трябва да плащаме за окупационни разноски, и той е приел да плащаме.

Г. Петров (нац. л): Тая теза е изтъквана и е поддържана от българското правителство. Аз само казвам, че това задължение, от гледище на договора за мир, не е правомърно и, следователно, отстъпката, която ни се прави в това направление, не е кой знае каква голяма и съществена отстъпка. В всеки случай това е отказване не от едно право, а от едно неправомърно положение, създадено след договора за мир.

Г. Буров и г. Моллов в своето изложение отбелязаха като едно преимущество на сключената сега спогодба това, че транс Б се премахва окончателно. Това е вярно.

Министър В. Моллов: (Казва тихо нещо на оратора)

Г. Петров (нац. л): И Вие бяхте за тая война.

Министър В. Моллов: Извинявайте!

Г. Петров (нац. л): Германofil бяхте и Вие.

Министър В. Моллов: Никога не съм бил преда-тел. Когато вкарахте България в война, ние всички протестирахме, и аз протестирах тук.

Г. Петров (нац. л): Много повишавате тона си, г. министре. Излишно е.

Министър В. Моллов: Излишно е да правите бележка.

Г. Петров (нац. л): И аз също не съм бил сторонник на тая война.

Министър В. Моллов: Е, като не сте били сторонник, недейте говори тогава!

Г. Петров (нац. л): Но недейте прави бележка и недейте окачествява като предателско едно дѣло, което може да е имало печални резултати, но което се предприе за обединението на българското племе.

Министър В. Моллов: Не сте разбрали.

Г. Петров (нац. л): Касае се въпросът до това, че се премахва транс Б. Това е вярно, така е, но — това се изтъкна тук и от други срѣди — никой никога не е до-

пушчал, че кредиторитй ще потърсят някога от нас сумата по транс Б. Че ние няма да искаме да плащаме тази сума, това е естествено, но че тй някога ще я потърсят, това никой не е допушчал.

Министър А. Буров: Един въпрос, ако позволите, г. Петров. Вие казахте, че окупационните разходи, окупационните задължения асж не е трѣвало и да ги плащаме.

Министър В. Моллов: Той каза даже, че имало такова решение на Хагския съд.

Министър А. Буров: Вие сте депутат от няколко години и виждате, че в нашия бюджет, в отѣла за държавните дългове, от 1925 г. насам се предвижда кредит за изплащане окупационните разходи. Кога Вие или някой ваш представител покани тук българското правителство или министра на финансите да не плаща или въобще да не предвижда в бюджета кредит за едно подобно незаконно, осъдено от Хагския съд задължение? Или тогава не сте си изпълнили дълга като българин, като сте мълчали, когато сте виждали, че се плаща, или сега демагогствувате и не си изпълнявате дълга като българин, щом плещите такива работи. (Ръкоплѣскания от сговориститѣ)

С. Савов (д. сг): Второто е вѣрно.

Министър А. Буров: Излѣзте от тази дилема.

Г. Петров (нац. л): Моля, аз правя критика.

Министър А. Буров: Конкретно на въпроса отговорете: кога точно сте казали на българското правителство или на министра на финансите, че тй не изпълняват дълга си и вредят на България, като предвиждат специален параграф в бюджета за изплащане на окупационни дългове?

Г. Петров (нац. л): Аз не помня точно...

Министър В. Моллов: Той не може да си спомни точно и датата, и номера на решението на Хагския съд — нищо не може да си спомни!

С. Савов (д. сг): Той и на война не можеше да ходи!

Министър А. Буров: Ако не помните датата, аз ще Ви кажа точно от кога е почнало да се плаща. Защо не сте протестирали тогава? Когато опозицията види, че едно правителство в изразходването на държавните срѣдства прави грѣшки, или нещо повече, че просто прахосва пари, за да плаща несъществуващи задължения, задачата на тая опозиция е — и там е ползата от нея — да улови правителството за грѣлото и да му каже: какво правите? То може да прави това от незнание, от некомпетентност, от лекомислие, но вие, които знаете, вие, които имате данни и аргументи, вие, които сте с убеждението, че вашата теза е права, колко пъти излѣзохте да я защитите — не да плещите, а да посочите на отговорното правителство, че не трѣба да плаща окупационни дългове? Колко пъти протестирахте? Кога? Кога даже в комисията повдигнахте този въпрос? И когато днес тия дългове се ликвидират, когато това е една безспорна заслуга на българското правителство и една облага за България — защото това е едно задължение вече фиксирано, уредено с всичките му подробности, гарантирано, вотирано от българското Народно събрание — за да омаловажите това, Вие казвате: „Ха, че какъв дълг беше това? То беше незаконен дълг и вие не трѣбваше да го плащате!“ Това сж работи действително несериозни.

Г. Петров (нац. л): Аз не знаех, че ще ми се постави такъв въпрос. В всеки случай, доколкото си спомням, по този въпрос съм се изказвал, когато се разискваше стабилизационният заем. Тогава повдигнах не само въпроса за окупационните разноски, но, струва ми се, и въпроса за онази сума от 304.000.000 л., която се задължихте да платите на Югославия, за да закрепите вашата власт.

От сговориститѣ: Ей-й-й! (Възражения)

Министър А. Буров: Хайде, сега предизвиквате нови въпроси!

Г. Петров (нац. л): Оставете тоя въпрос. Не е важно какво съм казал тогава.

И. Петровъ (д. сг): Голѣма историческа заслуга имашъ, че си повдигналъ този въпросъ!

Г. Петровъ (нац. л): Важно е това, което трѣбва да се каже днесъ. Говоримъ за траншъ Б. Траншъ Б се премахва. Това, казахъ, не е нѣкакво особено преимущество. Вѣрно е, че той се премахва, че се прави известенъ вече нашиятъ дългъ, че той не е въ зависимостъ отъ бъдещето и пр. пр. Но никой не се е надѣвалъ да получи сумата по траншъ Б. Когато говоримъ за премахането на траншъ Б, не трѣбва да забравяме, че отъ 1953 г., откогато ние ще трѣбва да плащаме по тоя траншъ Б, настѣпва и нашето право да търсимъ вземанията си, които сж ни признати съ договора за миръ. Така щото, каква ще бѣде компенсацията и въ чия полза — нѣмамъ цифри, за да ви ги изтъкна — не е важно. Не трѣбва, обаче, да се забравя, че правата на България въ смѣтнитѣ отношения настѣпватъ отъ 1953 г. заедно съ настѣпването на плащанията по траншъ Б.

И. Петровъ (д. сг): Сигурно тогава ще се обърнемъ ние на кредиторъ на великитѣ сили!

Г. Петровъ (нац. л): Какво ще правимъ, то е друго. Но ако въпросътъ за Дисконто Гезелшафтъ бѣше останалъ да се решава въ връзка съ нашитѣ репарации, може би ние нѣмаше да бѣдемъ въ това положение, може би щѣхме да оджъснемъ още нѣщо. Азъ разбирамъ и оценявамъ този духъ на победителитѣ, който още дирижира тѣхното поведение — казахъ това одева — но все трѣбва да имаме въ съображение известни обстоятелства, които биха създали възможности по-благоприятни за ликвидирането на този въпросъ. Така щото това не е особено преимущество и, ще кажа азъ, никакво преимущество не е, защото самитѣ кредитори се отказватъ отъ траншъ Б, поради невъзможността да го взематъ.

Министъръ А. Буровъ. Но все таки по-добре е да има едно формално отказване — това казахъ.

Г. Петровъ (нац. л): Но, въ всѣки случай, по отношение съществува на спогодбата това нѣма особено значение.

Министъръ А. Буровъ: Никога не съмъ му далъ особено значение, но нека се знае.

Г. Петровъ (нац. л): Въпросътъ, на който искаше да обърне внимание г. Буровъ, още следъ завръщането му отъ странство, бѣше този за комерсиализирането на нашитѣ задължения. Той казва: „Нашитѣ задължения не се комерсиализиратъ“. Въ обикновения смисълъ на думата това е вѣрно: нѣма да се издаватъ облигации отъ българското правителство, които облигации да се пустнатъ на пазара, за да е възможна тѣхната размѣна, за да е възможно тѣ да бѣдатъ единъ търговски ефектъ. Това е така. Но, въ всѣки случай, липсата на комерсиализация или пъкъ разрешаването на този въпросъ така, както е уговорено съ чл. 3, или кой, не помня точно, отъ спогодбата, не представлява никакво преимущество за нашето държавно съкровище.

Министъръ В. Молловъ: Съ единъ отъ членоветѣ на спогодбата — кой да е!

Г. Петровъ (нац. л): Споредъ разпорѣжданията на Хагската спогодба, българското правителство е длъжно да издаде единъ бонъ съ купони на опредѣлени дати. Нѣма съмнение, че тѣзи купони ще бѣдатъ плащани на тѣзи дати. Това въ сѣщностъ представлява едно задължение, фиксирано по размѣра си, фиксирано, по силата на спогодбата, и въ падежа си. Така щото, и като не съществува комерсиализация въ тая форма, въ каквато обикновено се разбира тя, това не премахва трудноститѣ, които се създаватъ за българската хазна съ усвояването на уговорената процедура за плащане, защото на дадена дата българското правителство е задължено безусловно, както се казва въ спогодбата, да плати опредѣлена сума. Това е важно. Важно е какъвъ ще бѣде ефектъ на плащането за българската хазна. Дали ще може да циркулира въ обращение това задължение, това особено значение нѣма.

И. Петровъ (д. сг): Това може да е право, но защо прикавахте по-рано за комерсиализация?

Г. Петровъ (нац. л): Кой?

И. Петровъ (д. сг): Всички викаха: „Отивате къмъ комерсиализация; вие комерсиализирате дълга“. Вие бѣхте

противъ комерсиализацията, а сега искате да изтъкнете, че ако бѣше се комерсиализиралъ дългътъ ни действително, щѣше да има по-благоприятни резултати за насъ. Това трѣбва да се заключи отъ това, което приказвате.

Г. Петровъ (нац. л): Никога не съмъ се спиралъ на тая мисълъ за комерсиализацията, обаче за менъ, както и сега въ случая, по-важно е това, че репарационнитѣ задължения се превръщатъ отъ политически въ частно-правни. Това, което съмъ изтъквалъ и по-рано. . .

Министъръ В. Молловъ: Ще излъзе, че държавнитѣ заеми сж частноправни задължения.

Министъръ А. Буровъ: Понеже виждамъ, че има доста мъгла по този въпросъ, извинете ме, нѣмамъ за целъ да пресичамъ, това не ми е въ навика, но добре е да се обясни тази работа. Нѣма частноправни. . .

Н. Андреевъ (р): Гражданскоправни иска да каже.

Министъръ А. Буровъ: Нѣма гражданскоправни задължения, въ смисълъ България да бѣде задължена къмъ Интернационалната банка. Интернационалната банка да влѣзе въ ролята на кредиторъ на България. България си остава пакъ задължена къмъ силитѣ победителки. Въ случая тая банка играе роля чисто и просто на единъ Банкъ Интернационалъ, който получава, препраща и разпредѣля, понеже изчезва Репарационна комисия, понеже изчезва и Междусъюзническа комисия. Това е истинското положение, г-да. Можете да осжждате, можете да критикувате — ваше право е това — но ние трѣбва да установимъ тукъ положението така, както е то, и, като го установимъ, тогава да правимъ преценки върху него.

Н. Андреевъ (р): Премахането на чл. 122 и установяването на купони е отъ гражданскоправенъ характеръ.

Министъръ А. Буровъ: Тамъ вече навлизаме въ друга област. Азъ като знаехъ колко се е говорило по този членъ, си дадохъ трудъ — не зная дали сте ме слушали — да се спра надълго и нашироко върху значението на чл. 122, но по-нататъкъ азъ пакъ ще взема думата, защото виждамъ, че има нужда да повтора пакъ нѣкои работи и да ги засиля; струва ми се, че тогава ще съумѣя да убѣдя добросъвестнитѣ депутати отъ опозицията да не си правятъ илюзии върху грамадното значение на този членъ, да не забравятъ никога, че него го прилагатъ победителитѣ кредитори, че го прилагатъ частично, при едни особени, тежки условия, които могатъ да настѣпятъ, и че — ако останѣше той — тѣ никога нѣма да иматъ интересъ, чрезъ едно общо ликвидационно решение, по силата на чл. 122, да освободятъ България отъ нейнитѣ репарационни задължения. Ако щете, по чисто политически съображения, щѣха да го държатъ като запасъ, всѣка година щѣха да ни даватъ по трошица, за да чувствува България, че зависи отъ тѣхъ и че при всѣка своя политическа акция тя има да се счита съ този Дамокиевъ мечъ, който виси надъ главата ѝ. Разберете туй много добре! Ако ние при едно землетресение, което направи такива пакости, когато нашата кауза бѣше толкова права, едва добихме половинки отлагания за две плащания, и то при остра борба съ четири държави — това знаете — при най-категорични писмени протести, при искания, да се тури като изрично условие, че втори пътъ нѣма да се даватъ подобни облекчения, мислите ли вие, че при нормални времена, . . .

Н. Андреевъ (р): Никой не говори това.

Министъръ А. Буровъ: . . . при една България, която стопански би се въздигнала, при една България, която би бѣла богата, защото това е и ваша, и наша целъ — на която благоденствието би се увеличавало — мислите ли вие, казвамъ, че този членъ би намѣрилъ тѣй лесно приложение? Не си ли давате смѣтка, че при всѣко мѣроприятие, при всѣки стопански успѣхъ на България, българското правителство — което и да бѣде то — ще трѣбва да си поставя винаги въпроса: хубаво, азъ напредвамъ, страната богатѣе и се затвърдява икономически, ама туй дали нѣма да има влияние и значение при преценка платежоспособността на България? Би ли ви стоплила васъ тази идея, да знаете, че колкото повече България напредва, толкова повече, по силата на чл. 122, нейниятъ товаръ ще расте, толкова повече шансътъ да се намали този товаръ ще намалява? Азъ мисля, че тия аргу-

менти сж почтени, а не партизански, и правя апелъ къмъ съвѣстѣта ви. . .

Н. Андреевъ (р): Не става дума за партизански аргументи; става дума, че днешното положение на странага не дава изгледи за подобрене на нашето стопанско положение.

Министъръ А. Буровъ: Г-да! Когато се прави единъ договоръ за 36 години. . .

Н. Андреевъ (р): Но въ този моментъ се прави.

Министъръ А. Буровъ: Да, трѣбва да се направи въ даденъ моментъ. И азъ трѣбва да ви кажа, че може би единъ отъ шансоветъ на България въ тѣзи преговори бѣше и този именно, че моментътъ бѣше тежъкъ. Защото, ако преговоритъ се водѣха въ единъ моментъ на наше благоденствие, не си правете илюзия, че съ каквито и да било красноречиви аргументи, съ каквито и да било апели къмъ съвѣстѣта на свѣта, къмъ Обществото на народитъ, щѣше да се дойде до този резултатъ. Ама въ всѣко зло има и една добра страна. И когато картината на нашето стопанско разорение бѣ представена въ всичката ѣ пълнота, трѣбваше и малки, и голѣми да се замислятъ. Когато не можеха да възразятъ съ нищо на нашитъ аргументи върху туй, че нашиятъ платеженъ балансъ е дефицитеренъ, върху туй, че девизитъ отъ заема намаляватъ, върху туй, че нашата монета е въ рискъ, върху туй, че ние дѣлимъ отъ хлѣба на гладния, за да плащаме — колкото и неприятно да е на кредиторитъ да намалятъ своитъ претенции, тѣ не можеха да не се спратъ върху тѣзи наши аргументи и да не ги преценятъ.

Но, извинете, азъ почвамъ една втора речъ и прѣча на г. Петрова да си довърши речта.

Г. Петровъ (нац. л): Тия аргументи, които трѣбваше да наведете предъ ония, съ които преговаряхте, противоречеха на изложението, което вашиятъ другаръ г. министърътъ на финанситъ бѣ направилъ по-рано за финансовото положение на страната, когато говорѣше; че нашиятъ бюджетъ се сключва съ излизници. Признавамъ, че положението Ви е било много трудно; но за това ние, оппозиционеритъ, не сме криви. (Възражения отъ сговориститъ)

Министъръ А. Буровъ: Азъ ще мълча, но Ви заявявамъ, да го знаете, че въ една дълга речъ ще отговоря по всички тия въпроси съ рискъ да ви уморя.

Г. Петровъ (нац. л): Това не се отнася до Васъ.

Министъръ А. Буровъ: Азъ ще отговоря и за смѣтка на колегата; азъ съмъ солидаренъ съ всички, лично нося отговорностъ за всичко и се гордѣя съ тази отговорностъ.

Г. Петровъ (нац. л): И така, да свършимъ съ тоя въпросъ. Щомъ съществува задължение за една опредѣлена дата, щомъ сумата трѣбва да излѣзе изъ каситъ на българското държавно съкровище и да премине въ международната репарационна банка, че този дългъ не билъ комерсиализиранъ, това обстоятелство нѣма особено значение за нашата хазна. Азъ зная, че ролята на репарационната банка е посрѣдническа, но тая роля е въ връзка съ сложната система на плащане и на взаимни смѣтни отношения, за които г. министърътъ на външнитъ работи завчера ни говори. Следователно, тая процедура, поради тия връзки, които се създаватъ между победители и победени и взаимното отношение между победителитъ, предава на самото задължение чисто банковъ характеръ.

Другото преимущество, споредъ г. Буровъ, е това, че ние сме запазили клаузата на трансфера. Когато на г. Буровъ се направи единъ апострофъ отъ тия мѣста (Сочи лѣвицата) за това, че той самъ не отдаваше нѣкога значение на съществуването на тая клауза на трансфера, той наистина съ съзата ловкостъ можа да излѣзе отъ това положение и да каже. . .

Министъръ А. Буровъ: У мене нѣма ловкостъ за петаче.

Г. Петровъ (нац. л): Не можете да ме разберете.

И. Петровъ (д. сг): Недейте се изморява, г. министре!

Министъръ А. Буровъ: Никаква ловкостъ! Азъ не обичамъ нито да двуличи, нито да се крия задъ туй, което съмъ казалъ, защото, преди да го кажа, азъ мисля. Преди два месеца казахъ въ комисията, че на тази клауза за

трансфера азъ не отдавамъ голѣмо значение, защото тя е като сламка, о която давещиятъ се ще се улови въ последния моментъ. И азъ предпочитамъ България да не дойде до туй положение на удавения, който търси сламка да се улови за нея. Но прибавихъ веднага, че и чл. 122 отъ Ньойския договоръ ми се вижда твърде много да прилича на тази сламка и че ако България ще смѣта да чака своето бъдеще развитие, своя стопански просперитетъ отъ честото прилагане на чл. 122, тежко ѣ — туретѣ ѣ единъ черенъ кръстъ и всички да я сплавваме.

Г. Петровъ (нац. л): Въ всѣки случай и трансферътъ не представлява никаква стойностъ, нѣма никакво значение за нашата държавна хазна.

Министъръ А. Буровъ: Нюансъ — тамъ е разликата.

Г. Петровъ (нац. л): Ние ще се обяснимъ.

М. Дочевъ (д. сг): (Къмъ министъръ А. Буровъ) Каквото да му казвате, той ще си каже, каквото е наумилъ.

Министъръ А. Буровъ: Азъ ще мълча.

Г. Петровъ (нац. л): Той самъ подкрепя тази теза, г. Дочевъ, защото въ сжщностъ при какво полжение ще се намѣримъ, когато бихме пожелали да приложимъ клаузата на трансфера? Сумата нѣма да се изнесе, но сумата въроятнo — ако бъркамъ, моля да ме поправите — ще остане блокирана въ Българската народна банка. Така ли?

Министъръ А. Буровъ: Да.

Г. Петровъ (нац. л): И то поради какво? По съображение да не се наруши стабилитетътъ на нашата национална монета — нали така?

Министъръ А. Буровъ: Да, да!

Г. Петровъ (нац. л): Но, г-да, за българското държавно съкровище е важно дали сумата ще излѣзе изъ него. По силата на задължението, което посехме, на опредѣлена дата да внесемъ нашата рата — 6-месечна вноска — ние трѣбва да извадимъ тая сума изъ държавната хазна и да я дадемъ — на репарационната банка или въ Българската народна банка — за съкровището това е безразлично.

И. Петровъ (д. сг) А-а-а! Има значение дали ще се изнесе като девизъ въ чужбина.

Г. Петровъ (нац. л): Чакайте. Ще дойда и до тамъ. Защо бързате? Разбира се, че после ще го изнесете като девизъ.

И. Петровъ (д. сг): Държавата може да прави заеми предъ Народната банка, безъ да се обезценява монетата ни.

Г. Петровъ (нац. л): Сега ще дойда до положението за девизитъ. Но недейте забравя, че и самиятъ кредиторъ нѣма интересъ да се наруши стабилитетътъ на нашата монета, защото разумниятъ кредиторъ ще държи смѣтка и за креанситъ си, които ще се изплащатъ въ бъдеще, по силата на спогодбата отъ 1926 г. — нашитъ предвоенни дългове. Той трѣбва да държи точна смѣтка за това положение, защото ако чрезъ превеждане на сумитъ въ единъ неблагоприятенъ за нашата национална монета моментъ настѣпнѣ едно смущение въ нейната стабилностъ, тогава ние ще можемъ да поискаме ревизия на оная конвенция, която е много по-важна за кредиторитъ. Тогава ние бихме могли да се позовемъ на нея, за да искаме едно измѣнение въ валоризацията на нашитъ довоенни задължения и по тоя начинъ да извлѣчемъ известна изгода.

Така щото и самиятъ трансферъ, така както е вписанъ въ спогодбата, при положението, въ което ние се намираме, не представлява за насъ една особена изгода; той е едно срѣдство, къмъ приложението на което ще прибѣгватъ самитъ кредитори, защото въ време на опасностъ той може еднакво да отрази загуби и за тѣхнитъ интереси. Трѣбва да се разберемъ. Азъ говоря за изтъкнатитъ отъ г. Бурова преимущества на спогодбата — това, което ѣ характеризира като единъ успѣхъ. Азъ разбирамъ неговата позиция, която той изложи и по-рано; но той ни изтъкна, че има известно преимущество. Искамъ да направя критически бележки само върху тия твърдения.

По обещанието за Америка нѣма какво и да се говори — това е едно платоническо обещание, това е едно

обещание, изпълнението на което лежи изключително във волята на другия контрагент — на кредитора.

Министър А. Буровъ: И което го има във плана Йингъ.

Г. Петровъ (нац. л): Да избъгна тая фраза, защото много шокира г. министра.

Министър А. Буровъ: Лежи изключително във волята на главния кредитор, който е Америка.

Г. Петровъ (нац. л): Но той пък по договора не е задължен. То лежи във съвестта на Америка.

Министър А. Буровъ: Но когато той почне да опрошчава?

Г. Петровъ (нац. л): Но задължение по спогодбата нѣма.

Министър А. Буровъ: И когато знае какво морално задължение сѣ поели другитѣ кредитори къмъ България?

Г. Петровъ (нац. л): Това е единъ въпросъ на надежда, г. министре!

Министър А. Буровъ: И азъ го давамъ като надежда.

Г. Петровъ (нац. л): Вчера, когато правѣхте Вашето изложение, Вие сами признахте, че докато за Германия това е едно задължение, за България то е само едно обещание и то, разбира се, въ ограниченъ размѣръ.

Министър А. Буровъ: Както за Германия.

Г. Петровъ (нац. л): Въ всѣки случай, ние не можемъ да отдадемъ особено значение на едно обещание, тъй като независимо отъ всичко друго, но и както е редактирана спогодбата, става ясно, че силитѣ кредитори сѣ заявили, че сѣ готови, въ случай на прощаване отъ страна на Америка, да разгледаатъ колективно и благосклонно възможността за България да се възползува отъ облаги, съразмѣрни на ония и т. н., както е писано въ самата спогодба. Имаме едно обещание за благосклонно разглеждане на тоя въпросъ. Каква ще бѣде оценката по това разглеждане, ние не можемъ да знаемъ; но въ всѣки случай нѣма никакви санкции въ това отношение, за да разчитаме на единъ успѣхъ. Следователно, тая клауза ни дава една платоническа надежда, която — за да бѣдемъ реалисти — трѣбва да признаемъ, че никога нѣма да се осъществи.

Г. министърътъ се спира често пѣти върху значението на унищожението разпоредбата на чл. 122 отъ Ньойския договоръ и го обяснява. Г-да! Отъ гледна точка на това, че ние сме победена страна, че главнѣ отъ победителитѣ зависи да изпълнятъ своитѣ задължения, които сѣ вписани въ договора за миръ, вѣрно е това, което твърди г. министърътъ на външнитѣ работи, че отъ тѣхъ зависи изпълнението и че когато тоя духъ на победата още влияе на международнитѣ отношения, едва ли ние бихме могли да разчитаме на успѣхъ, да се приложи нѣкога тоя чл. 122. Това е вѣрно. Но значението на чл. 122 не е само за днесъ — то е и за утре, и за бѣдеще, и за ония времена, за които г. министърътъ на външнитѣ работи храни известна симпатична надежда, когато международнитѣ отношения нѣма да бѣдатъ сложени върху аргументи на силата, но когато обществената съвѣсть, международната съвѣсть ще дирижира тия отношения. За това време трѣбваше да остане за българския народъ едно упование, което, отъ друга страна, щѣше да му позволи, въ името на това разпореджане на договора, да претендира за осъществяването на известни права или за премахването на известни тежести. Това е значението на чл. 122. Отъ сега нататък ние никога вече нѣма да получимъ едно приложение на този членъ и резултати отъ неговото приложение, тогава когато, ако едно подобно постановление съществуваше въ мирния договоръ, то можеше въ всѣки по-благоприятенъ моментъ да бѣде позиция, на която ще застанемъ, за да искаме, както казахъ, осъществяването на известни права или премахването на известни тежести.

Мене ми се струва, че перспективитѣ, които г. министърътъ на външнитѣ работи рисува следъ приключването на въпроса за репарациитѣ, не могатъ да бѣдатъ тъй блѣскиви, както се представяватъ. Билъ се повишилъ политическиятъ и финансовиятъ кредитъ на България! Тая нѣсенъ е стара, тия вѣчни надежди сѣ били представяни на народното представителство при всѣка по-

крупна операция на българското правителство отъ финансово естество. Така се говорѣше и за бѣжанския заемъ, така се говорѣше и за стабилизационния заемъ, така ни се представя бѣдещето и днесъ, следъ сключването на тая спогодба.

Но г. министърътъ на външнитѣ работи въ своята речъ не се спрѣ на въпроса за отоманския дългъ — една друга клауза отъ Хагската спогодба, за да ни представи положението такова, каквото то ще бѣде въ действителностъ. Какво се оказва? Ние поемаме задължение да регулираме и нашитѣ задължения по отоманския дългъ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: То не се поема сега.

Министър А. Буровъ: Не поемаме никакво ново задължение, а уреждаме единъ срокъ.

Г. Петровъ (нац. л): Не казвамъ това.

Министър А. Буровъ: „Поемате въ договора задължение“ — казахте. А това не е вѣрно.

Г. Петровъ (нац. л): Чакайте, г. министре. Азъ не казвамъ, че поемате задължение да плащаме. Излишно спорите съ мене тая вечеръ.

Министър А. Буровъ: Защото не сте господарь на думитѣ си.

Г. Петровъ (нац. л): Какъ да не съмъ господарь?

Министър А. Буровъ: Въ договоритѣ за миръ, както отъ Ньой, тъй и отъ Лозана, съществуватъ специални постановления, . . .

Г. Петровъ (нац. л): Никой не казва, че сега сте послитѣзи задължения.

Министър А. Буровъ: . . . които сѣ въ тежестъ не само на България, но и на победителитѣ, които сѣ анексирани територии отъ Турция — да поематъ съответна частъ отъ отоманския дългъ.

Г. Петровъ (нац. л): Азъ говоря въ връзка съ надеждитѣ, които Вие изказахте тукъ, и казвамъ, че не трѣбва да се пренебрѣгватъ разпоредженията на чл. 8 отъ Хагската спогодба, по разпоредбата на който вие се задължавате, въ срокъ отъ шестъ месеца следъ влизането въ сила на тая спогодба, да сключите всички необходими съглашения, за да се осигури редовната служба по частѣта отъ отоманския дългъ, която се пада на България. Никой не казва, че вие поемате нови задължения. Вие поемате задължението да регулирате, въ тия шестъ месеци, които утре ще настѣпятъ, задълженията на България по отоманския дългъ. И тогава, съ огледъ на това, перспективитѣ ще станатъ още по-тежки, още по-трудни, защото по изчисленията, които се правятъ, изглежда, че ние ще трѣбва да плащаме около 40 милиона годишно — не бъркамъ ли цифрата? — . . .

Министър А. Буровъ: Горѣ-долу толкова.

И. Петровъ (нац. л): . . . сврѣхъ сумата, която ще плащаме за репарациитѣ. А това, разбира се, ще бѣде въ тежестъ на нашия бюджетъ.

При това положение, азъ ви питамъ, дали ние можемъ да изповѣдаме тѣзи надежди, които г. министърътъ на външнитѣ работи очерта тукъ предъ насъ завчера съ такъвъ ентузиазъмъ; дали, по-право, трѣбва да се увеличае по тия надежди, дали трѣбва да мислимъ, че наистина сме извоювали финсовата независимостъ на България, че сме стабилизирали политически нашата държава, и че нищо друго не ни остава, освенъ да се отзовемъ на позива, който г. министърътъ на външнитѣ работи отправя къмъ българската интелигенция, да се отдаде на творчество за възстановяването на нашата страна? Мене ми се струва, че това увеличение по едни перспективи, които сѣ хубави, но споредъ мене сѣ имажинерни, може утре да се отрази твърде зле върху нашето държавно управление и върху бѣдещето на нашия народъ. За нуждитѣ на единъ воть, за нуждата да се одобри една ваша политика, за нуждата да се одобри едно дѣло, което ще има отношение къмъ вашето партийно дѣло, вие не можете да искате отъ насъ да затваряме очитѣ си предъ страшното бѣдеще, което се разкрива за българската държава.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Ако вие бѣхте разсѣждавали така въ 1914 г., нѣмаше да ни постигнатъ тѣзи нещастия.

Г. Петровъ (нац. л): Вие поне трябва да бъдете толкова загрижени да поискате — защото това е общ дълг на всички ни — да погледнем на това бъдеще съ загриженост, да обединим нашите усилия, да съберем на едно място нашите творчески и духовни сили, за да можем да извлечем България от положението, въ което се намира, по чиято и да е вина. Г-да, това е нашата дължност днес. И понеже не виждам въ това отношение у вас признаци на опомняване, понеже смътам, че политиката, която се води и която ни доведе до Хагската спогодба, не е най-износната, най-изгодната за интересите на българския народ, аз и моите другари нѣма да гласуваме за тая спогодба. (Ржкоплѣскания отъ национал-либералите)

Председателстващъ В. Димчевъ: Часътъ е 8.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Моля да се продължи заседанието, докато изслушае още единъ ораторъ.

Отъ сговориститѣ: Приема се.

Председателстващъ В. Димчевъ: Които приематъ това предложение за продължаване на заседанието, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

П. Анастасовъ (с. д): Нѣма кворумъ.

Сбаждатъ се: Има, има.

Председателстващъ В. Димчевъ: Следващиятъ записанъ ораторъ е г. Кръстю Пастуховъ, който сега отсъствува. Той е записанъ отъ одного отъ неговата група, който каза, че искалъ да говори утре. А въ тоя моментъ той отсъствува. Следъ него записанъ е г. Андреевъ, който е тукъ.

Има думата народниятъ представителъ г. Никола Андреевъ.

Н. Андреевъ (р): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! По поводъ внесената за одобрение отъ Народното събрание спогодба за уреждане българските репарации, сключена въ Хага на 20 януарий 1930 г., правя, отъ страна на Радикалната парламентарна група, следната прешенка и заявление.

Първиятъ въпросъ, който трябва да си поставимъ, е: репарационните плащания, срѣдно по 11 милиона златни франка годишно въ продължение на 36 години, поносими ли сж за насъ при днешното ни стопанско положение? Поради различни причини и поради слабата земледѣлска реколта отъ 1928 и 1929 г., доходътъ на земледѣлското ни население е намалѣлъ. Намалени сж доходите и на знаятчиите и на индустриалците, както и на търговците. Земледѣлецътъ не може да получи на пазара удовлетворителни цени за хранитѣ си; знаятчиата не може да продаде своите издѣлия, а производството на фабриките стои въ складовете имъ. Търговците правятъ несравнено малък оборотъ. Разбира се, че и работническата плата е понижена и безработицата се разраства. Влошеното стопанско положение, вследствие на царещата въ страната криза, намира рѣзъкъ изразъ въ многобройните мораториуми, несъстоятелности — 119 за 1929 г. — и извънсѣдебни конкордати, както и въ слабите постъпления отъ прѣжитѣ данѣци — презъ януарий т. г. сж 14 милиона лева по-малко въ сравнение съ сжщия месецъ миналата година.

Има ли изгледи да се подобри скоро сегашното критично състояние на нашето стопанство? За едно подобрене сж ни необходими парични срѣдства, които, подъ формата на заеми, да дадатъ храна на нашите производствени и търговски срѣди. Следъ като се разпитѣха отпуснатите кредити отъ възстановителния заемъ на Българската народна банка, на Земедѣлската банка и на Кооперативната банка за производствени и за непроизводствени цели, ние виждаме днесъ, поради стопяването на чуждите девизи въ Народната банка, да се ограничаватъ банкнотите въ обращение на 3½ милиарда лева, когато по-рано достигаха до 4½ милиарда.

За повдигане на главното наше производство — земедѣлнето — при недостатъчните капитали за кредитирането му, остава да се разчита на благоволенieto на природата. Но честитѣ случаи на суша въ нашата страна не ни позволяватъ да градимъ надеждите си и на природните производствени сили. При тия ненадеждни изгледи за нашето земедѣлско производство — а другите ни производства сж въ тѣсна зависимостъ отъ него — явно е, че ние не ще можемъ да плащаме определените въ спогодбата репарационни вноски.

До известна степенъ бихме могли да отдѣляме срѣдства за плащане репарации, ако можехме да увеличимъ нашия износъ или като намалимъ вноса. При липсата, обаче, на капитали, немислимо е да засилимъ износа си чувствително; само вноса бихме могли да ограничимъ чрезъ запретиелните мита върху луксозните предмети.

Вториятъ въпросъ, прочее, който поставяме, е: наредъ съ изтъкнатото отъ делегатите ни окажно стопанско положение на страната ни — за което тѣ ни дадоха преобилни сведения — дали тѣ сж изтъкнали, че репарации въ най-малъкъ размѣръ бихме могли да плащаме на силите кредитори само ако намалимъ вноса на тѣхните стоки въ нашата страна?

Нѣкой отъ сговориститѣ: Да.

Н. Андреевъ (р): Доводи отъ подобно съображение биха действовали на делегатите на великите сили и биха склонили на по-големъ отстъпки. Не чухме да сж били изнесени такива доводи, както отъ нашите делегати, така и отъ нашите експерти.

Министъръ А. Буровъ: Мога да ви успокоя, че сж изнесени.

Н. Андреевъ (р): Третиятъ ни въпросъ е: какви дипломатически срѣдства сж употребени, за да се спечели разположението на великите сили при определяне размѣра на българските репарации? Кolkото се касае поне до Италия, която е най-близка до Балканите, италианските официози навремето писаха, че г. Буровъ, при заминаването му за по-миналата сесия на Обществото на народите, е билъ поканенъ да мине презъ Римъ, за да се говори по българските репарации. Тогава Италия още не е била ангажирана предъ Гърция за увеличението на нейната частъ отъ българските репарации.

Министъръ А. Буровъ: Не е вѣрно.

Н. Андреевъ (р): Нашиятъ министъръ на външните работи, чиято дипломатия се движи често отъ неговите лични настроения, билъ пренебрегналъ тая италианска покана.

Министъръ А. Буровъ: Това е много фалшива и недостойна мисълъ. Азъ не мога на такъвъ въпросъ да не отговоря веднага, защото това засѣга не вече Бурова, а министра на външните работи на България. Никога този министъръ не е билъ поканенъ да отиде въ Римъ, при нѣкакво негово отиване въ Женева, и да не се е отзовалъ, когато е билъ поканенъ. Много категорично го казвамъ.

Н. Андреевъ (р): Това е заявление на италиански официози.

Министъръ А. Буровъ: Никакви официози! Заявлението на българския министъръ, направено публично, за Васъ трябва да има по-голяма важностъ, . . .

Н. Андреевъ (р): Безспорно, но това го чуваме днесъ за пръвъ пътъ.

Министъръ А. Буровъ: . . . отколкото анонимните писания въ каквито и да било вестници, официозни или неофициозни.

Н. Андреевъ (р): За пръвъ пътъ днесъ чуваме това, което казвате.

Министъръ А. Буровъ: За пръвъ пътъ ми се поставя този въпросъ и затуй за пръвъ пътъ отговарямъ.

Н. Андреевъ (р): Между това последва споразумението между гърците и италианците за увеличението на гръцкия дългъ отъ нашите репарации. За целта ръководителътъ на гръцката външна политика, Венизелосъ, направи навремето посещения и въ Парижъ, и въ Лондонъ. И действително, въ първата Хагска конференция Венизелосъ прокара, при разглеждането на източните репарации, Гърция да бѣде удовлетворена съ по-голямъ процентъ отъ българските репарации, което и стана въ последствие — тя получи 60% отъ тѣхъ. Това увеличение стана за смѣтка на дѣла на Италия и на Франция.

Нашите делегати и правителството късно съзнаха погрѣшката си, която сж допуснали, че не сж се отзовали на поканата на италианския министъръ на външните работи Гранди. Ако се бѣха отзовали на тая покана, Италия,

тогава още свободна от ангажменти спрямо Гърция, можеше да се очаква, че ще се откаже от своя процент отчасти и в полза на България, а не само в полза на Гърция. Такъв отказ от италианска страна щеше да предизвика отказ и от страна на Франция отчасти в наша полза и отчасти в полза на Гърция. Посещения напоследък направени от делегатите ни в Рим, Париж и Лондон можаха да издействуват само отказа на великите сили от остатъка на окупационния дълг, с който неоправдано бяхме задължени. Затова ние считаме, че товарът да плащаме по 11 милиона златни франка в продължение на 36 години се дължи и на неумфлата и несвоевременна защита на българската кауза в чужбина по дипломатически ред.

Да се спра и на самите условия на спогодбата. Тези условия, диктувани от държавите победители, сж непоносими за българския народ и разорителни за нашето народно стопанство. Така предвиденият в чл. 2 на спогодбата размер на българския репарационен дълг възлиза за 36 години на 420.243.708 златни франка. Тая цифра, изразена в български лева, прави кръгло 12 милиарда лева. Очевидно е, че тия грамадни суми сж прѣкомѣрно тежки за нашата икономическа мощ и несъответни на българската платежоспособност. Дори при благоприятни стопански условия, българското народно стопанство, поради своята закъснѣлост и ограничено развитие, не е в състояние да покрѣща подобни колосални задължения. Но това не е всичко. Настоящата спогодба задължава България, чл. 8, да сключи необходимите съглашения за осигуряване изплащането частта от отоманския държавен дълг, който ни се пада и който възлиза кръгло на 1½ милиарда лева. Това е огромно перо, за което изглежда, малко се е държало сметка.

Не искамъ да дамъ особено значение на вчерашните разисквания и деликатното положение, в което сж били поставени г. г. министрите при обсъждането на този въпрос.

М. Дочевъ (д. сг): Вие отсъствувахте вчера, г. Андреевъ.

Н. Андреевъ (р): Присѣтствува цѣлият народъ, щомъ като пресата го изнесе.

М. Дочевъ (д. сг): Вчера Ви нѣмаше.

Н. Андреевъ (р): Нека бѣда опровергнатъ за това.

И. Петровъ (д. сг): Нѣщо ново, г. Андреевъ? Нищо ново не казвате.

Н. Андреевъ (р): Когато е станало въпросъ вь комисията за отоманския дългъ, Вие, г. Буровъ, сте дали нѣкакви цифри.

Министъръ А. Буровъ: Никакви цифри не съмъ далъ.

Н. Андреевъ (р): Отправили сте въпроса къмъ г. министра на финансите. Министърътъ на финансите е далъ единъ отговоръ, но той е билъ опровергнатъ отъ началника на държавните дългове, който е билъ повиканъ и се е явилъ предъ комисията.

Министъръ А. Буровъ: Нищо установено нѣма. Има още много да се работи по този въпросъ.

И. Петровъ (д. сг): Азъ Ви уважавамъ, г. Андреевъ, и вѣрвамъ, че сте искренъ, но какъ можете да вѣрвате на слухове?

Н. Андреевъ (р): Никакви слухове, азъ чухъ тия работи отъ г. Януловъ.

Министъръ А. Буровъ: Много мѣрдавенъ източникъ!

Н. Андреевъ (р): Освенъ това, съгласно сжщата спогодба, чл. 7, алинея последна, както и по силата на особената спогодба между България и Ромъния за секвестрираните имоти на българските подданици, нашата държава се задължава да заплати на ромънската 110 милиона леи. Изплащането имъ ще стане на два пѣти: първата половина 3 месеца следъ ратификацията, а останалата половина — една година по-късно. Това е сжщо така едно плащане, което и поради късия срокъ отегчава външните ни платежи. Всички рекламации на българското правителство спрямо силите кредиторки или тѣхните подданици, както и всѣка рекламация на български подданици спрямо си-

литѣ-кредиторки, почиващи върху постановленията на Ньойския договоръ, се унищожаватъ по право, чл. 9, а българското правителство — обратното — остава задължено спрямо подданиците на силите кредиторки — чл. 6. Тукъ сме вече подъ едно неизвестно перо за плащане, което сжщо ще увеличи размера на задълженията ни. Независимо отъ тия задължения вь края на спогодбата стои и задължението ни да заплатимъ 8.000 английски лири, или кръгло 6.000.000 л. за изпращането на Междусъюзническата комисия отъ България, сврѣхъ предвидениятъ месечни вноски за издрѣжка на комисията, които не сж малки.

Отказътъ да ни се даде отсрочка, мораториумъ за плащане на анюитетите, ще затрудни още повече разходния ни бюджетъ, сега особено, когато редица нужди отъ социално и стопанско естество стоятъ неудовлетворени. Съ отмѣняване на чл. 122 на Ньойския договоръ, чл. 3, който даваше право на България да иска отлагането, намаляването и дори премахването на репарациите, репарационниятъ ни дългъ се превръща отъ политически вь безусловенъ и банкерски, както дословно се изрази г. министъръ Буровъ.

Министъръ А. Буровъ: Ехъ!

Н. Андреевъ (р): Да, да! България вече не ще има възможностъ при бедствия или други катастрофи да иска облекчение на репарационните вноски.

Министъръ А. Буровъ: Веднѣжъ вь течение на 50 години! А това намаление ние сме го добили вь авансъ за цѣлия периодъ, вь размеръ на 80%.

Н. Андреевъ (р): Сжщиятъ чл. 3, алинея втора, на спогодбата предвижда, че анюитетите ще се представляватъ отъ свидетелство за дългъ, снабдено съ купони, което ще бѣде предадено отъ българското правителство на банката за международните плащания. Това свидетелство подчертава новия граждански характеръ на репарационния ни дългъ. Клаузата за трансфера, преустановяване превеждането на български левове за репарационните анюитети вь чужди валути, има само това значение, че репарационната вноска вь левове ще стои вь Българската народна банка, докато се отстрани опасността за падането курса на лева, но и следъ това ние ще продължимъ да изплащаме репарационните си вноски.

Министъръ А. Буровъ: Точно това казахъ и азъ.

Н. Андреевъ (р): Така че клаузата за трансфера нѣма да ни освободи отъ задължението да плащаме редовно нашите репарации и при евентуални бедствия, тогава когато отмѣнениятъ чл. 122 даваше право, както се каза по-горе, да искаме евентуално опрощаване на вноски при подобни бедствия.

М. Дочевъ (д. сг): А когато нѣма такива бедствия — 43.000.000 златни.

Н. Андреевъ (р): Благодарение на туй, че силите победители ни избавиха отъ тия 43.000.000 — иначе трѣбваше да чакаме дълго време!

Министъръ А. Буровъ: Чакахме времето и знаехме кога ще дойде, а имаше други, които дрѣмѣха.

Н. Андреевъ (р): Тежестите надъ държавното ни стопанство съ установените специални залози и условното вдигане на първата привилегия върху всичките имоти и източници на България, установени съ чл. 132 отъ Ньойския договоръ, вь случай че произведението на специалните залози би спаднало подъ 150% отъ сумите, необходими за службата на анюитета, ще прѣчатъ за свободното използване на заложените имоти и доходи отъ държавното ни стопанство.

Министъръ А. Буровъ: Като паднатъ заложените приходи подъ 150%, да се допълнятъ — това е една клауза, която сжществува при всички заеми вь свѣта.

Н. Андреевъ (р): По начало, значи, заключението ми е право.

За да бѣде ясно доколко е обремененъ нашиятъ държавенъ бюджетъ съ разходи за погашение на държавните дългове, нека се знае, че се отдѣлятъ ежегодно по 2.200.000.000 л. Тая цифра прави 44% отъ държавния ни бюджетъ, безъ бюджетите на държавните ни стопанства.

А при изтъкнатите по-горе задължения — репарационни и др. — приети с новата Хагска спогодба, се разбира, че не се създават никакви добри изгледи за нормалното развитие на нашия стопански живот.

Условията на спогодбата, която разискваме, сж не само непоносими, но и крайно несправедливи спрямо нашия народ, който не е виновник за избухването на европейската война, не е и причинителят на загуби и разорения на държавите от Съглашението.

Въ Хага на нашата страна сравнително се наложиха най-тежки задължения. Въ сравнение с другите победени държави — Австрия и Унгария — България е най-жестоко наказана. Австрия се освободи от репарационни плащания, а Унгария ще плаща само на своите подданици — опантити, земи и то заедно с Ромъния и Чехия.

Ето защо, по всички тия съображения, ние не сме съгласни и не ще гласуваме тази спогодба. Ние считаме, че при едно ново групиране на обществените сили в нашата страна, при едно издигане на едно ново правителство от некомпрометираните и демократични партии в тази страна, би могло да се очаква от него да заведе нови преговори с силите кредиторки и съседните държави, които биха довели до едно по-щастливо, по-справедливо, и по-поносимо репарационно бреме за българския народ и за българската държава.

Председателстващ В. Димчев: Ще определим дневния ред за утре.

Министър А. Буровъ. Продължение на дебатите по Хагската спогодба с надежда да можем да ги привършим още утре вечер, даже ако стане нужда и по-късно да заседаваме. Аз бих направил апел към народните представители да дойдат по възможност по-рано, към 3 часа, да открием заседанието, да се говори по-късно — както и за себе си поемам това задължение, да бжда кратък — и да продължим, докато свършим.

Председателстващ В. Димчев: След точка трета от дневния ред ще се прибавят разните законопроекти, които бяха съобщени вчера и днес.

Които приемат този дневен ред, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

К. Кънчев (д. ст): Да се обяви, че заседанието ще почне в 3 часа.

Председателстващ В. Димчев: Заседанието утре ще почне в 3 часа.

Вдигам заседанието.

(Вдигнато в 20 ч. 25 м.)

Подпредседатели: { **А. ХРИСТОВЪ**
 { **В. ДИМЧЕВЪ**

Секретар: Г. КРЪСТЕВЪ

Началник на Стенографското отделение: **Д. АНТОНОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народнитѣ представители: Генко Митовъ, Стойчо Георгиевъ, Величко Коз- нички, Добри Митевъ, Добри Даневъ Манасиевъ, Колю Кожаклиевъ, Василь Митевъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, Христо Мариновъ, Теню Янгѣзовъ, Никола Търкалановъ, Иванъ Бомбовъ, Алексан- дъръ Хитриловъ, Георги Кулишевъ и Драго миръ Апостоловъ	755	въ гр. Ямболъ отъ министъръ Славейко Васи- левъ и обвиненията срещу Земледѣлския сѣюзъ за връзки съ чужбина. (Развиване и отговоръ)	755
Питания: 1. отъ народния представител д-ръ Вла- димиръ Руменовъ къмъ министра на финанситѣ — относно спадането курса на облигациитѣ отъ бѣжанския заемъ. (Съобщение)	755	Законопроектъ за допълнение чл. 25 отъ закона за пжтищата. (Съобщение)	755
2. отъ народния представител Аганасъ Ма- линовъ къмъ министра на земледѣлието и дър- жавнитѣ имоти — относно произволя съста- вяне отъ горскитѣ власти актове на населението въ горскитѣ села на Кюстендилска околия. (Съ- общение)	755	Предложение за одобрение на подписанитѣ въ Хага на 20 януарий 1930 г. спогодби огнѣсно урежда- нето на въпроса за българскитѣ репарации и за българскитѣ имоти, секвестирани въ Ромъния. (Едно четене — продължение разискванията)	758
3. отъ народнитѣ представители Георги Мар- ковъ и Иванъ п. Янчевъ къмъ министъръ-пред- седатели и министъръ на вътрешнитѣ работи и народното здраве — относно произнесена речъ	755	Представители народни — 1. Случка. Изключване на- родния представител Никола Стамболиевъ за три заседания за отправено оскърбление къмъ правителството и болшинството.	768
		2. Протестъ. Народнитѣ представители отъ зе- мледѣлската парламентарна група напускагъ за- лата въ знакъ на протестъ поради изключването на народния представител Никола Стамбо- лиевъ.	768
		Дневенъ редъ за следващето заседание.	780